

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ 1863—1963.

1. КАРАБОРБЕВА ВЕЛИКА ШКОЛА
И ЛИЦЕЈ

Историја Београдског универзитета је бурна, исто онако као што је бурна и историја српског народа. Први покушај отварања школе за више образовање учињен је у јеку устаничке борбе за ослобођење у току првог српског устанка (Карађорђева велика школа, 1808). Затим је, после другог устанка од 1815. године, по наредби кнеза Милоша била поново отворена у Београду Велика школа (1830), која се, по пресељењу у Крагујевац (1833) називала и гимназијом, а 1838. претворена у Лицеј. Овај је 1841. пресељен у Београд, а 1863. претворен у Велику школу, која је 1905. године замењена Универзитетом. Универзитет у Београду постепено се развијао до потпуно изграђене највише наставне и научне установе.

Још у устанничкој Србији, док су се водиле борбе за ослобођење српског народа од петвековног ропства, осетила се потреба за школом и просветом. Тако је, под утицајем најдаровитијих и најученијих Срба онога времена Доситеја Обрадовића и Ивана Југовића, била основана Велика школа у Београду, која је отворена с јесени 1808. године. Приликом свечаног отварања ове школе Доситеј је, поред осталога, рекао: „Ми ваља да се старамо да избавимо душу нашу од сужанства душевнога, то јест од незнაња и слепоте умне“. По речима Вука Стефановића Карачића, који је био један од њених

првих ђака: „Такве школе Срби никад до онда нигде нијесу имали“. Предмети који су у овој првој Великој школи — прарететеци Универзитета у Београду — предавани и изучавани били су: историја, земљопис, рачун, немачки језик, статистика, стилистика, државно и међународно право, моралне науке итд. Иако је ова школа живела свега пет година и угасила се 1813. заједно са тековинама првог српског устанка, она је одиграла значајну улогу у свим гранама народног живота.

Доцније, у полуnezависној Србији, после другог српског устанка, потреба за вишом образовањем изазвала је поново стварање Велике школе у Београду коју је по наредби кнеза Милоша, отворио Димитрије Исаиловић 1830. године. Та школа је крајем 1833. године пресељена у Крагујевац, где се службено називала гимназијом, што је и одговарало њеној организацији, настави и предметима који су у њој изучавани. Октобра месеца 1838. године, Крагујевачка гимназија била је претворена у Лицеј. Ни ова школа није имала правила о своме уређењу; само је познато шта је у њој предавано и како су предмети били распоређени по годинама. Тако су у првој години изучавани ови предмети: филозофија, општа историја, „чиста математика“, статистика, немачки језик и цртање; у другој години, од 1839. године, додати су још: физика, практична геометрија и француски језик, дакле, углавном, филозофски предмети (*lettres et sciences*).

Сл. 1 — Миша Анастасијевић

Крајем 1839. године са постављењем првог ректора (Атанасије Николић) Лицеј почиње да добија и прве контуре своје организације попут великих школа и универзитета. Донета је и прва Уредба о унутрашњем уређењу Лицеја, као и о владању ученика.

Године 1841. Лицеј је пресељен из Крагујевца у Београд и у њему се, исте године, настава проширује и на правне а 1853. године и на техничке предмете. Године 1844. донет је први Закон о уређењу јавне наставе („Устројеније јавног училиштног настављенија“, од 23. септембра 1844. године) који се односи и на „Лицеум или велико училиште“; он има два одељења: филозофско и правословно. Према томе Закону: професори су морали бити учени и морални људи; ректора бира Савет; утврђен

је број предмета који се на одељењима предају и изучавају, итд. Указом од 28. јуна 1848. године установљена је на Лицеју катедра за политичке науке и народну економију, финансије и трговину; 29. новембра 1851. оснива се катедра за немачки језик, а 18. децембра исте године катедра историје народа и књижевности српске. У току даљег развоја, организације и унапређења високе наставе у Србији донето је, 1855. године, „Устројеније књажевско-српског лицеја“ према коме лицеј има три одељења: правословно, јестаствено-техническо и опште.

Највеће сметње у напретку Лицеја чиниле су честе промене наставника, који су напуштали службу у Лицеју у потрази за бољом каријером, а често су и премештани на виша места у адми-

нистрацији и судовима, пошто је била велика оскудица у школованим људима. Међу професорима Лицеја истичу се нарочито: Константин Бранковић, Јосиф Панчић, Михаило Рашковић, Вук Маринковић, Коста Цукић и др.

Први ректор Лицеја био је Атанасије Николић (1802—1882). Почев од 1844. године, ректора бира Савет Лицеја.

Први професори „Правословног одељенија“ Лицеја, отвореног 1840/41. године, били су Јован Стерија Поповић — за природно право и Игњат Станимировић — за статистику. Прву генерацију ученика сачињавали су: Андрија Стаменковић, Грујица Ивановић, Давид Рашић, Димитрије Матић, Јован Николић (већи), Јован Николић (млађи), Јован Димитријевић, Стојча Иванковић и Теодор Грујовић, сви свршени ученици друге године „Филозофског одељенија“ (из 1839/40. школске године).

Настава на Правословном одељенију прво је трајала две године, а од 1850. отворен је и трећи разред, тако да ово одељење потискује иначе слабо филозофско одељење и развија се у врло солидну правну школу већ у Лицеју.

Први професори за техничке предмете на „Јестаствено-техническом одељенију“ основаном 1853. године, били су (1859): др Вук Маринковић (ректор Лицеја 1859), професор физике, географије и метеорологије; Емилијан Јосимовић, професор архитектуре, више математике, механике и практичне геометрије, а касније (1861): Јанко Шафарик, Михајло Рашковић и 1862 — Коста Алковић (на место Јанка Шафарика).

Први професори Лицеја — за предмете прве године — били су: Атанасије Теодоровић и Петар Радовановић. Први је предавао: филозофију и општу историју, а други: „чисту математику“, статистику, немачки језик и цртање. По отварању друге године, која је обухватала: физику, практичну геометрију и француски језик — број наставника се повећао тако да их (заједно са правословним одељењем) после реформе од 1844. године, има већ двадесетак, међу којима: Стерија, Исидор Стојановић, Јанко Шафарик.

Од помоћних установа, Лицеј је имао своју библиотеку, која је 1850. године имала свега 552 дела у 927 свезака; затим: физички, минералошки, зоолошки, ботанички и технолошки кабинет, хемијску лабораторију и збирку справа и модела за „примењену математику“.

Кроз Лицеј је, за време његовог постојања и рада од скоро четврт века, према једној старој статистици, прошло свега 1.205 ученика, а дипломирало 238, од којих 210 правника и 28 осталих.

Распоређено по школским годинама то изгледа овако:

	Уписано ученика	Дипломирало	Уписано ученика	Дипломирало
1838/39.	16	—	1850/51. 37	4
1839/40.	31	—	1851/52. 52	8
1840/41.	42	13	1852/53. 51	2
1841/42.	35	10	1853/54. 59	12
1842/43.	28	—	1854/55. 58	25
1843/44.	46	8	1855/56. 35	13
1844/45.	56	4	1856/57. 45	12
1845/46.	62	7	1857/58. 50	7
1846/47.	60	13	1858/59. 36	17
1847/48.	60	12	1859/60. 36	6
1848/49.	52	10	1860/61. 53	9
1849/50.	34	5	1861/62. 78	19
			1862/63. 93	22
С в е г а				238

Дипломирани лицејци су претежно били правници, што је разумљиво, јер је у оно време највећа потреба била за образованим чиновничким кадром у једној новој држави која је тек стварала свој апарат. Остали дипломирани лицејци били су углавном „јестественословници“, јер техничара и других струка у правом смислу још није ни било.

Сл. 2 — Најстарија зграда Универзитета тзв. Капетан Мишино здање

2. ВЕЛИКА ШКОЛА (АКАДЕМИЈА)

Тежња за оснивањем српског Универзитета, која је постојала још у време Карађорђа, разуме се готово искључиво у ученим круговима, педесетих година XIX века узима шире размере. И само због унутрашњих размирица и политичких догађаја онога времена, питање отварања Универзитета одложено је све до 1863. године. У дискусијама вођеним нарочито од 1853. године о отварању Универзитета и о његовом називу узели су видно учешће Ђура Даничић и Јосиф Панчић, однашњи професори Лицеја и познати научници.

Најзад, 24. септембра 1863. године, био је донет Закон о устројству Велике школе (Академије), као научне установе за више и стручно образовање. Велика школа, dakле, израсла је из Ли-

цеја и на њој се први пут јасно диференцијују и организују три факултета: Филозофски, Правни и Технички. На Филозофском факултету настава је трајала три године, на Правном и Техничком четири године.

Према члану 4—9 Закона о устројству Велике школе у њој су предаване следеће науке:

На Филозофском факултету предавани су ови предмети: филозофија (сви делови), филологија, општа историја са особитим обзиром на Словене, историја Срба, општа историја литературе са нарочитим погледом на литературу Словена и Срба, објашњавања латинских класика, литература и објашњавања француских класика, народна економија, финансирање, политичка рачуница (са државним књиговодством).

Осим ових основних предмета, слушаоци Филозофског факултета били су (према члану 5. истог Закона) дужни да уче још и ове науке Техничког и Правног факултета: елементарну математику, физику, зоологију, ботанику, минералогију са геологијом, административно право и јавно право Србије.

На Техничком факултету (према члану 6. Закона) предавани су ови предмети: елементарна математика, физика, зоологија, ботаника, минералогија са геологијом, политичка економија, хемија, дескриптивна и практична геометрија, виша математика, механика, наука о грађевини на суву и на води, хемијска технологија.

Поред ових предмета, слушаоци Техничког факултета били су обавезни да уче још и ове науке са Филозофског и Правног факултета: логику, народну економију, финансије, политичку рачуницу (са државним књиговодством), административно право, литературу и објашњавање француских класика.

На Правном факултету (према члану 7. поменутог Закона) предавани су предмети: римско право (Јустинијанове институције), грађански законик, грађанско-судски поступак, трговински законик, кривични законик, кривично-судски поступак, судска медицина, јавно право Србије, међународно право.

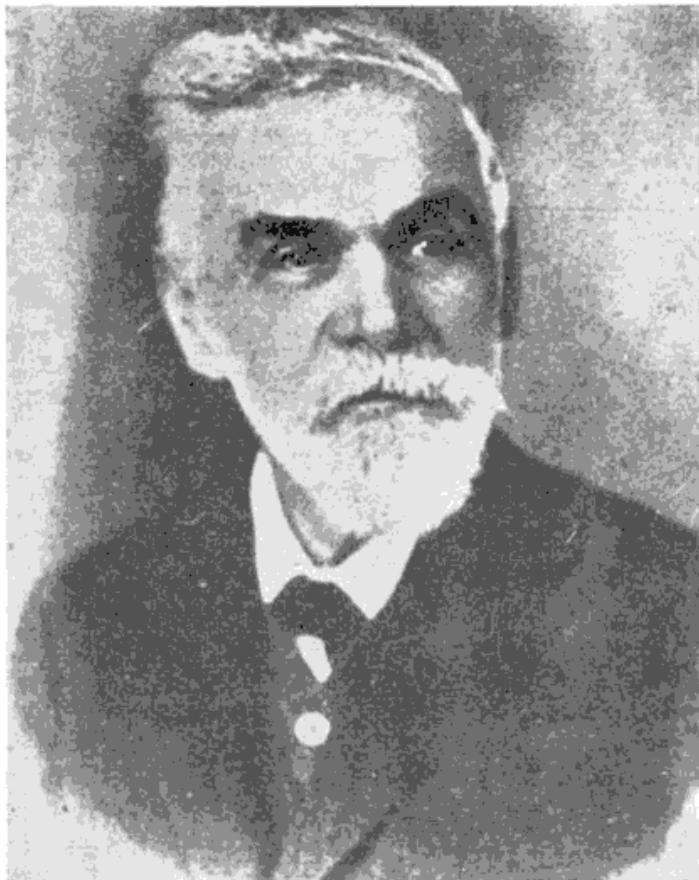
Слушаоци Правног факултета, поред наведених наука, били су дужни да уче још ове предмете: логику, психологију, филозофију права, народну економију, финансије, објашњавање латинских класика, литературу и објашњавање француских класика, зоологију, ботанику, минералогију са геологијом и хемију.

Велика школа је „под старањем“ министра просвете, а њом непосредно управљају ректор и Академијски савет. Аутономија школе није била ничим зајамчена: ректор је постављан указом владаоца на предлог министра просвете; о квалификацијама професора у Закону није било ни помена, а по прописима о хонорарним професорима (од 9. октобра 1863. године), министар просвете је могао „у случају потребе“ да

постави хонорарне професоре и без сагласности Академијског савета. Отуда су професори стално инсистирали на основним изменама Закона о устројству Велике школе. Тако је дошло до измена тога Закона: прво, 26. јануара 1866. године — уводи се звање „деловодитеља“ (декана), кога бира Академијски савет из своје средине, који је био обавезан да води записнике седница, администрацију школе, да помаже ректору у вођењу послова и да га заступа; друго, 29. септембра 1871. године — прописује се да професори и супленти Велике школе могу бити само лица која су „свршила факултет наше или које стране велике школе с врло добрым успехом или који су се одликовали својим књижевним пословима у струци за коју се траже“; оснива се Академијски суд за студенте Велике школе; треће, 12. и 20. децембра 1873. године — Велика школа добија право да сама бира свога ректора, врши се бољи распоред предмета по факултетима и Филозофски факултет је подељен на историјско-филолошки и природно-математички одсек; четврто, 28. фебруара 1875. године — у Великој школи установљава се звање професорских приправника, који су узимани из реда свршених ученика Велике школе, који „из већине предмета изнесу одличне, а из осталих врло добре оцене“; и, најзад, 25. јануара 1880. године — поново, и коначно, се врши распоред предмета по факултетима и одсекима, трајање студија на Филозофском факултету повишује се од три на четири године, а предвиђа се могућност оснивања нових катедара.

После српско-турских ратова, 1876—1878. године, и реформе наставе од 1880. године, Велика школа је почела знатно да напредује, тако да се разлика између ње и универзитета видљиво смањивала. Раду Велике школе поклањана је све већа пажња. Поред честих организационих измена, из године у годину повећавана су и буџетска средства за њено издржавање.

Оснивање Српске краљевске академије наука (1884. године) од великог је значаја за даљи рад и развој Велике

Сл. 3 — Јован Жујовић,
ректор Велике школе
1896/97.

школе, а нарочито Филозофског факултета. Међу члановима Српског ученог друштва, које је прерасло у Српску краљевску академију наука, није било доста људи који су били научни радници у правом смислу. Међутим, у Академију су примани само реномирани научници и то, првенствено, из реда професора Велике школе, тако да је њихов утицај у оснивању ове највише научне установе био врло значајан. У одељења природних наука примљени су Димитрије Нешић, Јосиф Панчић и Јован Жујовић; у одељење филозофских наука: Стојан Новаковић, Милан Кујунџић, Светислав Вуловић и Светомир Николајевић; у одељење друштвених наука: Чедомиљ Мијатовић, Милан Милићевић, Љубомир Ковачевић и Панта Срећковић; у одељење за уметност:

Михаило Валтровић. За првог председника Српске краљевске академије наука био је изабран Јосиф Панчић, професор Филозофског факултета Велике школе.

Од интересантних догађаја у животу и развоју Велике школе у то доба треба поменути: увођење наградних темата — светосавских, 1872. године. Прва награда износила је и до 40 дуката и свечано је додељивана на дан прославе Св. Саве на Великој школи, касније Универзитету; увођење индекса, који, према указу од 1892. године, „има силу школских сведочанстава“, а укинут је ћачки лист, који је био уведен десетак година раније.

Све ово утицало је да поново оживи идеја о отварању српског Универзитета у Београду. Тако је, 1891/92. дошло до

првих пројекта Закона о универзитету, али ти пројекти нису били озакоњени. Уместо тога, 22. X 1896. године дошло је до новог и последњег Закона о изменама и допунама основног закона о устројству Велике школе. Овим Законом је извршена даља и темељнија реорганизација Велике школе, односно њених факултета, која је учинила да се она коначно приближи универзитетском нивоу. Тада је Велика школа добила и извесну аутономију: поред Академијског савета установљавају се и факултетски савети са одређеним надлежностима. Академијски савет сачињавали су ректор и сви редовни професори, а факултетске савете чинили су скупови редовних и ванредних профе-

сора факултета. Факултети су добили право унутрашње организације. Тако је дошло до првих факултетских уредаба којима је утврђена организација и делокруг поједињих факултета. Законом од 1896. године укинута је суплентура, а наставничка звања су: редовни, ванредни и хонорарни професор, доцент и учитељ.

Према Уредби Филозофског факултета од 21. децембра 1896. године, задаци Факултета су: „1. да спрема наставнике за средње школе и 2. да спрема стручне раднике на наукама и књижевности у српском народу“. Настава на Факултету дели се на четири одсека: лингвистичко-литерарни (са три групе: за словенске језике, за класичне језике, и за модерне језике и књижевности);

Сл. 4 — Светислав Вуло-
вић, ректор Велике школе
1894/95.

историјско-географски одсек; математичко-физички одсек; и хемијско-јестаственички одсек.

Правни факултет, према Уредби од 3. јануара 1897. године, добија два одсека: судски и политичко-економски.

Према Уредби од 6. јануара 1897. године Технички факултет се дели на три одсека: грађевински, механичко-технички и архитектонски.

После ове реорганизације наставе на факултетима, Филозофски факултет нарочито напредује, и то како у хуманистичким тако и у природним наукама. Пред претварање Велике школе у Универзитет, Филозофски факултет је стајао на висини ондашњих универзитета у свету. Док су правне науке имале превагу и боље напредовале у другом периоду живота Лицеја, дотле је Филозофски факултет био у вођству на Великој школи, а нарочито пред отварање Универзитета.

Поред ових врло корисних организационих реформи у настави, овим последњим изменама и допунама Закона о устројству Велике школе, учињен је знатан корак напред ка правој универзитетској настави и тиме што су уведени обавезни семинарски, лабораторијски и практични радови студената. Даље, овим законом загарантовано је Великој школи право, за које се толико борила, да министар просвете не може постављати професоре без избора у факултетском, односно академијском савету. Иначе, по организацији и нивоу наставе, Велика школа, према Општој уредби Велике школе од 30. септембра 1900. године, је „научни завод за највишу стручну наставу“. Али, факултети су тежили да изађу ван постављених оквира прелазећи не само на темељно проучавање поједињих наука већ и на спремање самосталних научних радника.

Према расположивим статистичким подацима распоред студената и наставника на Великој школи изгледао је овако:

1. Број редовних студената Велике школе 1870—1875. године:

Школска година	Филозофа	Техничара	Правника	Свега
1870/71.	14	42	173	229
1871/72.	20	28	159	207
1872/73.	27	34	135	196
1873/74.	43	37	114	194
1874/75.	72	24	89	185

2. Број дипломираних студената Велике школе 1864—1873. године:

Школска година	Филозофски факултет	Правни факултет	Технички факултет	Свега
1863/64.	3	22	3	28
1864/65.	7	30	3	40
1865/66.	5	32	2	39
1866/67.	6	31	6	43
1867/68.	3	23	4	30
1868/69.	3	30	5	38
1869/70.	7	25	4	36
1870/71.	2	39	6	47
1871/72.	2	34	3	39
1872/73.	5	33	2	40
Свега:	43	299	38	380

3. Број наставника Велике школе 1868—1874:

Школска година	Редовних	Хонорарних	Супле-ната	Свега
1868/69.	12	1	1	14
1869/70.	14	1	1	16
1870/71.	14	2	—	16
1871/72.	13	4	—	17
1872/73.	12	4	1	17
1873/74.	16	3	—	19

4. Према сачуваним статистичким подацима у последњим годинама XIX века, број студената који су на време завршили годину био је, према броју уписаных, исказан у процентима, следећи:

Година студија	1896.	1897.	1898.
I	78,95%	100%	78,05%
II	90,32%	93,55%	89,29%
III	93,18%	96,67%	92,86%
IV	100%	91,18%	96,77%

Оцењивање на испитима вршено је бројевима од 1 до 5.

У наведеним годинама просечна оцена била је врло добра (изнад 3,50), и то:

Факултет	1896.	1897.
Филозофи	3,45	3,76
Техничари	3,74	3,56
Правници	3,83	3,76

3. ПРВИ СРПСКИ УНИВЕРЗИТЕТ И ЊЕГОВ РАД ОД 1905—1918.

За пола века свога постојања Велика школа је одиграла значајну улогу у културној и политичкој историји Срба. Али, све бржи успон Србије у другој половини XIX и почетком XX века наметао је Великој школи задатке који су превазилазили њене оквире. Отварање универзитета постајало је из дана у дан све више не само културно-просветна и научна него и национална нужност. Поред наставно-научних задатака универзитет је требало да преузме

на себе и улогу припремања југословенског уједињења.

Мисао о отварању универзитета у Београду јавила се први пут 1859. године, када је расправљано о „оснивању Кађорђевог универзитета, затим је о томе дискутовано 1863, пред оснивање Велике школе када је предлагано оснивање Капетан Мишиног универзитета“. Питање оснивања универзитета покретано је још 1880. и 1886. Године 1892. у програм либералне владе био је унет пројекат закона о универзитету, а 1893. Академијски савет је израдио нацрт тог закона. Седамдесеторица народних посланика поднели су 1898. године Народној скупштини и формалан предлог да се оснује универзитет, а 1899. била је образована посебна комисија за израду предлога закона. Међутим, због сукоба између владе и министра просвете (Andre Borđevića) до израде предлога ни тад није дошло. Народној скупштини поднет је нацрт закона о универзитету, 1901. године, али, због противљења професора Велике школе и бурних догађаја, 22. маја 1903. године, ни овај покушај није успео. Најзад, и после 1903. министар просвете, Љубомир Давидовић, покретао је питање оснивања универзитета, али оно ни тада није било решено.

Несрећене политичке и економске прилике онога доба ометале су решавање питања оснивања универзитета у Србији. Тек после успостављања либералног режима, који је био условљен политичким променама насталим 1903. године и увођењем парламентарног система и грађанске демократије у земљи, било је омогућено доношење закона о универзитету.

Предлог закона поднет Народној скупштини 15/28. децембра 1904. године после живе дискусије која се односila, поред осталога, и на висину плате и ограничење броја професора — био је изгласан 19. фебруара, односно 5. марта 1905. године.

Законом о Универзитету Велика школа претворена је у Универзитет „као највише самоуправно тело за вишу стручну наставу и за обрађивање науке“. Поред постојећа три факултета

СРПСКО КРАЛЈЕВСТВО
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ
— ПРИКЛАДЕН ПИСАЦА

ПРОСВЕТНО ОДДЕЉЕЊЕ

Л.Б.р. 4624.

27. фебруар 1905. год.

Београд

Господише Председниче,

Указом Величанство Краљ Сабује Петар I ука-
зом скинут је 27. об. месеца на мој предлог а та осно-
внији гл. 39. закона о Унверзитету дистанционог је посвећен
за радове професоре Унверзитета Вас и Г. Г. Јо-
акића Јаковића, др. Саве Јаковића, др. Јана Јаковића, бившија
Јаковића, др. Јована Јаковића, др. Михаила Јаковића,
Милана Јаковића и Јодру Јаковића, проф. Венце
Шкоге за раслатну

Извештавајући Вам о овоме ми се је час је
обвиј приликом увериши Вам о ложи одушевљене поче-
ватку

Петар
Први и кркв. и посл. б.
Министар

Годину
Господњу Олим Лозану, Председничу
Унверзитетскога Савета.

(Филозофског, Техничког и Правног) Закон предвиђа још и Медицински и Богословски факултет у саставу Универзитета. Међутим, оснивање ова два нова факултета није остварено све до 1920. године.

Према Закону о Универзитету већ напред цитираним 1. чланом, Универзитету, као самоуправном телу, загарантована је аутономија, што се даље разрађује у члану 33. ставу 1. који прокламује принципе: „универзитетска настава је слободна“, „наставници су слободни у излагању своје науке“, и „слушаоци бирају предавања која ће слушати“.

Законом су факултети, с једне стране, међусобно тачно разграничени и одвојени, а с друге, су одређена права и надлежности Универзитета као целине. Универзитетске власти су: ректор, декани факултета, Универзитетски савет, Универзитетска управа, факултетски савети и Универзитетски суд. Универзитетски савет сачињавали су ректор и сви редовни професори, а Универзитетску управу — ректор и декани факултета. Факултетски савет сачињавају декани и сви професори факултета. Ректора бира на годину дана Универзитетски савет из реда редовних професора; декана бира факултетски савет, из реда редовних професора, такође на годину дана. О изборима, ректора и декана извештава се министар просвете. Ректор управља Универзитетом, представља га у спољашњим односима и води бригу о поретку и администрацији; декан управља факултетом, а посебно води бригу о настави и испитима. Наставници Универзитета су: редовни професори, ванредни професори, стални и привремени доценти и учитељи. Наставнике бирају факултетски савети, о изборима даје мишљење Универзитетски савет, а постављају се указом.

Укупан број професора Универзитета одређен је Законом (члан 23) тако да је највише могло бити:

Сл. 5 — Факсимил извештаја о постављању првих професора универзитета (Архива Универзитета у Београду)

— редовних професора: на Правном факултету — 4, на Филозофском факултету — 10 и на Техничком факултету — 6, свега 20;

— ванредних професора: на Правном факултету — 6, на Филозофском факултету — 15, и на Техничком факултету — 9, свега 30;

— доцената: на једном факултету не може бити више од укупног броја редовних и ванредних професора.

Против ове одредбе о ограничењу броја професора енергично су иступили професори Велике школе упућујући Народној скупштини меморандум који су потписали ректор С. Урошевић и двадесет седам професора. Међутим, овај корак професора остао је без дејства и ограничење је било спроведено.

Законом о Универзитету прописано је да се за редовне слушаоце на Универзитету примају ученици који су положили испит зрелости у средњим школама; а за ванредне ученици који немају услове за редовне слушаоце, или они немају права на испите као редовни слушаоци. Испити на факултетима су дипломски и докторски.

Најзад, Законом је овлашћен Универзитетски савет да у споразуму са факултетским саветима утврди Општу уредбу Универзитета и посебне факултетске уредбе којима ће ближе бити прописана: права и дужности универзитетских власти и канцеларијског особља, наставника и слушалаца, начин избора наставника, ближа организација појединих факултета, правила о испитима и прелазне одредбе за слушаоце. Ове уредбе достављају се министру просвете на одобрење.

Истовремено са доношењем Закона о Универзитету стављени су на расположење сви професори и наставници Велике школе, а постављено је првих осам редовних професора Универзитета, који ће, као привремени Универзитетски савет под председништвом најстаријег члана, одмах извршити изборе универзитетских наставника и даље обављати све друге послове по одредбама Закона до избора ректора и декана.

СУДНО КРАЛЕВСКО
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ

С ПРИМЕРЕНЕ ПОСЛОВИ

ПРОСВЕТНО ОДЕЉЕЊЕ

Л.бр. 4626

27. фебруара 1905. год.

Београд

Господине Председнице,

Честово Величанство Краљ ћако је од днешњег
пописашти закон о Универзитету.

Тиме је, захваљујући изнажном добротом распоредујући
Морде Фудашчиће за народну пратвом, досадашна Велика школа
је ушле у завршила свој развој и у име Тога она од
диса чисте радници као црви чисти Универзитет са ко-
јима и славу присека хароду.

На основу закона о Универзитету, највиши Уга-
зли, који сам већ имао гаји саопштио Вам, пославених
су осам редовних професора који шод Вашим председништвом
имају као Универзитетски Савет пруженим залогама одређене
чослове.

Неслучиво је, да ће од данас сви добри Суди и суда-
дати вадитијски радомку и с чујачком искосом због
изашаши развијаш Универзитетска чиста који чисте
и стобана који су у закону само у главом чуврђеје,
а који ће се на скону искусиша и бое чугене стога
избациши, чонгаваш, усавршаваш.

У овом штетству је смешан за душоста, заши-
мити и Вас, посебите Председнице, и Ваше другове
да обогатијуши чослове Универзитетска Савета и мак-
араша, чонгаваша, усавршаваша.

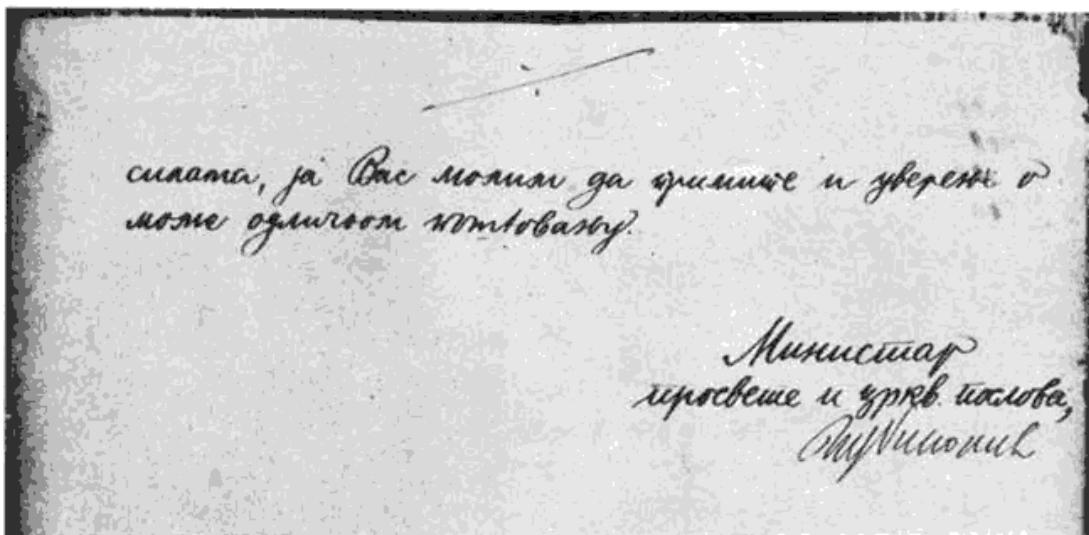
Господину Сими Лозанићу, председни-
ку Универзитетскога Савета

и да учи велику, чим баш судоносу, виновниција којака, че да остварите све своје стварале и чиститејшој вине круга и дајте да би Србски Универзитет однос је самога човека био чујнији чако ће у већу руска гимназија те само избраши тајнији часопису времена савременом школу науке кога штед ћете још и били чврсти у мешовитом смештавају наукоја рада. Смо чакај Универзитета оствараше и високим откупивачима Краљевим и објавите се народу за чимои Рују му не бије даје и кору, не ми честитије даваши.

Поред другог испита затој савла Вами и Вашим друговима у дужности да избраније изборе чланови чланови чланови као да се чујеју у школском раду свео да што наше време, ја Вас молим да с облици испитом чланови и да га радије да се чујеју. Што се што самих избора ја имам икадаје изуздање да ће се Универзитетски Равен руководиши само одбирају да запоји чланови чланови квалификације, и да ће обе чланове решени да користи Универзитета. При том ће ја морам савлану за савеси избору концепцији да бирају предају дасадашњим најдостојије чланове научној скупшти што и до одушевљеној преготови школском и научном раду. Нашии штадот Универзитету предаје обе-десијији додар глас од самога чланове, а најчешћи предаја савлану од могућих разлога члана јавнога имена.

Последњи угоди с квалификацијама дасадаш-њих наставника дике Вам предаји је дасадашњега Реконструкције, су кора икошије чланови однос и дасадашњи привредни-ја управљава Универзитету до избора Реконструкције.

Увераварући Вам, господине председниче, о чују гимназији да Универзитету чланови сим-

Сл. 6 — Писмо Министра просвете упућено председнику Универзитетског савета поводом доношења Закона о Универзитету (Архива Универзитета у Београду)

За прве редовне професоре Универзитета били су постављени: Сима Лозанић, Љуба Јовановић, Драгољуб Павловић, Милић Радовановић, Јован Жујовић, Андра Стевановић, Јован Цвијић и Михаило Петровић. Међу њима шесторица су били на Филозофском факултету, а по један на Правном (Милић Радовановић) и Техничком факултету (Андра Стевановић).

Већ 16. марта 1905. године, Одбор осморице професора, под председништвом Симе Лозанића, изабрао је нових седам редовних професора: Саву Урошевића и Богдана Поповића на Филозофском факултету; Николу Стаменковића, Владу Тодоровића и Богдана Гавриловића на Техничком факултету; Слободана Јовановића и Живојина Перића на Правном факултету.

Први ректор Универзитета био је Сима Лозанић, а проректор Сава Урошевић.

Свечано отварање Универзитета извршено је 2. октобра 1905. године, у присуству владаоца, владе, дипломатског кора, народних посланика, чланова Државног савета, чланова Српске краљевске академије наука, представ-

ника цркве, ректора и наставника Универзитета, представника просветних и других културних и школских установа и друштава, грађана, новинара, и др. Од страних универзитета и научних установа, присуствовали су изасланици универзитета из Загреба, Софије и Торина; затим, Словенског друштва из Прага, Матице словеначке из Љубљанске и „Текелијанума“ из Будимпеште.

Мада је свечано отварање Универзитета извршено тек 2. октобра, настава на Универзитету је почела још 28. марта 1905. године. Она је, у ствари, само настављена без икаквих промена, по раније утврђеном распореду и без поновног уписа слушалаца. С друге стране, пошто су за професоре Универзитета изабрани, односно преузети готово сви професори Велике школе (пензионисани су само старији и они који, због Законом ограниченог броја професорских места, нису могли бити бирани у исто звање (а нису прихватили ниже звање), може се сматрати да је Велика школа већ била на нивоу Уни-

Сл. 7 — Сима Лозанић, ректор Велике школе 1891/92. и 1904/5. и ректор Универзитета 1905.

верзитета, па је та чињеница Законом само потврђена.

Као што је Законом о Универзитету било прописано, донете су и Општа уредба Универзитета (1. октобра 1905. године), а затим: уредбе Филозофског, Правног и Техничког факултета (1. фебруара 1906. године).

Општом уредбом Универзитета распоређују се и прецизно регулишу: задаци и правни положај Универзитета и факултета; универзитетске власти и канцеларијско особље; универзитетски наставници (избор и постављења, права и дужности); слушаоци Универзитета (стицање својства студента, права и дужности); настава и испити.

Уредбом Филозофског факултета задатак факултета се

проширује и формулише текстуално: „обрађује науку и спрема стручне раднике на њој“ и „спрема наставнике за поједиње њене гране“.

Уредба одређује 28 главних научних дисциплина и научних грана које се предају на факултету, и 8 страних језика са књижевностима које ће предавати лектори. Научне дисциплине и научне гране су: теоријска филозофија, теорија сазнања, логика, психологија, историја филозофије, практична филозофија с педагогиком, математика (аналитика и геометрија), примењена математика (механика, теоријска физика, небеска механика), астрономија (математичка и физичка) и метеорологија, експериментална физика, хемија (неорганска, органска, физичка и технолошка), минерологија с петрографијом,

ботаника, зоологија са упоредном анатомијом, физиологија са физиолошком хемијом, геологија са палеонтологијом, (физичка географија и антропогеографија), етнологија са етнографијом, српски језик с јужнословенским језицима, упоредна граматика са санскритом, историја српске књижевности с књижевностима јужнословенским, словенска филологија, класична филологија, романска филологија, германска филологија, упоредна књижевност с теоријом књижевности, историја српског народа и осталих јужних Словена, историја старог века, историја средњег века, историја новог века, византологија, историја уметности (класична археологија, историја новије уметности).

Предвиђени су следећи страни језици са књижевностима: француски језик,

немачки језик, енглески језик, талијански језик, румунски језик, мађарски језик, турски језик, арбанашки језик.

Наведени су и семинари и научни заводи који постоје: Семинар за филозофију, Семинар за математику, Астрономска и метеоролошка опсерваторија, Физички завод, Хемијски завод, Минералошко-петрографски завод, Ботанички завод с ботаничком баштом „Јевремовац“, Зоолошки завод, Физиолошки семинар, Геолошко-палеонтолошки завод, Географски завод, Етнолошки семинар, Српски семинар (српска и словенска филологија, историја српског народа и осталих јужних Словена, историја српске књижевности с јужнословенским), Семинар за класичну филологију и историју старог века, Семинар за нове језике и књижевности и

Сл. 8 — Арх. Андра Стевановић, ректор Универзитета 1906/7.

Сл. 9 — Сава Урошевић,
ректор Универзитета
1907/8. и 1908/9.

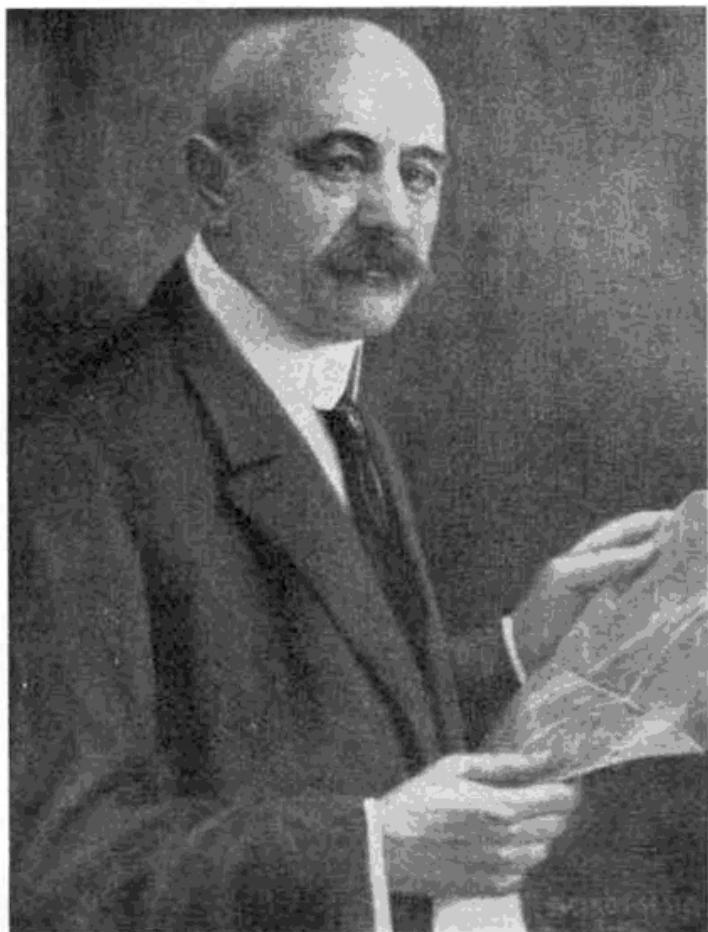
упоредну књижевност с теоријом књижевности, Семинар за историју средњег и новог века и византологију, Семинар за класичну археологију и историју уметности.

Дипломски испити се полажу по наставно-научним групама, којих има 15. Свака испитна група наука има три предмета разврстана под а), б), и в), тако да су предмети под а) и б) главни, а под в) споредни. Ово је значајна промена јер су, груписањем испитних предмета, студенти добили већу слободу избора и могућности опредељивања на студијама према својим склоностима.

Докторски испит се састојао од одбране докторске дисертације, која је истовремено обухватала и усмени испит и потврду да је кандидат самостално израдио дисертацију. Предвиђена је и могућност избора почасних доктора.

Уредба Филозофског факултета мењана је и допуњавана 1911. године, када је број испитних група повећан на деветнаест, на тај начин што су неке групе подељене на две, неке прегруписане, и основане две нове (XVI, која је под а) имала упоредну књижевност и XVII, која је имала византологију као главни предмет).

Према Уредби Техничког факултета „Технички факултет обухвата целокупну вишу техничку наставу“ (члан 1), а „задатак Техничког факултета је да онима који се одају техничком позиву даје што потпунију вишу теоријску, а колико је у школи могуће и практичну спрему, као и да негује науке и вештине, уколико улазе у круг техничке наставе“ (члан 2). Фа-

Сл. 10 — Јован Цвијић,
ректор Универзитета
1905/6. и 1919/20.

култет се дели на три одсека: Одсек за грађевинске инжењере, Одсек за архитекте и Одсек за машинске инжењере. Према члану б. на Факултету ће се предавати укупно 67 наука и вештина, с тим да Факултетски савет програмом утврђује које ће се науке и вештине предавати у појединим одсецима и како ће се распоредити по катедрама и семестрима.

Предмети, односно науке и вештине, који су предавани на Техничком факултету су: математика (анализа и геометрија), физика, техничка механика, кинематика, термодинамика, хидраулика, нацртна геометрија, графичка статика, хемија, минералогија, геологија, метеорологија, геодезија, инжењерске конструкције, статика инжењерских конструкција, наука о грађи, дрвени и зи-

дани мостови, гвоздени мостови, земљани радови, тунели, грађење жељезница и путева, хидротехника, предрачун и извршење инжењерских грађевина, грађевинске конструкције, грађевинска статика, гвоздени кровови, конструкције од армираног бетона, грађевинске машине, основи електротехнике, пројектовање јавних зграда, пројектовање привредних зграда, перспектива, историја уметности, историја архитектуре, наука о стиловима, византијска архитектура, предрачун и извршење зграда, енциклопедија инжењерства, грађевинска хигијена, декорисање бојама, акварелисање, цртање фигура, орнаментика, моделисање, архитектонски проблеми, уређење вароши, грејање и проветравање, теорија машина, грађење машина (мо-

тора), машински елементи, грађење локомотива, машине алатљике, енциклопедија машинства, електротехника, хемијска технологија, општа механичка технологија, млинарство, стружнице и текстилна индустрија, технологија гравира, вежбања у механичкој радионици, припремно цртање, техничко цртање, топографско цртање, орнаментно цртање, техничка администрација, основи државне администрације, основи народне економије и финансије.

Испити на Техничком факултету су: дипломски и докторски.

Дипломски испит дели се на припремни и стручни. Припремни испит се полаже из 8 предмета, и то после четири уписана и оверена семестра, уз услов да кандидат има израђене прописане графичке радове оверене потписом наставника. Стручни испит полаже се после осам оверених семестара, уз услов да је кандидат положио припремни испит и да је уредно слушао прописана предавања и вежбе и да је израдио све прописане графичке радове. Стручни испит обухвата израду већег дипломског рада одговарајуће групе наука и усмени испит из предмета односног одсека.

Докторски испит обухвата: самосталну израду тезе (расправе) и усмени испит пред испитним одбором.

Уредбом Правног факултета прописан је задатак Правног факултета: „да својим слушаоцима да стручну спрему за поједине гране државне службе и слободна занимања и да их упућује у систематском изучавању правних и економско-политичких (државних) наука“ (члан 1).

У члану 3. набројане су науке које се на факултету предају а којих има укупно деветнаест и све оне обавезне су за слушаоце; распоређене су у четири године, колико трају студије на овом факултету, и то: историја римског права и систем римског приватног права, енциклопедија права, историја словенских права, народна економија — теоријска и практична, црквено право, грађанско право, опште државно право и српско уставно право, кривично право,

наука о финансијама, статистика, трговачко и менично право, административно право, кривично судски поступак, судска медицина, међународно право, међународно приватно право, грађанско судски поступак.

За слушаоце који се спремају за докторски испит држаће се посебни специјални курсеви са семинарима, и то у две групе: правној и економско-политичкој према избору кандидата. Према томе, на Правном факултету, поред наставе за редовне студије, уводи се и посебна настава за докторат наука.

Испити на Правном факултету су: дипломски и докторски.

Дипломски испит чине посебни испити из свих прописаних предмета, и један завршни испит, који се полаже после положених свих посебних испита. Завршни дипломски испит састоји се из једног писменог и једног усменог испита који се полажу у истом испитном року, и то најпре писмени, па усмени. Писмени испит обухвата решење једног практичног случаја из грађанског или трговачког или кривичног права уз употребу законских текстова; усмени испит полагао се из две групе предмета које одређује Факултетски савет.

Докторски испит могао је полагати само онај кандидат који је: 1. положио дипломски испит са најмањом просечном оценом врло добар; 2. слушао два семестра специјалне курсеве правне или економско-политичке групе и у једном од семинара своје групе имао два повољно оцењена писмена рада. Докторски испит састојао се из усменог и писменог дела. Усмени испит претходио је писменом, али полагање није било обавезно у истом испитном року. Усмени испит је обухватао основне науке дотичне групе и специјалне курсеве које је кандидат слушао. Писмени испит састојао се из израде и одбране једне „стручне научне расправе“ из исте групе из које је кандидат полагао усмени испит.

Као што се из одредаба факултетских уредаба — донетих непосредно по отварању Универзитета — види, факул-

тети коначно добијају карактер наставно-научних установа у правом смислу те речи. То се види не само из формалних дефиниција њихових задатака већ и из самих наставних планова, распореда предмета, наставе и испита. С друге стране, делатност факултета проширује се и на посебну наставу и испите за стицање докторских титула, као највећих признања за научни рад.

Универзитет добија и знатно већа материјална средства за развијање своје делатности. Материјални положај професора такође је побољшан повећањем плате, а буџетска средства за материјалне расходе наставно-научних завода, лабораторија и библиотека повећавају се, тако да је било омогућено да се настава и научни рад постепено унапређују и добијају све савременије облике.

Преко својих професора и научних радника који су се истакли још у Великој школи, Универзитет бива све више цењен у научном свету. Имена професора Симе Лозанића, Јована Жујовића, Саве Урошевића, Богдана Гавриловића, Михаила Петровића, Јована Цвијића, Богдана Поповића, Бране Петронијевића, Слободана Јовановића, Живојина Перећа, Николе Стаменковића, Светозара Зорића, Јефте Стефановића, Андре Стевановића и других била су већ чувена у научним и стручним круговима и ван наше земље.

Упоредо са подизањем угледа Универзитета и његових професора, растао је и углед студената. Друштвени положај и углед студената Велике школе није увек био на висини, што се види из ондашње штампе и мишљења грађана. На Универзитету, међутим, глас „академских грађана“ почиње да се чује и цени још од првих дана по његовом отварању. Приликом доношења прве Опште уредбе Универзитета од 1. октобра 1905. године, студенти су писменим путем, штампаним „Меморандумом универзитетске омладине“ уложили оштар протест против неких одредаба те Уредбе (о контроли уредног похађања предавања, обавези студената да станују у седишту Универзитета, образовању Опште седнице факул-

тетских савета као врховне дисциплинске власти за студенте, о слободи крећања, исказивања политичког убеђења, о зборовима и удружењима студената). Пуномоћници Универзитетског савета и Универзитетске омладине разматрали су меморандум и постигли споразум.

Даље, на дан 10. децембра 1906. године „растурење су по вароши штампане објаве којима се тога дана, у 2 часа после подне, позива збор универзитетске омладине на Универзитету ради доношења резолуције о зајму“, што значи да је академска омладина већ тада била политички повезана са грађанима.

На Универзитету је постојало неколико врло активних студентских удружења основаних још на Великој школи, и то: Побратимство, основано 1867. године, „као једини представник целокупне Великошколске омладине“ чији је циљ: „Гајење мисли о уједињењу и ослобођењу Српства међу Великошколцима, а по могућству и осталом омладином српском; узајамно упознавање и зближење; обавештење и заједнички рад на пољу науке“ (из Статута „Побратимства“, донетог на Скупштини, одржаној 14. октобра 1891. године). За материјално помагање студената постојао је Фонд за потпомагање сиромашних универзитетских ученика (основан 1874. године), данашње Потпорно-здравствено удружење студената Универзитета. Задатак Фонда био је двојак: давање мањих новчаних позајмица сиромашним студентима, уз обавезу враћања по завршетку школовања, и мање помоћи које су даване и у натури (одело, обућа, књиге) из поклона грађана.

Од културно-уметничких удружења истицало се нарочито Академско певачко друштво „Обилић“ (основано 1884. године), које је кроз песму достојно представљало академску омладину, учествујући и у свим знатнијим културним и националним манифестијама, не само у земљи, већ и ван њених граница.

Поред ових општих и културних удружења, оснивају се и разна стручна студентска удружења, у којима су чи-

Сл. 11 — Богдан Гаврило-
вић, ректор Универзитета
1909—1911. и 1921—1924.

тани стручни радови и о њима вођене дискусије на састанцима чланова, а у циљу стручног уздизања.

Сиромашним, а ваљаним студентима давано је државно благодејање (стипендија) у виду сталне месечне помоћи према одлуци Универзитетске управе, по посебним Правилима о давању благодејања слушаоцима Универзитета у Београду.

Овде треба споменути и то да је Универзитет још од свога оснивања био тесно повезан са друштвом у коме живи и ради. Он ту везу, поред осталога, одржава и кроз традиционалну Светосавску прославу на Универзитету. На тој прослави ректор је сваке године одржавао говор о актуелним питањима из живота и рада Универзитета, објављивана су завештања и поклони универ-

зитетских добротвора, којих је било у знатном броју, саопштавана су имена награђених студената за најбоље израђене темате. Понекад је ректоров говор посвећиван и савременим и интересантним научним или политичким проблемима. Најзад, у оквиру ове прославе Академско певачко друштво „Обилић“ својим патриотским и другим песмама увесељавало је госте и добијало бурне аплаузе.

Рад Универзитета, крајем прве деценије XX века, текао је под оптималним условима за оно време. Поред видног унапређења наставе из године у годину, Универзитет је постао и научни центар целокупног Српства. У то време истиче се већи број наставника чији су радови запажени не само у нашој земљи већ и у научном свету ван граница Србије.

На почетку 1912. године наставнички кадар сачињавало је 16 редовних професора, 23 ванредна професора, 30 сталних доцената и 1 учитељ вештина. Број студената био се попео на око 1.000 на сва три факултета, а 1913/14. школске године на 1.500, што значи да се број студената удвостручио за непуних десет година постојања Универзитета, јер је приликом претварања Велике школе у Универзитет, 1905. године, према поимичном списку било укупно 778 студената, и то: на Филозофском — 204, на Правном — 443 и на Техничком — 131.

Универзитет је остао у згради у којој је и Велика школа провела свој век од 1863—1905. године. То је „Капетан Мишино здање“, на данашњем Студентском тргу број 1, у коме се налазе Ректорат — Секретаријат Универзитета и Филозофски факултет. Зграду је још недовршену поклонио „отечеству“ капетан Миша Анастасијевић, 1863. године, дакле у години оснивања Велике школе. У писму од 12. фебруара 1863. године, упућеном Кости Цукићу, заступнику министра просвете, Капетан Миша изражава свој патриотизам следећим речима:

„Ја сам нарочито размишљао својим тестаментом оставити један спомен мого родољубља, но ви сте ми и усмено и после тога и писмено разложили велику потребу и оскудицу које отечество наше осећа у здањима за смештање учебни и просветни заведења, као што су Лицеји, Народне библиотеке, Музеји, а по времену Народни универзитет итд.

Решио сам да још сада поклоним на просветне потребе моју велику новосазидану кућу на Великој пијаци.

Ја вас молим, господине министре, да о овом мом закључењу известите њ. св. Књаза владара и ако будем срећан да се исто уважи, ја ћу одма дати налог моме пуномоћнику Илији Пржићу да да извршити на истом здању сва потребна преустројења...“

Родољубива идеја Капетан Мише била је прихваћена и на фасади „Капетан Мишино здање“ и данас стоје високо изнад улаза исписане речи „Миша Анастасијевић своме отечству“. У зграду

су у почетку усељени: Велика школа, Министарство просвете, Народна библиотека, Народни музеј, Гимназија, Друштво српске словесности и још неке установе. Свечана сала употребљавана је за разне културне и просветне манифестације, прославе и седнице, а већ у првој години по усељењу Велике школе у ову зграду, у њој је заседала Великоандрејска скупштина, а у истој сали одржаване су седнице Сената док је постојао (1901—1903. године).

Због овог и многих других поклона Општини београдској и за разне хумане циљеве, Миша Анастасијевић се убраја у ред првих и највећих доброврода и задужбинара српских.

Судбина „Капетан-Мишиног здања“ уско је повезана са судбином Београда и српског народа. Оно је три пута бомбардовано од непријатеља. Прво решење куршумима из турских пушака доживело је за време бомбардовања Београда, 1862. године, после крвавог сукоба код Чукур-чесме, када су из њега српски жандарми пуцали на турске низаме који су наваљивали на њих. За време српско-турских ратова, 1876—1878. године, здање је било заузето за војне потребе. На почетку првог светског рата, приликом аустроугарског бомбардовања Београда, 19. августа 1914. године, на Капетан-Мишино здање пао је око 50 шрапнела од којих је био срушен велики део левог крила зграде са два последња спрата и, тако полусрушена, зграда је постала плен окупатора. Најзад, и у току другог светског рата тзв. „стара зграда“ Универзитета била је погођена са неколико бомби приликом мучког напада и бомбардовања Београда, 6—10. априла 1941. године, од стране авијације фашистичке Немачке.

4. УНИВЕРЗИТЕТ ЗА ВРЕМЕ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА

Када је Универзитет у Београду био у пуном замаху освајања места међу старим европским универзитетима, избио је најпре балкански рат (1912/13), а затим српско-бугарски рат (1913) и,

најзад, први светски рат (1914—1918), који су прекинули развитак ове младе наставно-научне установе. За време рата, од 1912. до 1914. године, Универзитет није радио.

Припреме за наставак рада, чињене у току 1914. године, биле су прекинуте. После мобилизације 1914. године, Универзитет је био принуђен да обустави рад, јер су његови наставници као официри, а студенти као ћаци-подофицири, војници и добровољци, отишли у рат и своја пера заменили пушкама. У току рата, непријатељске окупације и тешког страдања српског народа, они су показали велико јунаштво и пожртвовање у борби са надмоћнијим непријатељима.

У томе великом рату, за одбрану независности Србије и ослобођење и уједињење Југославије, пао је велики број наставника и студената, чија су имена, исписана на четири мермерне плоче које красе зидове ауле Капетан-Мишићог здања и подсећају будућа поколења како се гинуло за слободу и независност. Број ових народних хероја који у току седам историјских ратних година (1912—1919) „платише крвави данак за десетину генерација наших универзитетских грађана“ износио је 350 погинулих, што чини око 35% од укупног броја предратних студената.

Поред непосредног учешћа у борбама, знатан део ондашње универзитетске интелигенције бори се са пером у руци, објашњавајући свету тешку и праведну борбу, српског народа, ширећи при том и идеје уједињења Југословена у једну државу. У томе циљу објављен је у току рата низ чланака, брошура, књига и расправа у савезничким и пријатељским земљама.

5. УНИВЕРЗИТЕТ ИЗМЕЂУ ДВА РАТА

Због политичких прилика у земљи, период између првог и другог светског рата био је на Универзитету буран и пун потреса. Централистичко уређење нове државе Срба, Хрвата и Словенаца изазивало је стална међупартијска трвења и тражење решења тзв. „хрватског

питања“. Тако је, уствари, уједињена Југославија била у кризи од првога дана па до слома, 1941. године. То се одражавало и на живот и рад Универзитета. Владе, које су се врло често мењале, нису имале ни времена ни разумевања да сагледају проблеме Универзитета и да им посвећују потребну пажњу. Напротив, оне су стално зазирале од слободарских тенденција и покрета који су, разумљиво, налазили своје тле на Универзитету међу већим делом наставника и студената. С друге стране, мешање већег броја наставника и једног дела студената у току рата са људима из западних и других земаља света, учинило је да се они обогате новим слободарским идејама које су неминовни пратиоци ратова, што је све утицало на живљи и динамичнији живот на Универзитету. Отуда је цео овај период протекао у сталној и најчешће безуспешној борби и објашњењима између Универзитета и државних фактора и то око питања која су била логичан услов напретка ове високе установе. Но, и поред свега тога, Универзитет је у овом периоду свога развитка учинио знатан корак напред и афирмисао се и као висока наставна, и као научна установа, што ће се видети из даљег излагања.

Почетак рада Универзитета. Рад Универзитета отпочео је, тј. настављен, после прекида од шест година — са великим тешкоћама. Окупатор је опустошио факултете — опљачкао библиотеке и лабораторије, а многе зграде порушио и демолирао. С друге стране, многи наставници и студенти још ни почетком 1919. године нису били демобилисани. Пошто је настава отпочела у летњем семестру 1919. године, многи су се појавили у аулама и импровизованим слушаоницама у војничкој односно официрској униформи. На име репарација из Немачке добијено је нешто апарата, школског намештаја и књига, али је то стизало касније, после неколико година, тако да се у почетку морало радити са врло скромним и ограниченим средствима. Поред тога, школски простор био је врло скучен, а са изградњом нових факултетских зграда ишло је врло

споро. Тако је једна апаратура примљена из Немачке на име репарација, која је била намењена Техничком факултету, чекајући одговарајућу просторију у којој је требала да се монтира — сачекала у сандуцима, нераспакована, и други светски рат!

Да би се колико-толико студентима надокнадило изгубљено време, био је донет привремени „Правилник о регулисању школског рада у појединим факултетима на Универзитету у Београду“, према коме је за неколико генерација студената било омогућено завршавање студија за шест семестара.

Тим поводом министар просвете Љубомир Давидовић, у акту упућеном ректору дословно каже:

„На Београдском универзитету, као и у другим школама наше раније територије, стећи ће се у истим одељењима генерације разнолике по досадашњем учењу, неједнаке по узрасту, веома разноврсне по научној спреми, вољи и способности за даљи рад.

Државне потребе неодложно траже да ти млади људи што пре изиђу са Универзитета и ступе у живот, у коме су стручни посленици тако немилосрдано проређени. Чисто школски пак интерес, као и виши државни, захтевају, да студенти изиђу са јаком спремом, с много више знања, како би њихов рад био што темељнији и од што веће користи у друштву и држави. Довести та два гледишта у склад и успешно регулисати све поремећаје које је и на овоме пољу рат учинио — није нимало лако, и мора се изводити с много обзира и с много обазривости...“

Из ових редова се види колико су биле велике потребе за стручним људима, али, исто тако, и колико се водило рачуна о томе да се та стручна спрема заиста на Универзитету и постигне.

Иначе, на Филозофском, Правном и Техничком факултету настава је извршена по факултетским уредбама, донетим почетком 1906. године, са мањим изменама и допунама извршеним пред избијање првог светског рата.

У погледу организације Универзитета и факултета остао је и надаље на снази Закон о Универзитету од 1905. године (све до доношења јединственог Закона о универзитетима од 1930. го-

дине), претрпевши само неколико измена и допуна. Првим изменама и допунама, од 9. фебруара 1919. године, регулишу се углавном ова питања:

1) Установљава се Универзитетско веће које сачињавају ректор, као председник, и сви редовни професори Универзитета као чланови. Веће бира ректора на три године између својих чланова о чему се извештава министар просвете; претреса и јавним гласањем прима или одбацује изборе професора изабраних у факултетским саветима; чини предлоге или даје пристанак за отпуштање или пензионисање редовних или ванредних професора Универзитета у случају предвиђеном овим законом, и даје мишљење о свим предметима које му Универзитетски савет упути. (Члан 7, 8. и 10).

2) Мења се састав Универзитетског савета, тако да га сачињавају: ректор, као председник, проректор, декани и продекани свих факултета као чланови и одређује му се надлежност у вези са установљавањем Универзитетског већа (нов члан 10).

3) Напушта се разликовање доцената на привремене и сталне и уводи се институција реизборности — подвргавање поновном избору доцената после пет година од дана указа о постављању за доцента (члан 18).

4) Установљава се реизборност асистената после сваке пете године (члан 21).

Другим изменама и допунама, од 9. јула 1920. године, укинут је члан 23. Закона о Универзитету, којим је био ограничен број професора и доцената на факултетима, против кога су се још приликом доношења Закона, 1905, без успешно борили сви професори Велике школе.

Основање нових факултета. Још Законом о Универзитету, од 1905. године, било је одређено да „Универзитет има шест факултета: Филозофски, Правнички, Технички, Пољопривредни, Медицински и Богословски“ (члан 4), а у општим и прелазним одредбама било је предвиђено да ће се при Филозофском факултету устано-

вити апотекарски курс у који ће се примати ученици који су завршили најмање шест разреда гимназије.

Међутим, и поред чињених припрема у више махова, до оснивања ових факултета дошло је тек по завршетку првог светског рата.

Медицински факултет у Београду отпочео је са радом фебруара 1920. године. Први његови професори и оснивачи били су: др Милан Јовановић-Батут, др Војислав Суботић и др Драго Перовић, а први декан — др Батут а продекан — др Суботић. Година 1920. протекла је у припремама, тако да је септембра извршен упис првих студената у школску 1920/21. годину, а затим убрзо отпочела настава. У прву годину уписано је 286 студената, а до школске 1934/35. закључно, тј. за петнаест годи-

на уписано је 2.654 студента. Прва генерација, 1925/26. године, дала је 49 дипломираних лекара (15 жена и 34 мушкараца), а до 1934/35. школске године, dakле, за петнаест година дипломирао је укупно 871 студент.

Према Прелазној уредби Медицинског факултета, од јула 1921. године, редовно учење на овом факултету траје десет семестара, а на њему се „предају и по могућству вежбају“ ови обавезни предмети:

— општа биологија — 2 семестра; физика — 2 семестра; хемија — 2 семестра; дескриптивна и топографска анатомија — 4 семестра; хистологија и ембриологија — 2 семестра; општа патологија и патолошка анатомија и хистологија — 2 семестра; бактериологија и серологија — 1 семестар; фармаколо-

Сл. 12 — Павле Поповић,
ректор Универзитета
1924—1927.

Сл. 13 — Универзитетска библиотека, подигнута после првог светског рата из средстава Карнецијеве фондације

гија — 2 семестра; интерна пропедевтика — 2 семестра; интерна клиника — 3 семестра; хируршка пропедевтика — 1 семестар; општа хирургија — 1 семестар; хируршка клиника — 2 семестра; примаљство и гинекологија — 2 семестра; педијатрија — 1 семестар; офтамологија — 1 семестар; судска медицина — 2 семестра; хигијена — 2 семестра; неурологија и психијатрија — 1 семестар; дерматологија и венерологија — 2 семестра; инфективне болести — 1 семестар; болничка служба као практикум; као и необавезни предмети: оториноларингологија; стоматоодонтологија, радиологија, урологија, ортопедија, војна медицина, ратна хирургија, ратна санитетска служба, социјална медицина, историја медицине, физиотерапија, балнеологија и др.

После успешно положених свих ис-

пита издавана је кандидату диплома доктора целокупног лекарства (члан 33).

Пољопривредни факултет у Београду основан је односно отпочео са радом децембра 1920. године, тј. школске 1920/21. године.

Према Уредби Пољопривредни факултет се дели на два одсека: пољопривредни и шумарски. Задатак је факултета „да обрађује пољопривредне и шумарске науке, да проучава природне, привредне и социјалне прилике наше земље, да научне резултате примењује на нашу привреду, и да теоријски и практички спреми пољопривреднике и шумаре по свима гранама“ (члан 1). Настава на факултету траје осам семестара.

На Пољопривредном факултету предаване су ове науке:

а) На Пољопривредном одсеку:

— физика, геологија с минералогијом и петрографијом, зоологија, општа и специјална ботаника, неорганска хемија и органска хемија, нижа геодезија, анатомија и физиологија домаћих животиња, педологија, аналитичка хемија, ентомологија, метеорологија с климатологијом, биљна патологија, агрономска хемија, пољопривредна бактериологија, опште ратарство и селекција биља, опште сточарство, наука о пољопривредним машинама и оруђима, специјално ратарство, ливадарство и култура пашњака, специјално сточарство са зоохигијеном, млекарство, воћарство и виноградарство с подрумарством, ветеринарство, културна техника са уређењем бујица, народна економија, наука о пољопривредном газдинству, пољопривредно рачуноводство и таксација, пољопривредна статистика, пољопривредно право, аграрна политика, задругарство, пољопривредна хемијска технологија, пољопривредно грађевинарство и рибарство;

б) на Шумарском одсеку:

— математика, физика, геологија с минералогијом и петрографијом, зоологија, општа и специјална ботаника, неорганска хемија и органска хемија, биљна патологија, геодезија, метеорологија с климатологијом, основи техничке механике, основи нацртне геометрије, топографско цртање, педологија, народна економија с финансијом и статистиком, подизање и гајење шума, шумарска технологија, дендрометрија, уређење шума, картирање шума, грађење транспортних средстава, шумарско грађевинарство, елементи машина и инсталација за обраду дрвета, заштита шума са ентомологијом, дендрологија, пољопривредна енциклопедија, употреба шума, израчунавање вредности шума и шумарска статистика, управа шума и рачуноводство, опште и шумарско право, шумарска политика, уређење бујица и учвршћавање терена, шумарска трговина и индустрија, ловарство, шумарска историја, рибарство.

Кандидатима који положе све прописане испите издавана је диплома са титулом инжењера пољопривреде, односно инжењера шумарства (члан 26).

Уредбом је предвиђена и могућност полагања докторског испита, који се састојао из самостално израђеног научног рада (тезе) и усменог испита.

Први професори овог факултета били су: Петар Борђевић, Јулије Вагнер, Јован Марков, Милан Влајинац и више хонорарних професора са Филозофског факултета.

Православни богословски факултет отворен је 1920. године и његова прва Уредба донета је почетком 1921, а измене и допуњена крајем 1923. године.

Према члану 1. Уредбе задатак је Православног богословског факултета: „а) да обрађује богословску науку и спрема стручне раднике на њој; б) да даје духовне пастире са вишом спремом, наставнике за богословске предмете у стручним и средњим школама, и особље за судску и административну црквену службу“.

Настава на факултету траје четири године, а обухвата ове науке: свето писмо старог завета, свето писмо новог завета, апологетика, докматика, упоредно богословље, морално богословље, библијска историја са библијском археологијом, историја хришћанске цркве, историја српске цркве са историјом словенских цркава, патрологија, црквено право, литургија, пастирско богословље, омилитика, хришћанска археологија и уметност. Осим ових главних, предају се на Православном богословском факултету и ове помоћне науке: историја религија, културна историја Византије, филозофија (увод, психологија, историја филозофије), педагогика и методика богословских наука (катехизика), црквено-словенски језик са палеографијом, стари јеврејски језик, грчки језик, руски језик, црквено певање.

Уредбом је предвиђена и могућност полагања докторског испита из одређених група а обухвата писмену дисертацију са одбраном и два усмена строга испита.

У вези са оснивањем Православног богословског факултета, неколико професора Филозофског факултета и група студената изјаснили су се против тога, наводећи као разлог да је религија „догматична и антинаучна и треба да буде ствар приватног личног убеђења“ и, најзад, да „црква треба да се одвоји од државе“.

Поред наведена три факултета у Београду, основана су и два факултета у саставу Универзитета, са седиштем у Београду. То су: Филозофски факултет у Скопљу и Правни факултет у Суботици. Оснивање ових факултета диктовали су политички, просветни и културно-национални интереси проширене државне територије. Факултет у Скопљу требало је да омогући школовање ученицима из Македоније, Јужне Србије и знатног дела Црне Горе, а Факултет у Суботици требало је да окупи ученике из национално хетерогених области, иначе културне и богате Војводине, према граници Мађарске. Као разлог за оснивање Правног факултета у Суботици навођено је и растерећење правних факултета у Београду и Загребу као и потреба у кадровима за судове и државну управу уопште.

Приликом доношења финансијског закона за 1927/28. годину, у време финансијске кризе у земљи, било је предвиђено укидање извесних факултета у циљу штедње. Радило се, у првом реду, о факултетима у Скопљу и Суботици. Заједничка међууниверзитетска комисија поднела је Влади иссрпанији извештај о броју факултета и дала следећи закључак:

„Као што се види из овог појединачног прегледа свих постојећих факултета ни по разлозима школским ни научним, ни културним и националним, не би било уместо укинути који од тих факултета. Уштеде које би се ради буџетске равнотеже могле у овом погледу учинити биле би и сувише мала помоћ огромној штети коју би те уштеде проузроковале, ништећи одједанпут оно што је тешким трудом и великим трошковима до сада годинама стварано. Уштеде би биле још мање пошто би се на место укинутих факултета неминовно морале створити друге институције које такође стају трошка а које ни издавака не би могле да замене оно што би се укинуло.“

Иста комисија предложила је друге мере које би се на универзитетима могле предузети у циљу штедње — заједничка настава из извесних предмета за студенте више факултета, спајање непотребно исцепканих предмета, укидање мање важних и непотребних предмета и др. Тако је коначно отпало укидање факултета, мада је оно и после тога поново покретано.

Ветеринарски факултет у Београду основан је 1936. године допуном Закона о Универзитетима од 1930. године. Приликом оснивања овог факултета дошло је до сукоба између министра просвете и Универзитетског сената. Августа 1936. године, министар просвете је поставио прва три редовна професора: др Момчила Иванића, др Љубомира Младеновића и др Антонија Вуковића, што је било противно члану 50. Опште уредбе Универзитета, према коме прву тројицу професора на новооснованом факултету тзв. „матичарску комисију“ бира Универзитетски сенат у чијем је саставу факултет. На основу ове одредбе Сенат је био изабрао три редовна професора са других факултета да врше дужност чланова Савета Ветеринарског факултета до избора бар три стална професора тога факултета. Универзитет је одбио да постављене професоре уведе у дужност и тако је дошло до сукоба, који је окончан на тај начин што је комисија коју је одредио Универзитетски сенат редовним путем изабрала, поред осталих, и Љ. Младеновића и А. Вуковића за редовне професоре Ветеринарског факултета; није изабран само М. Иванић. Тако се завршила једна правна распра између Универзитета и министра просвете на министрову штету.

Према Уредби Ветеринарског факултета од 22. јула 1936. године за слушаоце ветеринарске медицине су главни и обавезни предмети: зоологија (биологија) за ветеринарску медицину, физика за ветеринарску медицину, хемија (физикална, анорганска, органска, биохемија) за ветеринарску медицину, ботаника за ветеринарску медицину, анатомија (систематска и топографска), хистологија, ембриологија, физиологија, опште сточарство и сточна хигијена

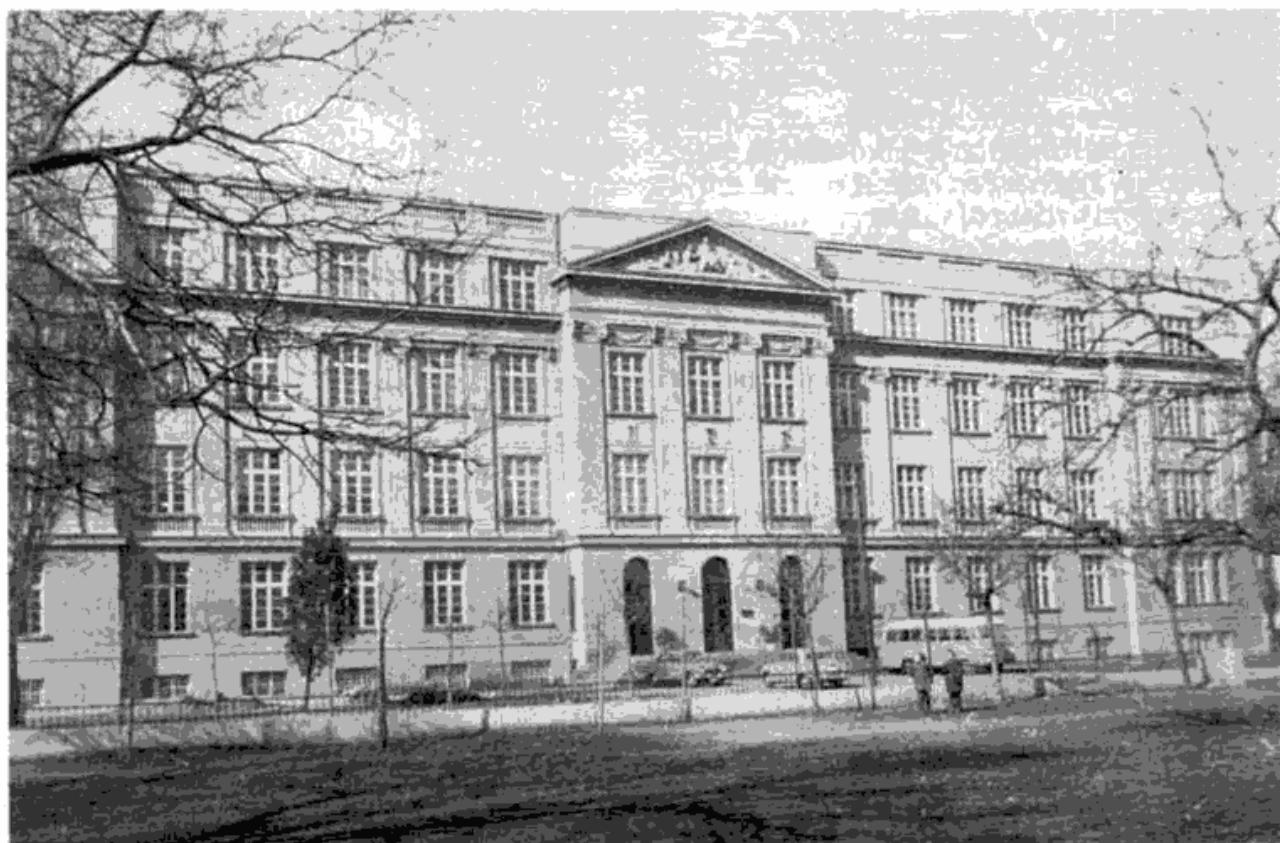
(стајска и др.), храњење стоке и хигијена исхране, специјално сточарство, сточарско задругарство и осигурување стоке, општа и специјална патолошка анатомија, патолошка физиологија, фармакологија, токсикологија и ординација лекова, паразитологија, микробиологија, хигијена (профилакса сточних зараза), хемија животних намирница, хигијена млека и млечних производа, тржни надзор животних намирница биљног и другог порекла, хигијена меса и месних производа, преглед перади, дивљачи, риба, рака и школки, интерна клиничка пропедевтика, рентгенологија и физикална терапија, клиничка патологија и терапија унутрашњих болести јунгулата и карнивора (Медицинска клиника), хируршка пропедевтика, хирургија и офтальмологија, онкологија, наука о операцијама и завојима, клиничка пато-

логија и терапија унутрашњих болести преживача, свиња, перади и кунића (Бујатричка клиника), породиљство и клиничка патологија и терапија породиља и сисанчади са пропедевтиком, наука о заразама (клиничка патологија, терапија и специјална профилакса заразних болести), биологија и патологија риба, рака и школки, биологија и патологија пчела и свилаца, енциклопедија пољопривреде (аграрна продукција с особитим обзиром на производњу крмног биља и господарско задругарство), судско ветеринарство и ветеринарска полиција.

Задатак Ветеринарског факултета је: да обрађује ветеринарску науку; да стручно спрема и васпитава будуће ветеринаре; да проучава проблеме из подручја ветеринарства уопште.

Сл. 14 — Патолошки институт Медицинског факултета — амфитеатер. Свечано отварање 1926. године.

Сл. 15 — Пољопривредни факултет у Земуну, подигнут 1932.

Испити су дипломски и докторски. Дипломски испити се полажу из свих обавезних предмета. Докторски испит може полагати дипломирани ветеринар који проведе најмање два семестра на теоријском и практичном раду у једном од завода оне научне гране из које жели да полаже докторски испит.

Пољопривредно-шумарски факултет у Сарајеву основан је Уредбом од 30. марта 1940. године и отпочео са радом у зимском семестру 1940/41. године, тако да је рат дочекао са тек завршеним првим семестром.

ПОДИЗАЊЕ ЗГРАДА ЗА ФАКУЛТЕТЕ И ЊИХОВЕ ИНСТИТУЦИЈЕ

Још у првим годинама после првог светског рата, а нарочито после оснивања нових факултета, Капетан Мишино здање било је недовољно за смештај

свих факултета и њихових институција. Стога је још одмах, после почетка рада Универзитета, приступљено мерама за подизање нових зграда за потребе како нових тако и старих факултета.

Прво је подигнута тзв. нова зграда Универзитета, непосредно поред Капетан Мишиног здања, које се отада назива „стара зграда“ Универзитета. Та је зграда првобитно била намењена за Технички факултет, који је у њој и радио све до 1930. године, када се уселио у своју нову зграду.

У овој згради радио је Правни факултет од 1930. до 1940. године и, поред њега, у њу је било смештено и неколико завода Филозофског факултета. Зграду су Немци спалили, октобра 1944. године, приликом повлачења из Београда, па је иста обновљена 1945. године.

Затим је изграђен читав низ института и клиника Медицинског факултета:

Физиолошко-хистолошки институт који је 1941. године био погођен бомбом од 1000 kg и потпуно срушен;

Патолошки институт чији је велики амфитеатр, такође био срушен приликом непријатељског бомбардовања Београда;

Анатомски институт у коме је данас, поред тога Института, смештена Нервна клиника и неколико клиника Стоматолошког факултета;

Онколошки институт, који је, такође био жртва бомбардовања Београда у току другог светског рата.

Од клиника изграђене су нове зграде:

зграда Прве интерне клинике и Универзитетске дечје клинике. Поред тога, већи број болничких зграда за потребе Медицинског факултета.

За Технички факултет, који је био у наглом развоју, „нова зграда“ на Студентском тргу бр. 3 брзо је постала недовољна. Стога је приступљено изградњи нове и за оно време врло велике и монументалне зграде, на данашњем Булевару Револуције бр. 73, која је завршена 1930. године и у којој се сада налазе: Архитектонски, Грађевински и Електротехнички факултет.

Непосредно пред други светски рат била је завршена и нова зграда Правног факултета, на Булевару Револуције 67, у којој се овај факултет и данас налази.

Сл. 16 — Физиолошко-хистолошки институт Медицинског факултета, подигнут 1927. срушен приликом бомбардовања 1941. обновљен 1946—47.

Поред наведених зграда факултета и њихових институција, у првим послератним годинама подигнута је прва зграда Универзитетске библиотеке, на Булевару Револуције бр. 71, и то из средстава Карнецијеве фондације, и зграда Астрономске опсерваторије на Звездари.

Најзад, у периоду између два рата, за смештај и исхрану студената подигнуто је неколико студентских дома: на Булевару Револуције 75 (данас Дом „Иво-Лола Рибара“), Дом Гајрета — „Осман Бикић“, у Далматинској улици бр. 37 и Дом студенткиња у Улици 27. марта (данас Дом студенткиња „Вера Благојевић“).

Закон о универзитетима, од 28. јуна 1930. године, представља први правни акт у Југославији којим се објединјава материја о организацији и раду свих универзитета у земљи. Пре ма овом закону (чл. 1) „Универзитети су највише просветне установе за стручну спрему, обрађивање науке и изграђивање југословенске националне културе.“ Даље, „универзитети су аутономна тела која под непосредним врховним надзором министра просвете, врше своје задатке у границама закона преко својих органа“.

Законом је утврђено да се универзитети налазе у Београду, Загребу и Љубљани, а као засебни факултети Универзитета у Београду постоје Правни факултет у Суботици и Филозофски факултет у Скопљу.

Овим Законом, у погледу састава Универзитета, санкционисано је углавном постојеће стање. Организација и надлежности универзитетских власти остали су углавном исте, као по Закону о универзитету од 1905. са доцнијим изменама и допунама.

Према члану 25. ставу 1. и 2. редовни и ванредни професори нису могли бити без свога пристанка премештени у другу службу или други факултет или универзитет, нити постављени на друге положаје; исто тако, они су могли бити уклоњени са Универзитета само по предлогу Универзитетског већа, и то под условима прописаним у Закону (физичка, односно психичка неспособ-

ност и морална или социјална неподобност).

Према члану 35. Закона „универзитетска настава је слободна; наставници су потпуно слободни у свом научном раду и нико их због њихових научних излагања не може позвати на одговорност“.

На тај начин, и овим Законом била је загарантована аутономија Универзитета стечена и утврђена Законом о првом српском Универзитету од 27. фебруара 1905. године.

После Закона донета је и Општа уредба о универзитетима (од 11. децембра 1931. године) којом су ближе регулисана питања о задацима и правима универзитета, универзитетским властима, катедрама и наставницима, помоћном наставном особљу, административном и техничком особљу, слушаоцима, настави и испитима. Затим је требало донети јединствене факултетске уредбе за истоимене, односно истородне факултете у земљи. То је, међутим, ишло теже, јер су разноврсни утицаји прошлости били оптеретили поједине факултете локалистичким и другим схватањима до те мере да се нису могла постићи заједничка гледишта о кључним питањима организације наставе и система студија.

После дужих настојања и преговора донете су ипак заједничке уредбе техничких факултета (1935) медицинских (1936), правних (1938), ветеринарских (1936), пољопривредних (1939). Остало је још било да се донесе заједничка уредба филозофских факултета Универзитета у Београду, Загребу и Љубљани, али је избијање другог светског рата прекинуло рад заједничке комисије.

Од заједничких прописа који су се односили на све југословенске универзитетете, била је донета још и Уредба о удружењима слушалаца универзитета од 20. априла 1934. године, којом се предвиђа могућност међусобног удружењивања студената у удружења која могу бити двојака: а) репрезентативна, која представљају све студенте универзитета као једну целину, и б) стручна, културна, уметничка и спортска. Поред тога, као централна организација која

представља све студенте обухваћене репрезентативним удружењима појединачних универзитета, односно засебних факултета, предвиђа се Савез југословенских студената „Побратимство“, са седиштем у Београду.

Настава и научни рад. У овом развојном периоду Универзитета, и поред разних сметњи и догађаја који су ометали његов нормалан рад, чињени су стални напори на унапређењу наставе и развијању научног рада на факултетима. У циљу усавршавања система студија, на стара три факултета, који су већ имали солидну базу за развој, вршене су мање или веће измене и допуне факултетских уредаба. Отваране су нове катедре, семинари, институти, лабораторије, попуњаване факултетске и приручне библиотеке. С друге стране, вршене су даље ре-

форме у наставно-научним групама и испитима на Филозофском и Правном факултету и стручним одсцима на Техничком факултету.

Потреба за већом специјализацијом научних и стручних радника, изазвала је повећање броја наставно-научних група на Филозофском факултету прво, од 19 предратних на 26 у 1925/26. години, а на 27 у 1939/40. години. Изменама у организацији наставе Технички факултет добија, најпре, нов, технолошки одсек, поред постојећа три одсека: гравејинског, архитектонског и машинског; затим се машински одсек проширује на машинско-електротехнички и, најзад, овај последњи дели се у два: машински и електротехнички, тако да је Технички факултет коначно имао пет одсека.

Нови факултети (Медицински, Пољопривредни, Богословски и касније

Сл. 17 — др Александар
Белић, ректор Универзите-
та 1933/34.

Сл. 18 — др Иван Баја, ректор Универзитета 1934/35.

Ветеринарски), уз подршку и помоћ старих факултета такође заузимају своја места у универзитетској заједници и добијају физиономију савремених високих школа.

Ако би се наставни и научни рад универзитетских наставника, у периоду између два рата, обухватио једним сумарним погледом, могло би се рећи да је тај рад све више прелазио у же границе школе и наше земље, подижући се до висине тадашње европске и светске науке. Док је рад наших првих великана на пољу науке Јосипа Панчића, Буре Даничића, Стојана Новаковића, Симе Лозанића, Љубомира Клерића и др. био више индивидуалан, у зависности од тадашње светске или словенске науке, у току развитка Универзитета стварају се домаће научне школе са својим представницима, уче-

ницима и следбеницима. Тако су се развиле следеће школе: природњачко-геолошка школа чији су творци и представници Јован Жујовић, Сава Урошевић, Светолик Радовановић и њихови ученици; историјска школа — са Љубомиром Ковачевићем, Љубом Јовановићем, Станојем Станојевићем и њиховим ученицима; математичка школа — са Михаилом Петровићем, Богданом Гавриловићем, њиховим млађим друговима и групом научних радника и ученика; географска школа — са Јованом Цвијићем, његовим бројним ученицима и следбеницима; филолошка школа — са Љубомиром Стојановићем, Александром Белићем и њиховим ученицима; одговарајуће школе везане за имена Богдана Поповића, Павла Поповића, Јована Скерлића, Брану Петронијевића, а од правника — Слободана Јовановића,

Живојина Перића, Тому Живановића и др.

Научни рад универзитетских наставника обављао се у скромним наставно-научним установама факултета (заводи, институти, лабораторије, клинике, кабинети и др.). Поред тога, они су били оснивачи и најистакнутији чланови многобројних научних и стручних друштава, покретачи и сарадници разних стручних и научних часописа.

Најзад, научни рад универзитетских наставника долазио је до пуног изражаваја у Српској краљевској академији наука. Ову највећу и најважнију културну и научну установу српског народа још од оснивања чине и носе углавном професори Велике школе, односно Београдског универзитета. То се најбоље види из списка њених чланова између 1930—1940. године. У то време прави (редовни) чланови Српске академије наука били су: Јован Жујовић, Сима Лозанић, др Михаило Петровић, др Недељко Кошанин, др Живојин Борђевић, др Милутин Миланковић, др Владимира К. Петковић, др Иван Баја, др Александар Белић, др Бранислав Петронијевић, др Никола Вулић, др Павле Поповић, др Стјепан Куљбакин, др Јован Радонић, др Станоје Станојевић и Богдан Поповић, сви професори Филозофског факултета; Слободан Јовановић и др Тома Живановић, професори Правног факултета; др Богдан Гавриловић и Андра Стевановић, професори техничког факултета и Борђе Јовановић, вајар. Дописни чланови СКА били су: Рихард Буријан и Борђе Јовановић, професори Медицинског факултета; Антон Билимовић, Војислав Мишковић, Тихомир Борђевић, Јован Ердељановић, Веселин Чајкановић, Владимир Боровић, професори Филозофског факултета; Живојин Перић, професор Правног факултета и Драгутин Борђевић, професор Техничког факултета.

Поред великог броја научних радова универзитетских наставника објављених у издањима Српске краљевске академије наука, на Универзитету су, према Универзитетском календару за 1931/32. школску годину, излазили следећи часописи и периодичне публикације у

којима су учествовали универзитетски наставници, и то:

РЕКТОРАТ:

- 1) *О демонстрацијама на св. Саву* 1922. Извештај ректора Универзитета Министру Просвете, Београд, 1925.
- 2) *Рад Универзитета у прошлој години.* Светосавски говор ректора Београдског универзитета Павла Поповића (одржан 27. јануара 1926), Београд, 1926.
- 3) *Историја Уједињених држава.* Шест предавања Макса Фаранда, професора Универзитета, Јел. У. А. (енглески и српски текст), Београд, 1926.
- 4) *Универзитет у 1924—25.* Годишњи извештај ректора Министру просвете, са извештајем декана и неколиким посебним извештајима, Београд, 1926.
- 5) *Култура и Хармонија.* Светосавски говор ректора Београдског универзитета Богдана Гавриловића, држан 27. јануара 1924. Београд, 1926.
- 6) *Рад Универзитета у прошлој години.* Светосавски говор ректора Београдског Универзитета Павла Поповића, држан 27. јануара 1927. Београд, 1927.
- 7) *Универзитетска домена „Мајданек“*, Београд, 1927.
- 8) *О годишњој скупштини Фонда за потпомагање сиромашних студената,* 27. марта 1927. Београд, 1927.
- 9) *Универзитет у 1926—27. години.* Годишњи извештај ректора Универзитета Министру просвете, Београд, 1928.
- 10) *Наука у теорији и пракси.* Светосавски говор ректора Београдског универзитета др Чедомиља Митровића, 27. јануара 1928. Београд.
- 11) *Le domaine Forestier „Majdanpek“ — propriété de l'Université de Belgrade*, 1928.
- 12) *Универзитет у 1927—28. години.* Годишњи извештај ректора Универзитета Министру просвете, Београд, 1929.
- 13) *Добротвори Београдског универзитета.* Светосавски говор ректора Београдског универзитета др Чедомиља Митровића, држан 27. јануара 1929.
- 14) *Споменица студентима Београдског универзитета погинулим у ратовима за ослобођење и уједињење 1912—1918. године,* Београд, 1930.
- 15) *Универзитет у 1928—29. години.* Годишњи извештај ректора Универзитета Министру просвете, Београд, 1930.

Филозофски факултет:

- 1) *Геолошки анализи Балканског полуострва (Annales Geologiques de la Péninsule Balkanique — Geologische Annalen der Balkanhalbinsel)* основан 1889. годи-

не. Оснивач Јован М. Жујовић; излазио је редовно осим за време рата (1912).

2) „*Annuaire de l'Observatoire astronomique de Belgrade*“, основан је 1928. године, оснивач је др Војислав Мишковић, професор Универзитета и управник Астрономске опсерваторије.

3. „*Годишњак Астрономске опсерваторије*“ (*Annuaire de l'Observatoire astronomique — Jahrbuch des astronomischen Observatoriums*), излази на српском језику сваке године.

4) „*Странци преглед*“ (*Revue des Littératures étrangères*) часопис за стране књижевности, упоредну књижевност и теорију књижевности. Владик Богдан Поповић. Уредници: др Милош Тривунац и др Миодраг Ибраовић. Издање друштва за живе језике и књижевност.

5) „*Гласник географског друштва*“ (*Mitteilungen der Geographischen Gesellschaft in Belgrad — Bulletin de la Société de Géographie de Belgrade*) издаје Географско друштво које постоји при Географском институту; прва свеска Гласника изашла је 1912. године; оснивач је Гласника др Јован Цвијић.

6) *Посебна издања географског друштва* (*Sonderausgaben der Geographischen Gesellschaft in Belgrade*) издаје географско друштво; прва свеска изашла је 1927. године; оснивач је и уредник др Б. Ж. Милојевић.

7) *Атлас географског друштва*, прва свеска је изашла 1929. године, оснивач је уредник др Б. Ж. Милојевић.

8) *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*.

9) *Јужнословенски филолог, савремени спис за словенску филологију и лингвистику*.

10) *Гласник историјског друштва у Новом Саду*.

11) *Радови из Физиолошког завода*.

12) *Гласник Ботаничког завода и Батите Универзитета у Београду*.

13) *Извештај Метеоролошке опсерваторије у Београду*.

Правни факултет: *Архив за правне и друштвене науке, орган Правног факултета Универзитета у Београду*.

Технички факултет: *Гласник хемијског друштва Краљевине Југославије*.

Медицински факултет: *Медицински преглед*.

Богословски факултет: *Богословије, орган Богословског факултета*.

Филозофски факултет у Скопљу: *Годишњак Скопског филозофског факултета*.

Најзад у прилог велике научне активности на факултетима говори и све

већи број положених докторских испита. Тако је на Филозофском факултету у периоду између два рата стекло титуле доктора наука 99 кандидата, а на Правном факултету 80.

Универзитетски наставници. Према Закону о универзитетима од 1930. године, наставници универзитета су били: редовни професори, ванредни професори, универзитетски доценти, хонорарни професори и хонорарни наставници, лектори и универзитетски учитељи вештина.

Редовни професор универзитета могао је бити: а) позван признат научни радник или б) по објављеном конкурсу изабран онај који је поред докторске дипломе својим научним радовима потврдио да самостално и с успехом обраћује струку за коју се бира.

За ванредног професора могао је, по објављеном конкурсу, бити изабран онај који, поред докторске дипломе, има и самосталних научних радова, али га они још не препоручују за редовног професора.

За универзитетског доцента могло је бити постављено, на основу конкурса и по избору у Факултетском савету, лице које има докторску диплому и које на основу објављених научних радова може радити на односној науци или научној грани. За доцента је могао бити постављен само онај кандидат који је дипломирао најмање пре три године.

Доценти су подвргавани поновном избору (реизборности) после сваких пет година, рачунајући од дана доношења акта о постављању; ако не буду изабрани, стављани су на расположење.

Поред звања универзитетског доцента, постојало је и звање приватног доцента, који је могао држати тзв. необавезна предавања, али није имао право на плату.

На Техничком и Пољопривредном факултету докторску диплому може заменити диплома о завршеним факултетским студијама, а научне радове самостални стручни радови нарочите вредности.

Редовни и ванредни професори нису могли бити премештани у другу службу или на други факултет или Универ-

Сл. 19 — Технички факултет, подигнут 1930.

зитет или постављени на други положај без свога пристанка. Према томе, универзитетски професори су избором и постављењем у то звање стицали сталност у служби. Они су могли бити уклоњени са универзитета само по предлогу универзитетског већа и то: а) у случају оболења које им, према лекарском мишљењу, онемогућује стално вршење дужности, или б) у случају кад су се својим поступцима онемогућили у моралном и социјалном погледу. За такав предлог потребно је да се у факултетском савету изјасни најмање две трећине од укупног броја редовних и ванредних професора, а за доношење пуноважне одлуке о томе потребно је

присуство најмање две трећине од укупног броја чланова универзитетског већа.

Пуну старосну пензију стицао је професор универзитета кад наврши 35 година ефективне државне службе или 65 година живота, или му је служба престајала по сили закона са навршеном 70-ом годином живота.

Плате редовних професора универзитета биле су изједначене са платама највиших државних функционера у управи и судству (чланови Државног савета и Главне контроле, судије Касационог суда и др.).

Друштвени углед и положај универзитетских професора био је углавном на висини, мада је у однашњим нездра-

вим политичким приликама бивао по-катkad и у појединим случајевима пот-цењиван и компромитован.

Пошто је раније ограничење броја професора на факултетима укинуто, тај број професора практично је одређиван буџетом. Због брзог развитка науке и све већег броја студената, потреба за наставним особљем била је све већа, али је буџет Универзитета често кочио повећање броја наставника због чега је долазило до објашњења између универзитетских власти, Министарства просвете и финансијских органа.

Кретање броја наставника од 1920. до 1940. године, по факултетима изгледа овако:

Назив факултета	1920. год.	1940. год.
Правни факултет	18 наст.	38 наст.
Технички факултет	32 ..	129 ..
Филозофски факултет	70 ..	113 ..
Медицински факултет	7 ..	132 ..
Пољопривред.- шумарски факултет	8 ..	50 ..
Богословски факултет	16 ..	19 ..
Филозофски факултет у Скопљу	11 ..	28 ..
Правни факултет у Суботици	10 ..	15 ..
Ветеринарски факултет (од 1936)	4 ..	38 ..

Аутономија Универзитета. У вези са спровођењем у живот Закона о чиновницима и осталим службеницима грађанског реда, од 1923. године, министар просвете ставио је у пензију односно отпустио из службе неколико професора Универзитета због њиховог политичког уверења и, на тај начин, повредио аутономију Универзитета. Међутим, после енергичног отпора Универзитета и студената, били су повучени укази о пензионисању професора.

Слично гажење аутономије учињено је и приликом постављања првих професора Ветеринарског факултета. Таквих и сличних поступака, као и других вида повреде аутономије Универзитета од стране разних државних органа, било је више. Отуда је било потребно да се тачно дефинише институција аутономије Универзитета и то је учињено у једном посебном акту — мишљењу Савета Правног факултета, прихваћеном од Универзитетског савета. То мишљење о аутономији гласи:

„Аутономија универзитета била је гарантована први пут Законом о универзитету од 27. фебруара 1905. године, којим је дотадашња Велика школа у Београду проглашена за Универзитет. Према члану 1. тога Закона „Универзитет је највише самоуправно тело за вишу стручну наставу и за обрађивање наука“. Скоро иста одредба постоји у § 1 Закона о универзитетима од 4. јула 1930. године, који гласи: „Универзитети су највише просветне установе за стручну спрему, обрађивање науке и изградњивање југословенске културе“. Даље, „Универзитети су аутономна тела и врше у границама овога закона свој задатак преко својих органа, а под непосредним врховним надзором министра просвете.

Ово начело аутономије спроведено је доследно кроз даље одредбе Закона и Опште уредбе универзитета које се односе на организацију и рад Универзитета. Међутим, и поред тога, дешава се у последње време да се аутономији универзитета често придаје и други смисао, тако да су се под изговором аутономије одомаћили извесни појмови који немају никакве везе са аутономијом онаквом какву је законодавац установио. Ми ћемо, стoga, покушати да укратко изнесемо, шта је циљ аутономије универзитета, у чему се она састоји и како је организована, држећи се строго законских текстова.

Из прописа: Устава од 1921. године, чији члан 16. изрично прописује да је универзитетска настава слободна, члана 15. Устава од 1931. године, по коме су „наука и уметност слободне“, из цити-

раног и члана 1. Закона о универзитету од 1905. године, § 1. Закона о универзитетима од 1930. године као и члан 33. старог Закона о Универзитету и чл. 35. Закона о универзитетима, који прописују да је „универзитетска настава слободна”, да су „наставници потпуно слободни у свом научном раду и да их нико због њихових научних излагања не може позвати на одговор“ — несумњиво излази да је циљ аутономије универзитета гарантовање слободе науке, преко слободне наставе и научног рада на универзитетима. Јер, као што ћемо видети, заиста остварење слободе наставе и научног рада уопште не да се ни замислити без одстрањења утицаја разних фактора изван универзитета (нарочито политичких), а то се не би могло постићи без установе аутономије.

Према томе аутономија универзитета изражава се у више принципа. Ми ћемо овде набројати само најглавније.

1) Све наставно, помоћно наставно, административно и техничко особље Универзитета поставља се искључиво по изборима и предлозима које врше саме универзитетске власти по процедури прописаној законом и Општом уредбом универзитета; дакле, одабирање целокупног универзитетског особља остављено је углавном самом Универзитету, што је сасвим разумљиво, јер при том одабирању главну улогу играју стручне и моралне особине кандидата за оцену којих су опет најмеродавнији стручни факултетски савети. На тај начин избегнута је опасност да се, при постављењима, која иначе врше политички фактори по слободној оцени, узимају у обзир други услови кандидата, као припадност извесној политичкој партији и разни лични утицаји, везе и др.

2) Према последњем ставу § 19. Закона о универзитетима „професори универзитета постављају се Краљевим указом и стичу одмах сталност и непокретност у државној служби“. Ово је једна од најважнијих гаранција аутономије универзитета, јер без сталности наставника у својој служби не би аутономно регрутовање наставничког кадра значило ништа. Овај принцип потпунији је од онога првог, јер, док у поставље-

њу универзитетских наставника Министар просвете ипак има учешћа (макар и ограниченог), дотле га не може уклонити из службе по сили дискреционе власти, већ једино по изричном законском пропису, што значи под условима у закону прописаним. Ти услови су: физичка слабост која се мора утврдити мишљењем лекарске комисије и морална и социјална дискувалификација што се утврђује одлуком надлежног факултетског савета и универзитетског већине са нарочитом двотрећинском већином гласова у тим телима. Дакле, и у овим случајевима не може се професор универзитета уклонити из службе без предлога универзитета. Остају, према томе, још само ови редовни начини престанка службе професора Универзитета: оставка, молба за пензију, стављање у пензију по навршеној 70-ој години живота и други разлози по којима државна служба уопште престаје по сили закона због пријема какве друге јавне службе. Професор Универзитета чак не може бити премештен у другу службу или други факултет или универзитет, нити постављен на други положај без свога пристанка (§ 25. Закона о универзитетима).

3) Слобода универзитетске наставе заштићена је одредбом првога става § 35. Закона о универзитетима, по којој је наставницима остављена пуна слобода у научном раду, тако да их, због њиховог научног излагања, дакле и предавања са катедре, не може нико позвати на одговор. Ово је, такође, врло важна гаранција аутономије, јер, као што смо напред казали, то управо и јесте циљ универзитетске аутономије. Надамо се да није потребно нарочито подвлачiti апсурданост једне контроле коју би над научним радом универзитетских наставника вршила нека власт или тела изван универзитета. Дисциплинска одговорност професора универзитета подложи нарочитом судству које такође улази у оквир универзитетских власти и чији је састав углавном остављен универзитетском сенату и универзитетском већу. Опет су сви чланови ових судова професори универзитета са изузетком што у виши дисциплински суд за наставнике

улазе по положају још и председници апелационог и управног суда места у коме се налази универзитет (§ 15. Закона о универзитетима). И ово је, такође, одредба која несумњиво долази да употпуни одредбу сталности универзитетских наставника; јер, и одредба о постављању и она о уклањању могла би се изиграти путем једне другачије организације дисциплинског судства установљеног и диригованог по интенцијама изван универзитета.

4) Дисциплинска одговорност студената, као и одговорност њихова за полицијске иступе подвргнута је такође јурисдикцији организованој од стране и у оквиру универзитета. За суђење по овим кривицама студената суди специјални суд за слушаоце који се формира од универзитетских професора, што такође значи аутономију универзитета, јер би се иначе могло десити да се власти изван универзитета, које би ове кривице расправљала, руководе и другим мерилима при изрицању казни против студената универзитета.

5) Универзитети су, према § 2. Закона, правна лица и, као такви, могу стицати својину, примати поклоне и за вештања. Према томе, Универзитетима је поред тога што су, као државна надлештва јавно-правна лица, призната и приватно-правна личност, што није случај са другим државним надлештвима и установама, јер не допушта да се тај принцип крњи мешањем какве друге власти у руководњу универзитетском имовином, такође, служи научним циљевима универзитета.

6) Старање о унутрашњем реду на универзитету поверено је ректору. Према § 9. Закона о универзитетима ректор универзитета, поред осталог, „води бригу о поретку на универзитету“. Ово је, такође, један од принципа аутономије јер, у ствари, значи да у питању одржавања реда на универзитету не може да интервенише никаква власт ван универзитета. То, разуме се, не значи да ректор не може, у случајевима тежих изгреда, а кад настане могућност да реал васпостави преко својих органа, да апелује на другу државну власт која би по његовим директивама омогућила васпо-

стављање реда у универзитетским просторијама.

7) По § 12. Закона о универзитетима, све измене и допуне Закона и Опште уредбе универзитета, као и посебних факултетских уредаба доносе се по предлогу универзитета. Према томе, и организација и уређење универзитета остављени су самом универзитету чиме је дефинитивно употпуњена аутономија универзитета. На тај начин и све будуће измене постојећег универзитетског законодавства у рукама су универзитета; тако је онемогућено да путем законских измена, које би биле донете без знања универзитета, универзитетска аутономија толико потребна за научни рад буде окрњена“.

Активност универзитетских наставника није била сведена само на рад на факултету. Известан број професора биран је за народне посланике, а неки од њих били су министри у разним владама оног времена. Многи су учествовали као чланови разних стручних комисија и као експерти у појединим питањима од општег значаја.

Професори су организатори и главни учесници у раду разних научних друштава на Универзитету, као што су: Лингвистичко друштво, Друштво за српски језик и књижевност, Друштво пријатеља класичних студија, Друштво за живе језике и књижевност, Географско друштво, Историјско друштво, Геолошко друштво, Биолошко друштво, Педагошко друштво, Скопско научно друштво, Социолошко друштво (на Правном факултету) и др.

Поред тога, универзитетски професори учествују у бројним стручним организацијама ван Универзитета, као што су: Српска краљевска академија, Југословенска академија, Удружење руских научника, Српска књижевна задруга, Матица Српска, Просвета, Археолошко друштво, Хемијско друштво, Правничко удружење, Друштво социјалних радника, Југословенско удружење за лигу народа, Српско рударско удружење, Инжењерско удружење, Удружење југословенских инжењера и архитеката, Удружење руских инжењера, Српско

лекарско друштво, Друштво југословенских лекара, Друштво за чување народног здравља, Руско-српско лекарско друштво, Српско пољопривредно друштво, Удружење српских агронома, Удружење руских агронома, ветеринара и шумара, Удружење економа и пољопривредних чиновника, Шумарско удружење (у Загребу), Друштво „Лада“, Удружење ликовних уметника, Певачко друштво „Станковић“, Хрватско певачко друштво „Лисински“, Друштво св. Сава, Одбор дома за васпитање малолетника, Професорско друштво, Женски покрет и др.

Најзад, поједини професори универзитета су чланови: Главног просветног савета, Задужбинског савета, Саветодавног одбора при Министарству финансија, Међународног мешовитог изборног суда, Сталног законодавног савета при Министарству правде, Правног одбора при Министарству финансија, Одбора за секвестре при Министарству правде, Грађевинског савета, Санитетског савета за Србију, Санитетског савета за Југославију, Испитне комисије за професорске испите, за дипломатске приправнике, за архитекте, Комисије за грађански законик, и грађански судски поступак итд. Уз то они су чланови 75 страних научних друштава и академија. Овде треба поменути и Народни универзитет који је основан, фебруара 1922. године, заузимањем и непосредним учешћем професора Универзитета са циљем да организује и одржава непрекидне серије јавних предавања из свих струка за шире интелектуалне масе. Предавања на Народном универзитету бројно су посећивали и студенти, и корисно су служила за допуњавање њихове стручне спреме и проширење њиховог општег образовања. Само у школској 1924/25. години одржано је 130 предавања на којима се измењало укупно 48.035 слушалаца.

Године 1925. на Универзитету је основано Удружење универзитетских наставника са задатком „да у јавности представља наставнички рад и да заступа његове интересе пред свим властима у свим приликама“, као и „да се

стара о поправци материјалног стања универзитетских наставника и да предузима погодне мере за олакшање живота наставницима“. Према томе, ово Удружење је, у ствари, претеча синдикалне организације универзитетских наставника, у коју је и претворено после другог светског рата. Оно је учинило много за побољшање материјалних услова универзитетских наставника и у потпуности је оправдало своје постојање.

Студенти. За редовног студента универзитета, како по Закону о Универзитету од 1905. године, тако и по Закону о универзитетима од 1930. године, могло се уписати само лице које је положило испит зрелости (виши течајни испит) у гимназијама, реалним гимназијама и реалкама чије се сведочанство није могло заменити никаквим другим сведочанством.

Питање признавања права уписа на факултет и лицима са свршеном средњом стручном школом покретано је више пута, чак и преко Народне скупштине, али, због отпора Универзитета, није могло бити решено све до рата. Једино је учитељима било признато право уписа на Педагошку групу наука на Филозофском факултету, и то само оним кандидатима који су учитељску школу завршили најмање са врло добрым успехом. Универзитет, односно факултети, сматрали су да свршени ученици средњих стручних школа немају довољну предспрему и општу културу за универзитетске студије, јер је њихово школовање усмерено више на стицање практичних знања из струке за коју се спремају. Ово питање добило је своје решење тек у социјалистичкој Југославији, када је пружена могућност уписа на факултет и лицима без прописане школске спреме, ако претходно положе одређени пријемни испит којим докажу да могу пратити наставу на факултету.

1. Крећање броја студената по факултетима на Универзитету у Београду, у периоду 1920. до 1941. године, види се из следећих пет школских година:

ФАКУЛТЕТ	1920/21.	1921/25.	1930/31.	1935/36.	1940/41.
Филозофски	458	1.412	1.500	1.191	1.294
Празни	1.187	1.527	3.137	3.718	4.056
Технички	863	1.469	1.771	1.164	2.397
Медицински	286	830	733	674	2.025
Пољопривредни	44	203	454	760	581
Ветеринарски	—	—	—	149*)	436
Богословски	90	77	231	263	293
Филозофски (Скопље)	22	121	176	173	280
Правни (Суботица)	422	177	369	581	293
Укупно:	3.372	5.816	8.371	8.673	11.715

*) Ово је, у ствари, за 1936/37. школску годину.

2. Материјалне прилике у студената. Материјално стање студената, нарочито у првим послератним годинама, било је врло слабо. Оно је долазило до изражавања како у стамбеним условима, тако и у исхрани и одевању студената. Посебне тешкоће задавали су трошкови за набавку учила, нарочито на Техничком и Медицинском факултету. Извештаји универзитетских лекара о здравственом стању прегледаних студената нарочито су указивали на слабу и недовољну исхрану и нехигијенске станове студената, услед чега је врло велики број оболелих од разних болести, а нарочито од туберкулозе. Тако да од 1928. године то стање се нешто побољшало отварањем Студентског дома (са рестораном), датог Универзитету на употребу, са капацитетом од 500 кревета — данашњи Студентски дом „Иво Лола Рибар“. Нешто доцније отворен је још један студентски дом „Осман Бикић“ и један дом за студенткиње (данашњи Дом студенткиња „Вера Благојевић“). Најзад, пред сам рат, 1940. године, Универзитет је отворио Општи студентски ресторан (данас Студентски ресторан бр. 1), који је за оно време био добро опремљен, али због избијања рата, студенти га нису дugo користили.

3. Стипендије. Питање школовања на Универзитету било је у начелу приватна ствар. Држава и друштво нису се посебно интересовали да ли ће и колики број младих људи бити у могућности да заврши универзитетске студије. У ондашњим условима привредног и друштвеног развитка сматрало се да није било оштрије нестације у висококвалификованим стручњацима. Ипак, држава је, преко Министарства просвете, односно Универзитета, давала известан број стипендија за студирање на појединим факултетима, нарочито Медицинском. Стипендије су даване сиромашним студентима који су постигли врло добар успех у учењу. Број стипендија и висина стипендија (раније благодејање) варира из године у годину према приликама и ни издалека не задовољава потребе студената. Школске 1924/25. године, према извештају ректора, стипендије Министарства просвете у висини од 1.000 динара месечно уживају је 377 студената, а стипендије Министарства народног здравља 41 студент медицине, што значи да је те школске године било 418 државних стипендија. У току исте године дошло је до сукоба између Министарства просвете и Универзитета због поступка при доношењу измена Правила о давању благодејања (стипендија) студентима Универзитета. Универзитет је стајао на гледишту да министар просвете може бити овлашћен само да одређује годишњу суму која ће се давати на стипендије и број стипендија, посебно њихов распоред по факултетима, а да је ствар Универзитета да расписује конкурс и да врши избор стипендија према условима који се утврђују Правилима донетим по предлогу Универзитета. Међутим, финансијским законом право прописивања правила о стипендијама дато је министру просвете изузетно од одредба Закона и Опште уредбе Универзитета.

Поред ових стипендија, намењених сиромашним студентима, даване су стипендије и за стручно усавршавање и студије у иностранству и то по правилу лицима која су завршила редовне факултетске студије.

Сл. 20 — Студентски дом „Иво Лола Рибар“, подигнут 1927.

4. Студентска удружења.
Још на Великој школи основана су студенческа удружења, међу којима су већ поменута као најважнија: Фонд за потпомагање сиромашних студената, „Побратимство“ и Академско певачко друштво „Обилић“. Поред ових постојала су на Великој школи још и четири стручна студенческа удружења: „Даничић“, „Панчић“, „Техничко друштво“ и „Правничко друштво“, а на Универзитету су основана и друга студенческа удружења — стручна, културна, уметничка и спортска. Тако се њихов број у 1924/25. школској години повећао на 34, и то:

Фонд за потпомагање сиромашних универзитетских ученика, Удружење студенкиња, Јадранска стража, Удружење студената Југословенске матице, Друштво св. Кирила и Методија, Академско апстинентско друштво „Истина“, Свесловенско коло, Удружење студената за Лигу народа, Академско певачко

друштво Обилић, Академско позориште, Спорт клуб, Друштво за српско-хрватски језик и југословенску књижевност, Студентско географско друштво, Студентско етнолошко друштво, Удружење студената историчара, Удружење студената математичара, Удружење студената геолога, Удружење студената биолога, Удружење студената хемичара, „Руђер Бошковић“, Правничко друштво, Техничко друштво, Удружење студената архитектака, Удружење студената машинака, Хемијско-техничко друштво, Друштво студената агронома, Удружење студената шумара, Удружење студената југословенских медицинара, Удружење студената богослова, Удружење руских студената, Удружење Руса, студената историјско-филолошких група, Удружење студената Руса техничара, Удружење Руса медицинара, Удружење студената Руса богослова.

Касније је основан још известан број студенческих удружења, тако да их је у 1935/36. години било 50.

Утицај студенческих удружења на рад Универзитета био је у извесним момен-

тима врло значајан. Октобра месеца 1934. године формира се Акциони одбор студенских стручних, културних, економских и спортских удружења који доводи до стварања Уједињене студенске омладине (1938. године) што је било од великог значаја за даљу активност студената и омладинског покрета уопште.

5. Политичке прилике и студенчки покрет. Бурни догађаји и политичке промене у Србији на почетку XIX века нису могле остати без утицаја на Универзитет и живот академске омладине. Демократске и слободарске идеје, после мајског преврата 1903. године, анексионе кризе (1908.), ратова за ослобођење и уједињење (1912—1918) долазиле су до изражaja у разним приликама и у редовима студената. Ово важи нарочито за период 1919—1940. године.

Преко Универзитета долазиле су до изражaja тежње широких слојева народа, његова стремљења ка бољем животу у слободној и напредној земљи. Борбеном свешћу Универзитет се сударао са налетима свих реакционара и њиховог најмоћнијег оруђа, апаратом државне власти, као и са разним покушајима да се уништи или бар угрози његова аутономија. Аутономија је представљала за Универзитет једину гаранцију да се у његовим ученицима и институтима слободно обрађује наука и да се чује слободна реч. Синови наших сељака и радника доносили су на Универзитет, и кроз студије на њему изражавали дубоко усађене патриотске и слободарске тежње народа, његов полет и борбеност у одбрани политичких слобода и националних права. Кадрови студената Универзитета, регрутовани из најширих слојева народа, остајали су увек тесно везани са народом и били прави тумачи његових жеља и потреба. Поред знања које је стицао на Универзитету, све већи број студената истовремено је развијао свест о својим задацима и дужностима према народу, реагујући отворено и активно на сваки акт уперен против њега или Универзитета.

У времену од 1919. до 1929. године, студенске манифестије и демонстра-

ције односиле су се углавном на њихова материјална питања, пензионисање професора, став полицијских органа и хапшења студената, повреду аутономије Универзитета и сл.

Још одмах по отварању Универзитета, у току 1920. и 1921. године, студенти воде борбу за извођење бољих услова за своје школовање. Тако су у то време, у неколико махова, студенти одржали велике зборове који су били претварани у демонстрације против режима у земљи. Било је и крвавих сукоба са полицијом.

Од важнијих догађаја из студенчког живота тога доба навешћемо: велики студенчки збор одржан у недељу, 19. октобра 1919. године, на коме је донета одлука о приређивању демонстрација које су у току те исте недеље одржане против Министарства просвете, због небриге у решавању стамбеног проблема студената. Око 250 сиромашних студената становало је у баракама-кантинама које је америчка мисија била саградила за своје летње станове. Затим, штрајк студената Београдског универзитета од 13. до 18. новембра 1919. године због стамбеног питања, аутономије, ћачке трпезе, давања стипендија и др. Штрајк је завршен кад су захтеви студената били усвојени. На дан 5. априла 1920. године, студенти Београдског универзитета одржали су збор са дневним редом: 1) питање економског штрајка, 2) данашњи режим и слобода грађана. Збору је присуствовало око 2.000 студената. По првој тачки дневног реда, ректор Јован Цвијић дао је изјаву да се у погледу стипендија потпуно солидарише са студентима и да то питање узима у своје руке; ако га не реши даће оставку на свој положај. По другој тачки закључено је: да се испитају жалосни случајеви држања неких студената (радикала) за време крвавих демонстрација, од 4. априла исте године, одржаних по истим питањима, и да се изда манифест народу, у коме ће се изнети сва недела и корумптивни систем ондашње владе и, најзад, да се у знак протеста објави дводневни штрајк против безразложног проливања крви и ћундачења грађана за време студен-

ских демонстрација у недељу, 4. априла 1920. године. Студентски збор од 4. децембра 1924. године и крвав сукоб са полицијом после збора („Крваво ваведење“), који је изазван безразложним нападом полиције на студенте који су се мирно разилазили са збора. Том приликом, полиција је прорада и у саме ауле Универзитета и пуцала на студенте (било је неколико рањених студената) и на тај начин флагрантно повредила традиционалну аутономију Универзитета. После овога, био је проглашен и одржан четвородневни штрајк студената.

Било је повремено још студенских зборова, штрајкова и демонстрација, све до 6. јануара 1929. године. Међутим, после завођења шестојануарске диктатуре у Југославији, напредни студенски покрет на Универзитету үзима маха и развија се, тако да је у мрачној деценији, од 1930—1940. године, једина луча

слободе зрачила са Универзитета. Шестојануарски државни удар означава почетак борбе против диктатуре и снажног развитка студенстког покрета.

Навешћемо овде само неке важније догађаје из те борбе у којој су се млади људи спремали за велику и крваву епопеју другог светског рата. Кад је диктаторска влада расписала изборе 8. новембра 1931. године, одржан је низ демонстрација у Студентском дому опкољеном полицијом, на коме су биле истакнуте пароле: „хлеба, воде и слободе“, јер је дом био остављен без осветљења, хране и воде. Иначе, главне пароле борбе биле су: „Доле војна диктатура“!, „Живела слобода“!, „Хоћемо слободне изборе“!, „Живела аутономија Универзитета“! и др.

Седмог децембра 1931. године, на дан отварања диктаторске Народне скупштине, одржан је велики манифестиони протестни збор, који се после

Сл. 21 — Правни факултет, подигнут 1940.

претворио у масовне уличне демонстрације, у којима је било више рањених и повређених студената.

Док је до тада студентски покрет био неорганизован и сви наведени зборови, манифестације и др. дешавали су се спонтано и ad hoc, у 1931. години формирана је на Универзитету студентска организација КПЈ и студенти-комунисти су убрзо постали руководећа снага на Универзитету, а кроз акције које су вођене њихов углед је растао из дана у дан.

На иницијативу сиромашних студената у 1931. години основана је Студентска задруга за рад и штедњу „Самопомоћ“; отваране су студентске мензе под управом самих студената, организује се помоћ студентима против туберкулозе и др.

У јануару 1932. године, настављене су студентске демонстрације против диктатуре. Тада су избиле демонстрације истовремено на Правном и Техничком факултету и у Студентском дому са паролама: „Доле диктатура“!, „Живела аутономија Универзитета“!.

У априлу 1932. године, одржан је на Правном факултету велики манифестиони збор који је по јачини и одлучности превазилазио све дотадашње манифестације. У другој половини 1932. године, стварају се политички одбори по факултетима и почиње политичко диференцирање међу студентима. Представници факултетских већа и стручних студентских удружења формирају Централно веће за борбу против реакције у земљи и на Универзитету и за очување аутономије Универзитета. У овим већима у почетку учествују и остale напредне политичке групе, али руководећу улогу имају комунисти.

У току развитка студентског покрета основна парола била је борба за аутономију Универзитета, јер је аутономија омогућавала слободан научни рад Универзитета и обезбеђивала организовање студената у циљу што бољег стручног и културног уздизања и извођења бољих услова њиховог живота и рада.

У 1933. години студенти на Универзитету организују разна научна и по-

пуларна предавања, у чemu видну улогу играју дебатни клубови поједињих стручних удружења, а нарочито Студентског правничког друштва. Стручна студентска удружења била су најбоље средство за борбу за боље услове студирања и живота студената. У томе циљу, у току 1937. године, напредни студенти узимају у своје руке управе скоро свих стручних студентских удружења. У октобру исте године, формира се Акциони одбор студентских стручних, културних, економских и спортских удружења на Универзитету, који је био репрезентативно тело у односу на универзитетске власти, а координациони орган у односу на удружења. Тада је основана и Општа студентска менза, која је била не само установа за економско збрињавање сиромашних студената, већ и жариште за окупљање и организовање свих борбених студената.

Студентско правничко друштво било је једно од највећих и најзначајнијих удружења на Универзитету. Крајем 1934. године Правни факултет био је у центру пажње свих студената. Били су заказани избори за Студентско правничко друштво. Требало је обезбедити се од напада реакционарних студената, али је полиција предухитрила напредне студенте и ухапсила 23 студента и послала у концентрациони логор у Вишеград. Акциони одбор тражио је од Универзитета заштиту за конфиниране студенте и одређена комисија констатовала је врло тешко стање тих студената.

Тим поводом дошло је до великих демонстрација. Око 1500 студената забарикадало се у згради Правног факултета и био је објављен штрајк све до пуштања конфинираних другова из логора. Полиција је цернирала зграду и дошло је до сукоба, у коме је погинуо студент Мирко Срзентић, а сутрадан после тешко проведене ноћи у замраченој и опкољеној згради, полиција је ухапсила око 500 студената, од којих је још један део транспортован у Вишеград, други део задржан у затвору, а трећи део протеран у унутрашњост без права повратка у Београд. Због ових немира Универзитет није радио до краја школске године.

Сл. 22 — др Драгослав Јовановић, ректор Универзитета 1936—1939.

Приликом петомајских избора 1935. године, студенти су узели видног учешћа у борби против режима. У току 1935. године студенти су водили огорчену борбу за прелазак Студентског дома под управу Универзитета. Том приликом (7. XII 1935) дошло је до оштре борбе са наоружаним одредима полиције и после дуже борбе полиција је заузела Студентски дом и ухапсила 105 студената. После тога одржан је велики митинг на Универзитету и студенти су поново имали Дом у својим рукама.

У току 1936. године био је проглашен велики студенчки штрајк у знак прогеста против доношења Уредбе о увођењу универзитетске страже, што би значило укидање аутономије Универзитета и тежак ударац студенчком покрету. У циљу обезбеђења штрајка биле су организоване штрајкашке страже по факултетима. Тако је у вршењу стра-

жарске дужности пред Патолошким институтом, у сукобу са студентима-националистима, пао као жртва Жарко Мариновић, студент права. Тада је дошло до оставке ректора Боровића који је, под притиском догађаја, морао да се повуче и да уступи место Драгославу Јовановићу, познатом пријатељу студената.

Кроз ову борбу дошло је до све већег зближавања политичких група на Универзитету, да би се у 1938. години створила Уједињена студенчка омладина, која је постала моћна масовна политичка организација студената Београдског универзитета и која је своју акцију пренела са Универзитета и у народ. Од тог момента почиње миран период плодног рада студената на стручном, културном и политичком пољу и то уз пуно разумевање новог ректора и већег броја професора.

У току школске 1939/40. године, после смрти ректора Драгослава Јовановића, ситуација на Универзитету се знатно мења, а нарочито после догађаја у вези са избијањем другог светског рата, септембра 1939. године. Тада долази до несугласица због управе Централне академске трпезе, одржавања јавних студенских приредби и др. Тако је дошло до 14. децембра 1939. године, када је у масовним демонстрацијама студената и радника погинуо Мирко Луковић, студент медицине, а касније подлегли задобијеним ранама Боса Милићевић, студент Економско-комерцијалне високе школе и Иван Седлан, студент технике, док је велики број студената рањен.

Почетком марта 1940. године, у јеку рата, док је Хитлер без отпора окупирао мале народе, одржан је на Универзитету тродневни морован студенски конгрес, коме су присуствовали представници свих универзитета у Југославији, као и представници бугарских студената, а 1. септембра исте године, поводом годишњице избијања рата, дошло је до великих антиратних демонстрација.

У раду на стварању студенског покрета до Уједињене студенске омладине на Универзитету учествовао је велики број слободарски задојених студената из више генерација и различитих политичких уверења, али руководећу улогу су имали чланови Клуба студената-марксиста, затим студенти-комунисти и чланови СКОЈ-а на челу са Ивом Лолом Рибаром. Многи од њих, тако припремљени и прекаљени борци, узели су видног учешћа у народноослободилачкој борби (1941—1945), пали су у борби за своје идеале, стекавши славу народних хероја.

Универзитетске задужбине и фондови. Високо ценећи просвету и науку, српски народ, још у доба стварања Велике школе, даје и материјалну помоћ за рад своје највише просветне, школске и научне установе. Тако је познати капетан Миша Анастасијевић још 1863. године поклонио српској држави своју велику кућу

у Београду, познату под називом Капетан-Мишино здање, у којој је била смештена Велика школа, а доцније Универзитет; у њој се и данас налази један део Универзитета са Секретаријатом и ректоратом. Пример Мише Анастасијевића, првог добротвора Универзитета, следили су многи родољубиви Срби, завештавајући знатне делове или сву своју имовину Универзитету — за подизање и унапређивање наставе и науке. Иначе, оснивање задужбина и фондова у јавне сврхе нарочито је својствено српском народу, тако да су основане многе важне културне, просветне, здравствене и друге установе благодарећи завештањима њихових оснивача — задужбинара. Имовина универзитетских задужбина и фондова повећавала се из године у годину, тако да је пред други светски рат представљала знатан допринос успеху и лепом имениу Београдског универзитета.

6. УНИВЕРЗИТЕТ УОЧИ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Уочи другог светског рата Универзитет у Београду је имао седам факултета: Филозофски, Правни, Технички, Медицински (са фармацеутским одсеком), Пољопривредно-шумарски, Православни богословски и Ветеринарски. Поред тога, у саставу Универзитета били су још и Правни факултет у Суботици, Филозофски факултет у Скопљу (основани 1920) и Пољопривредно-шумарски факултет у Сарајеву (основан 1940).

Бројно стање студената на овим факултетима, школске 1940/41. године, било је следеће:

Факултет	Муш- ких	Жен- ских	Свега
Филозофски факултет	439	855	1.294
Правни „	3.092	964	4.056
Технички „	2.235	162	2.397
Медицински „	1.280	745	2.025
Пољопривредно-шумарски факултет	477	104	581
Ветеринарски факултет	489	7	496

Факултет	Мушких	Женских	Свега
Богословски факултет	275	18	293
Правни факултет у Суботици	264	29	293
Филозофски факултет у Скопљу	146	134	280
Пољопривредно-шумарски факултет у Сарајеву	99	30	129
Укупно	8.796	3.048	11.844

Бројно стање наставника и асистената на дан 6. априла 1941. године било је:

Филозофски факултет	78 наставн.	31 асистент
Правни факултет	33 "	7 "
Технички факултет	73 "	54 "
Медицински факултет	68 "	98 "
Пољопривредни факултет	35 "	29 "
Ветеринарски факултет	23 "	16 "
Богословски факултет	17 "	4 "
Укупно:	327 наставн.	239 асистен.

Филозофски факултет са својих 45 наставно-научних установа, био је највећи извор наших научних вредности. На њему је спреман наставнички кадар за средње школе и одабиран научни подмладак за рад на Универзитету и науци уопште. Из њега су потицале иницијативе за оснивање и директиве за рад разних научних установа и организација.

Правни факултет је оспособљавао правне стручњаке за судије, адвокате и разне управне, друштвене и друге службе и био највиши научни форум за третирање проблема из области правних, социјално-економских и политичких наука.

Технички факултет је спремао стручне инжењере за све гране техничких наука.

Медицински факултет је, поред спремања стручног лекарског кадра и наставног и научног подмлатка, играо важну улогу у побољшању општег здравственог стања у земљи, било превентивном било куративном медицином.

Пољопривредно-шумарски факултет био је, за нашу прећко агрономију и шумарства и проучавани најважнији проблеми из области унапређења пољопривредног и шумарског газдинства.

Ветеринарски факултет, мада још млад факултет, био је од врло великог значаја за привредни напредак нашег народа. Он је за кратко време постигао значајне резултате на пољу унапређења сточарства.

Богословски факултет спремао је кадар за свештенике и црквено-управне службе.

7. УНИВЕРЗИТЕТ ПОД ОКУПАЦИЈОМ

У недељу, 6. априла 1941. године, ескадриле немачких бомбардера почеле су да испољавају свој рушилачки бес над Београдом. Циљ је био јасно постављен: почети од првог дана са уништавањем свега што је за наш народ значило извор снаге, свести и слободе. Бомбе нису падале без реда, већ су гађани одређени циљеви, сем у случајевима када су без реда сејане по најнасељенијим деловима града. Оно што нису уништиле разорне бомбе, уништиле су многобројне запаљиве бомбе.

Поред многих школских зграда и културних установа, порушена је и спаљена Народна библиотека, која је чувала целокупне тековине просветног и културног рада српског народа. Зграде и установе Универзитета као да су рушене и паљене са удвострученим бесом

Сл. 23 — Анатомски институт Медицинског факултета, подигнут 1930.

хитлеровских хорди, које су знале колико се снажно из њих дизао глас протеста против рата, фашистичког варварства и угњетавања малих народа. Отуда је Београдски универзитет за хитлеровске нападаче био проглашен као војни објекат.

Једна од првих бомби бачена је на историјско Капетан-Мишино здање — коме је ово било треће непријатељско бомбардовање — и, пробивши кров и

два спрата, експлодирала је у приземљу у Јагићевој библиотеци, која је била део Српског семинара — Одељења за лингвистику. Затим се нижу многобројне зграде и установе свих факултета, које су биле бомбардовањем порушене или спаљене: Ботаничка башта и завод, Метеоролошка опсерваторија, Физиолошко-хистолошки институт Медицинског факултета у коме су били смештени и Хемијски и Ботанички институт, као

и Физиолошки институт, Патолошко-физиолошки и Хистолошки институт Ветеринарског факултета, нова, још недовршена зграда Дечије клинике, Институт за паразитологију Ветеринарског факултета и Хируршка клиника истог факултета; обе зграде Техничког факултета (делимично) и нова зграда Правног факултета (делимично).

За све време окупације (од 6. априла 1941. па до 20. октобра 1944. године) немачки окупатор је плански упропашћавао и пљачкао добра највеће наше научне и познате слободарске установе. Сви факултети, њихови семинари, институти, лабораторије, библиотеке, збирке, претрпели су велику материјалну штету у доброма која су годинама прибирана из скромних средстава која је народ, у свом уздизању ка вишем културном степену, одвајао за свој Универзитет. Оно што није бомбама срушено и спаљено, демолирано је, оштећено и опљачкано у току окупације.

Укупна штета причињена Универзитету, по појединим факултетима процењена је, и то:

Факултет	Институти			Укупан износ штете Динара
	Пот- пуно уни- штен	Знатно оште- ћен	Нез- натно оште- ћен	
Филозофски	13	9	14	114,967.826
Правни	—	2	4	2,724,931
Технички	14	20	14	38,264.413
Медицински	6	16	7	45,511.418
Пољопривредно- шумарски	32	—	—	59,968.658
Ветеринарски	5	7	1	1,007.246
Богословски	1	4	8	11,247.550
Ректорат Универ- зитета	—	—	—	389.000
Универзитетска библиотека	—	—	—	712.120
Свега:	71	58	48	274,793.162
Штета на зградама				86,955.134
Укупно:				361,748.296

Међу оштећеним институтима и предметима било је ретких књига (уни-ката), необјављених радова у рукописима, започетих експерименталних ра-

дова, драгоценних научних збирки и др., што представља непроцењиву штету за Универзитет и науку уопште.

У данима борбе за ослобођење Београда окупаторска војска, у свом последњем рушилачком бесу против овог древног града и његових храбрих становника, запалила је зграду Филозофског факултета у којој је био смештен и целокупан Пољопривредно-шумарски факултет; зграда је до темеља изгорела и својим пламеном прогутала цео један факултет и неколико најстаријих института Филозофског факултета. У пламену је нестало и чувена „Физичка сала“ која је у данима стварања студентског покрета у последњој деценији пред други светски рат, служила као збориште демократски и слободарски задојене омладине Београдског универзитета.

* * *

Одмах по уласку фашистичких нападача у Београд, као по команди, отпочела је кампања против Универзитета, његових професора и студената. Чак и домаћи профашистички листови били су пуни напада на Универзитет, који је окривљен, ништа мање, него као главни кривац за пропаст Југославије. Слободарске традиције Београдског универзитета и генерације и генерације напредне академске омладине клеветане су тада на разне начине.

У таквој ситуацији положај професора и студената био је врло тежак. Настала су прогањања, хапшења, па и стрељања професора и студената. Тако је међу првим таоцима у Београду било сразмерно највише професора Универзитета, а двојица од њих: др Михаило Илић и др Борђе Тасић, редовни професори Правног факултета, су стрељани од немачког Гестапоа (први 1943, а други 1944. године).

Пошто је окупатор, образовањем домаће „квислиншке“ владе у Србији, газећи основне принципе ратног права, у току 1941/42. године спроводио је тзв. реорганизацију Универзитета која се углавном састојала у пензионисању и

прогањању једног дела наставног особља (које је било познато по свом слободоумном и демократском ставу) и доводењу профашистичких присталица за професоре и асистенте Универзитета.

Поводом пројекта нове Уредбе о универзитету којом је требала да се изврши „реорганизација“ Универзитета по директивама немачких окупаторских власти, Универзитетски сенат заузео је енергичан став против тога у меморандуму од 5. септембра 1941. године (упућеном Комесару за просвету под бр. 5945) чији карактеристични делови гласе:

„Сенат Универзитета имао је већ прилике да Вам изнесе своје мишљење о доношењу новог закона о Универзитету. Он сматра да данас не треба доносити нов закон и да се циљеви, које сте нам изволели изнети, могу постићи извесним изменама и допунама постојећег закона и Опште уредбе или шта више, као што ми верујемо, и без њих, ако се Ви као Комесар Министарства просвете користите правима која су вам дата садашњим законским прописима.

Проучивши законски нацрт, Сенат је још више убеђен у исправност свога мишљења да не треба доносити нов закон о Универзитету.

Пре свега он је против тога из једног правног разлога, преко кога као претставник науке и истовремено један од носилаца народне правне свести, не може да пређе ћутке. Наиме, сама окупаторска власт, у лицу Врховног војног заповедника Србије, у свом првом акту свечано упућеном нашем народу, изјавила је, и то на сасвим јасан начин, да се Србија налази у стању окупације, и да не се, према томе, њом управљати према постојећим законским прописима. Из овог становишта које је у сагласности са међународним јавним правом, излази да је окупаторска власт прећутно пренела на комесаре онолико власти, колико је она има, тј. у границама међународног права. Према овоме излази да Закон о Универзитету као и закони о школама уопште, очевидно, не спадају у законе који се могу мењати. Ако постоје какве незгоде за школски рад, оне се могу отклонити наредбама или новелама. Ако пак буде нужно, онда може школа повремено и да не ради, или да ради у оној мери у којој је то могуће. Противно поступање према оном што је речено значило би, залазити у обlast редовне законодавне власти, зашто да нас не постоји правна могућност.

Остављајући овај правни разлог на страну, који је иначе сам по себи дово-

љан, данашње стање у нашој земљи је такво, да не постоје елементарни услови за извођење једне такве реформе. У часу када око 350.000 људи леже у ропству, када је наш народ у неким заузетим крајевима (као у Хрватској) изложен нечувеним патњама, када је услед аката саботаже имовна и лична безбедност доведена у питање и када окупаторске власти против таких аката употребљавају оигчре репресалије пред на ма стоје много преча и животнија питања. У атмосфери неизвесности, бриге за најушни хлеб, страха за живот, не могу се изводити такве реформе које, пре свега другог, претпостављају морални мир.

По овом пројекту Основне уредбе универзитета: Универзитет не постоји као целина; хијерархија је рђаво уређена; ауторитет универзитетских власти сведен на минимум; хармонија у раду онемогућена; поље политичким утицајима отворено; унутрашња администрација повећана и компликована; дисциплина поремећена. Оваква организација би довела Универзитет на руб расула.

Садашњи закон је добар, и само у оквиру његових начела могу се вршити са успехом измене. Једна реформа, као што је реформа Универзитета, захтева велику опрезност и претходне дуге и озбиљне студије, уз пуно искоришћење досадашњих искустава нашег као и универзитета у иностранству. Али — истину да речемо — ми не видимо разлога због којих би се сада морала извести једна оваква коренита реформа, а још мање на тако хитан начин.

Реформа Универзитета није актуелна још и зато, што под данашњим околностима нема изгледа да ће Универзитет моћи радити у пуној мери (тј. држати сва предавања и све испите). Чему онда доносити сада закон који се може применити у потпуности вероватно тек онда када се буду средиле прилике у земљи а можда тек са свршетком рата?

До данас је у нашој земљи поштovана аутономија Универзитета. Ми сматрамо да би остварење онога што је изнесено у овом нацрту у погледу врло деликатног питања о наставном телу Универзитета и администрације, донело потпуну дезорганизацију школе. То се не налази ни у вези са добним традицијама Универзитета ни са ранијим традицијама Велике школе. А они међу нама који су водили некада послове и у Великој школи и сада у Универзитету, могу то слободно рећи. Да и не говоримо о тешкој увреди која се наноси нашој школи у данашњим претешким временима, када се без велике потребе са њеним претставницима поступа као са људима недостојним и њихова досада-

шњег рада и њихова положаја, ми осећамо поред свега другог, да би се овим нацртом отворило широко поље најразличитијим злоупотребама.“

Међутим, преко свих разлога Сената прешло се и, почетком 1942. године, била је донета Општа уредба о Универзитету са свим одредбама против којих је Универзитет заузео став у цитираном меморандуму: целокупно особље Универзитета било је стављено на расположење, а квислиншки министар просвете овлашћен да постави прве редовне професоре, ректора и декане; Правни факултет и Економско-комерцијална висока школа спојени су у један — Правни факултет са два одсека; Виша педагошка школа припојена је Филозофском факултету; Медицински, Ветеринарски и Фармацеутски факултет спојени су у један — Медицински факултет са три одсека; Универзитету је одузета аутономија, јер на чело његове управе долази административни директор који је непосредни орган министра просвете, док ректор постаје само формални представник Универзитета, без икакве власти итд.

Иначе, за све време окупације, на Универзитету није било наставе нити уписа студената. Рад Универзитета био је сведен на одржавање испита студената на основу семестара уписаных пре рата, и то уз ограничење од стране немачких власти „да се на испите не пуштају Јевреји, Цигани и они слушаоци који су познати као комунисти“.

Жртве рата и окупације које је Универзитет поднео у људству као и учешће и допринос наставног и осталог особља у народноослободилачкој борби (1941—1945) показују ове бројке: отпуштено и пензионисано 206; било у заробљеништву 82; хапшено и прогањано 34; било у интернацији и концентрационим логорима 6; погинуло у току рата 14; стрељано од окупатора 2; умрло за време рата 8.

У партизанским редовима било је: 14 наставника, 1 асистент и 2 службеника универзитета, а од њих погинуо 1 професор, 1 асистент и 1 службеник.

Од студената учествовало је у партизанским редовима 884 и то: 247 по че-

тири године, 124 по три године и 513 по две године.

За народне хероје проглашена су 34 студента.

8. УНИВЕРЗИТЕТ У СОЦИЈАЛИСТИЧКОЈ РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Као што је напред речено Универзитет је, пред сам рат, био у напону своје снаге и полета. Рад на њему био је интензиван и из дана у дан постајао је све обимнији и све већи. Планови о подизању нових зграда, отварању нових института морали су бити одгођени, и прекид рада у трајању од четири године оставили су народ без стручно образованог кадра.

У првим данима после рата, када је тај кадар требало изграђивати, Универзитет није био у могућности да то учини брзо и ефикасно, јер је био уназађен за више година. Али, оне исте снаге које су биле у стању да униште окупатора, биће у стању да поново изграде све што је изгубљено, и још више.

Обнова Универзитета. Знајући од коликог је значаја наука и улога Универзитета у обнови земље, Главни народноослободилачки одбор Србије је одмах по ослобођењу Београда, посветио пуну пажњу Универзитету. Одлуком Народноослободилачког одбора Србије, од 1. новембра 1944. године, одређена је Комисија која је имала да утврди тадашње стање на Универзитету, да води све послове Универзитета и предузме све мере за његову обнову. Комисију је сачињавало једанаест професора Универзитета, а нешто касније комисија је проширена са још седам професора. Комисија се нашла пред тешким и разноврсним проблемима: организација администрације, решавање персоналних питања, утврђивање штете причине Универзитету, оправке оштећених зграда и оспособљавање факултета и појединих установа за потребе наставе и науке, и друге мере за оспособљавање Универзитета за што скорији почетак рада.

Благодарећи енергичним мерама и напорима Комисије за обнову Универ-

зитета, већ 1. априла 1945. године отпочињу са радом Медицински, Технички, Правни, Пољопривредно-шумарски и Ветеринарски факултет.

Обнављању уништених института приступљено је у прво време утолико што су предузети кораци да се дође до опреме и материјала неопходног за почетак рада, макар и у ограниченом обиму. Пошто многи инструменти, апарати, стручне књиге и часописи нису могли да се набаве у земљи, коришћена је прва помоћ институција савезничких народа. С друге стране, ваљало је ликвидирати све заостале окупаторске установе, уредбе, одлуке, постављења и унапређења донета за време окупације. Од око 370 наставника и асистената, 18 је удаљено са Универзитета по различним основима огрешења за време окупације, док је за 19 констатовано да су се одласком у иностранство сами искључили из универзитетског колегијума.

Крајем августа 1945. године, Народна влада Србије донела је Уредбу о универзитетским властима, као први организациони правни акт о Универзитету у ослобођеној Србији, а затим су изабрани ректор универзитета и декани факултета. Први ректор био је др Стеван Јаковљевић, професор Филозофског факултета, а декани: Филозофског факултета — др Јован Томић, Правног — др Милан Бартош, Техничког — инж. Војислав Забина, Медицинског — др Јеврем Недељковић, Пољопривредно-шумарског — др Добросав Тодоровић, Ветеринарског — др Илија Буричић, Фармацеутског — др Петар Матавуљ, и Богословског — др Радивоје Јосић. На основу члана 2. и 4. напред наведене Уредбе, министар просвете потврдио је ове изборе.

Упоредо са стварањем основних услова за почетак наставе на факултетима предузете су, у сарадњи са народним властима и представницима Акционог одбора студената, мере за обезбеђење смештаја, исхране и здравствене заштите студената.

У школској 1945/46. години уписано је, по факултетима, и то:

Факултет	Број студен.		Свега студената
	старих	нових	
Филозофски	404	999	1.403
Правни	1.692	1.732	3.424
Технички	986	1.481	2.467
Медицински	662	1.194	1.856
Пољопривредно-шумарски	170	1.081	1.251
Ветеринарски	155	415	570
Фармацеутски	98	216	314
Богословски	92	63	155
Укупно	4.259	7.181	11.440

Због ограничених могућности факултета и повећаног броја кандидата због сустицања више генерација матураната, упис нових студената морао је бити ограничен, што је први случај у историји овог Универзитета.

Да би се омогућило што брже завршавање студија студентима који су били ратом ометени, универзитетске и факултетске власти су прописале посебне услове и режим студија и полагања испита за те студенте.

Подизање, реконструкција и оправке универзитетских зграда. Већ у току 1946. године предузети су већи радови на реконструкцији порушених факултета и института тако да се, крајем 1947. године, довршавају радови на неколико зграда:

1) зграда Филозофског факултета, која је била спаљена у целости и у коју ће се уселити Природно-математички факултет, који се издваја из Филозофског факултета;

2) централна зграда Техничког факултета, која је била делимично порушена; на њој је подигнут још и нов — трећи спрат са 23 просторије;

3) централна зграда Ветеринарског факултета, чије је грађење било прекинуто 1941. године — потпуно је довршена, и започета изградња клиничке зграде овог факултета;

Сл. 24 — „Нова зграда“ универзитета, подигнута 1920. Обновљена 1945. Сада Филолошки факултет

4) зграда Патолошког института Медицинског факултета, чији је велики амфитеатар и део зграде био срушен, оправљен је и подигнут још један нов спрат над целом зградом;

5) Физиолошко-хистолошки институт Медицинског факултета, који је био цео срушен, реконструисан је, изграђен велики амфитеатар, и започети радови на изградњи целе зграде.

Поред тога, извршени су већи радови на оправкама и адаптацијама зграда и просторија оштећених института, клиника и лабораторија: Машина лабораторија Техничког факултета, Универзитетска хируршка клиника, Астрономска опсерваторија, Анатомски институт Медицинског факултета, Друга интерна клиника, Судско-медицински завод, Ботаничка башта и завод, Дечија клиника, Прва интерна и Интерна пропедевтичка клиника, Пољопривредно-шумарски факултет.

У 1945, 1946. и 1947. години извршени су инвестициони радови на изградњи и оправкама универзитетских зграда за укупно 233 милиона динара.

Истовремено, за најнужнију опрему завода и лабораторија и попуну библиотека, набављени су апарати, материјал, књиге и часописи: 230 микроскопа, 26 акумулатора, 9 пројекционих апата, 12 апата за дестилацију, 19 апата за мерење притиска крви, 6 апата за трансфузију крви, 12 аутоклава, 30 барометара, 15 цистоскопа, 45 прецизних, 34 аналитичке и 30 техничких вага, 2.500 стручних књига и 500 часописа и др. Поред тога, Универзитет је добио велике вредности у разноврсној опреми из иностранства од разних институција и пријатељских земаља, као што су: УНРА, Амерички фонд за помоћ Југославији, Чехословачка Република, Влада Француске Републике, СССР, Руму-

нија, Европски фонд за помоћ студената у Женеви, Британски савет у Лондону.

Структуралне и организационе реформе Универзитета. Полазећи од тога да је Универзитет постао гломазна установа са хетерогеним факултетима у своме саставу и врло великим бројем студената, што отежава рад поједињих факултета и доводи до несклада и тешкоћа у спровођењу координативних функција универзитетских органа — дошло се на идеју о груписању факултета по сродности и стварању више универзитета, односно великих школа. Тако је, јуна 1948. године, Технички факултет издвојен из састава Универзитета у самосталну Техничку велику школу (у рангу Универзитета) са седам факултета: Архитектонски, Грађевински, Електротехнички, Машички, Технолошки, Рударски и Геолошки, који су до тада били одсеки Техничког факултета. Исте године, издавају се Медицински и Фармацеутски факултет из састава Универзитета у самосталну Медицинску велику школу у коју улази још и Стоматолошки факултет, основан у исто време. Годину дана пре тога, донета је Уредба о подели Филозофског факултета на Природноматематички и Филозофски факултет и о претварању раније Економско-комерцијалне високе школе у Економски факултет у саставу Универзитета. Најзад, Пољопривредно-шумарски факултет подељен је на Пољопривредни и Шумарски факултет. На тај начин 17 факултета у Београду распоређени су тако да је у саставу Универзитета остало седам, у састав Техничке велике школе ушло седам и у састав Медицинске велике школе — три факултета.

На факултетима у то време постојали су ови наставно-научни заводи — институти, семинари, клинике, лабораторије и библиотеке:

На Филозофском факултету: Семинар филозофског института, Педагошки семинар, Психолошки семинар, Семинар за народну историју, Семинар за историју старог века, Семинар за општу историју средњег века и помоћне науке, Семинар за општу исто-

рију новог века, Семинар за византологију, Семинар за историју уметности, Семинар за јужнословенске књижевности, Семинар за светску књижевност, Семинар за лингвистику, Словенски семинар, Семинар за француски језик и књижевност, Семинар за италијански језик и књижевност, Семинар за немачки језик и књижевност, Семинар за енглески језик и књижевност, Етнолошки семинар, Семинар за грчки и италијански језик и књижевност, Оријентални семинар, Албанолошки семинар.

На Природно-математичком факултету: Математички завод, Физички завод, Физичко-хемијски завод, Хемијски институт, Минералошки завод, Геолошки завод, Метеоролошко-климатолошки завод, Ботаничка башта и завод, Зоолошки завод, Физиолошки завод, Географски завод, Институт за проучавање крша „Јован Цвијић“, Завод за горива и мазива хемијског института Природно-математичког факултета.

На Правном факултету: Библиотека Правног факултета, Кримино-лошки институт Правног факултета, Институт за међународне студије Правног факултета.

На Пољопривредном факултету: Завод за опште ратарство, Завод за пољопривредне машине и оруђа, Завод за метеорологију са климатологијом, Завод за посебно сточарство, Завод за ливадарство са паšњаштвом, Завод за оплемењивање биља са семенарством, Завод за генетику, Завод за повртарство, Завод за ботанику, Завод за посебно сточарство, Завод за опште сточарство, Завод за млекарство, Завод за исхрану домаћих животиња, Завод за зоологију, Завод за физиологију, са анатомијом домаћих животиња, Завод за зоологију са ветеринарством, Завод за виноградарство са ампелографијом, Завод за воћарство са помологијом, Завод за прераду грожђа, Завод за прераду воћа, Завод за агрономију са исхраном биља, Завод за педологију, Завод за геологију са минералологијом и петрографијом, Завод за пољопривредне мелиорације са геодезијом, Завод за организацију пољопривредне производње,

Завод за организацију рада у пољопривреди, Завод за политичку економију, Завод за општу и пољопривредну статистику, Завод за задругарство са аграрном политиком, Завод за пољопривредно рачуноводство, Завод за пољопривредну фитопатологију, Завод за пољопривредну ентомологију, Завод за неорганску и органску хемију, Завод за пољопривредну технологију.

На Шумарском факултету: Лабораторија за хемију, Лабораторија за хемијску технологију дрвета, Лабораторија за педологију, Лабораторија за исхрану биља, Завод за ботанику, Завод за дендрологију и фитоцентрологију, Завод за биологију, Завод за заштиту шума, Завод за ентомологију, Завод за фитопатологију, Завод за метеорологију са климатологијом, Завод за геодезију, Завод за шумска транспортна средства, Завод за искоришћавање шума, Завод за механичку прераду дрвета, Завод за анатомију и технологију дрвета, Завод за дендрометрију, Школско огледно добро „Дебели луг“.

На Ветеринарском факултету: Институт за биологију, Ботанички институт, Хемијски институт, Анатомски институт, Институт за хистологију и ембриологију, Физиолошки институт, Институт за микробиологију, Институт за паразитологију, Патолошки институт, Фармаколошки институт, Институт за биологију гајења домаћих животиња, Институт за рендгенологију и физикалну терапију, Институт за храњење домаћих животиња, Институт за хигијену анималних производа, Институт за ветеринарску хигијену, Институт за судско ветеринарство, Институт за инвазионе болести, Институт и клиника за науку о заразама, Прва интерна клиника, Друга интерна клиника, Породилска клиника, Клиника за хирургију, Онхологију и офтальмологију, Станица за практичну наставу и огледе.

На Економском факултету: Семинар привредне историје ФНРЈ и Семинар статистике и математике, Семинар економике предузећа, Семинар за финансије, банке и кредит, Семинар политичке економије, Семинар еконо-

мике ФНРЈ и планирања, Семинар привредне географије, Семинар спољне трgovине, Институт за изучавање економских проблема НРС, Библиотека и читаоница, Технолошки завод.

На Медицинском факултету: Анатомски институт, Хистолошки институт, Патолошки институт, Институт за патолошку физиологију, Онколошки институт, Завод за судску медицину, Фармаколошки институт, Хемијски институт, Физички институт, Бактериолошки институт, Биолошки институт, Епидемиолошки институт, Институт за физикалну терапију, Институт за медицинску хидрологију и климатологију, Физиолошки институт, Хигијенски институт, Радиолошки институт, Институт за туберкулозу, Прва интерна клиника, Друга интерна клиника, Трећа интерна клиника, Четврта интерна клиника, Офтальмоловска клиника, Неуропсихијатријска клиника, Гинеколошко-акушерска клиника, Дерматовенеролошка клиника, Педијатријска клиника, Оториноларинголошка клиника, Клиника за инфективне болести, Прва хируршка клиника, Друга хируршка клиника, Ортопедска клиника, Неурохируршка клиника, Уролошка клиника, Клиника за дечију хирургију, Централна биохемијска лабораторија, Централна библиотека и Клинички центар за професионалне болести.

На Фармацевтском факултету: Институт за физику и физичку хемију, Ботанички институт, Институт за фармакогнозију, Институт за органску хемију, Институт за фармацевтску хемију, Институт за токсиколошку хемију, Институт за биохемију, Институт за галенску фармацију, Институт за неорганску и аналитичку хемију и библиотека, Институт за броматологију, Музеј за историју фармације, Институти: за физику, физиологију, микробиологију и фармакологију.

На Стоматолошком факултету: Стоматохируршка клиника, са одсеком за екстракцију, Клиника за ортопедију вилице, Клиника за патологију и терапију зуба, Клиника за болести уста, Клиника за протетику, Кли-

ника за превентивну и дечију стоматологију, Централна лабораторија.

На Машинском факултету: Завод за физику, Завод за механику флуида, Аеротехнички институт, Завод за моторе са унутрашњим сагоревањем са лабораторијом за испитивање машина, Лабораторија за машинске елементе, Лабораторија за машинске алатке, Лабораторија за опрему локомотива, Лабораторија за технологију горива, мазива и воде, Лабораторија за парне машине, Лабораторија за топлотне турбине, Лабораторија за грејање и преветравање, Лабораторија за парне котлове, Лабораторија за моторна возила.

На Електротехничком факултету: Лабораторија за електрична мерења, Лабораторија за испитивање електричних машина, Лабораторија за високи напон, Лабораторија за електротехничку физику, Лабораторија за високе учестаности, Лабораторија за телекомуникациона мерења, Лабораторија за електричне телекомуникације, Лабораторија за радиоелектричне телекомуникације, Лабораторија за сигнална и телемеханичка постројења.

На Рударском факултету: Рударско-технолошка збирка и лабораторија, Лабораторија за припрему минералних сировина, Лабораторија за нафту и студију исплака, Хемијска лабораторија, Електротехничка лабораторија, Збирка мерачких инструмената, Збирка транспортних и извозних уређаја, Збирка рударских алатка и машина.

На Технолошком факултету: Завод за физичку хемију и технолошку хемију, Завод за органску хемију, Хемијско-технички завод за органску хемијску технологију, Завод за хемијску технологију, Завод за неорганску хемијску технологију, Завод за металургију.

На Грађевинском факултету: Геодетски институт, Хидрауличка лабораторија, Лабораторија санитарне технике, Лабораторија за испитивање конструкција и геомеханичка лабораторија.

На Геолошком факултету: Лабораторија механике тла, Лаборато-

рија за геофизичка испитивања, Лабораторија за анализу силиката, Лабораторија за испитивање минерала, Лабораторија за испитивање инжењерско-геолошких особина стена, Музеј геолошког факултета.

На Православном богословском факултету: Семинар за св. писмо новог завета, Семинар за догматику и упоредно богословље, Семинар за хришћанску етику, Семинар за општу историју цркве, Семинар за историју српске цркве, Педагошки семинар, Пастирско-омилитички семинар, Филозофски семинар, Литургичко-уметнички семинар, Семинар за апологетику, и историју религија, Семинар за Патрологију, Семинар за свето писмо старог завета, Институтум Јудаикум Библиотека Богословског факултета. (Богословски факултет је издвојен из Универзитета 1952. године и постао факултет Српско-православне цркве).

Систем наставе на факултетима. Ново социјалистичко уређење земље и велике промене које су настале у свим областима друштвеног живота, налагале су неминовно да се и највише школске и научне установе прошире и прилагоде новим потребама. Снажан економски развитак и далекосежни задаци свестраног културног уздања свих народних слојева, није се могао ни замислити без довољног броја висококвалификованих стручњака—специјалиста свих струка, упознатих са најновијим резултатима савремене науке, који могу са пуно одговорности да се прихвате многобројних дужности у свим областима привредне, културне и политичке делатности у новим условима.

Прилагођавање наставе потребама савременог друштва вршено је путем наставних планова и програма. До 1946/47. године примењивани су углавном неписани наставни планови који су на факултетима важили до 1941. године, са извесним изменама које су сами факултети спроводили док су наставни програми одмах прилагођавани новим условима живота, нарочито на факултетима друштвених наука. Међутим, наставни планови остали су пренатрпани предметима и материјама

који су отежавали студије и ишли на штету квалитета наставе.

У току школске 1946/47. године, Комитет за школе и науку Савезне владе прописује прве наставне планове за све факултете. Они су засновани на савременим схватањима а у духу циљева и потреба економске и друштвено-политичке стварности у земљи. Кроз ове прве наставне планове и програме пројењавали су идеја и покушај школовања ужих специјалиста који би могли непосредно по завршетку студија да ступе на одговарајућа радна места у привреди и да на њима одмах одговоре својим задацима. То се наметало због велике и хитне потребе за висококвалификованим стручњацима у индустрији која је изграђивана гигантским корацима. Но, преоптерећеност наставних планова и програма запажа се тек у току 1948. године.

Прва озбиљнија ревизија наставних планова и програма извршена је 1951/52. и 1952/53. школске године. Ова ревизија карактеристична је по томе што је заснована на принципу да се путем редовне наставе формирају висококвалификовани стручњаци општег типа, а да се кроз стручно усавршавање и специјализацију на постдипломским студијама врши усмеравање за појединачне у же струке, што се коначно довршава у самој пракси. Стало се на становиште да је боље и рационалније имати стручњака са темељним познавањем шире струке, који ће се у пракси и према потреби оријентисати на ужу специјалност своје струке и даље изградити, него да се већ у школи спреми ужи стручњак специјалиста, који је ограничен на једну специјалност и тешко може бити коришћен ван ње. Наставни планови (одобрени од Савета за просвету, науку и културу Владе Србије, новембра 1952. године) растерећују се опширности и сувишности с једне стране, и тзв. уске специјалности, с друге стране. На већини факултета настава по одсекима и групама се напушта или, у великој мери, ублажава. Обједињавањем наставне материје, сажимањем више наставних предмета у један или потпуним укидањем поједи-

них предмета, стварају се услови за измену самог карактера студија; студената се пружају веће могућности за самосталан рад при студирању.

Укидање великих школа и враћање у састав Универзитета — оснивање нових факултета и важне организационе реформе — (1954—1956). После доношења првог Општег закона о универзитетима (од 15. јуна 1954.) укинуте су две велике школе (Техничка и Медицинска), а факултети у њиховом саставу ушли су поново у састав Универзитета. Истовремено, а у циљу проширења наставно-научне основе за универзитетске студије и растерећење постојећих факултета у Београду, оснивају се Пољопривредни и Филозофски факултет у Новом Саду и тако Универзитет у Београду постаје заједница 19 самосталних факултета. Затим, по доношењу републичког Закона о универзитетима (1956) врши се спајање Рударског и Геолошког факултета у један и број факултета у саставу Универзитета смањен је на 18. Непосредно после тога, оснива се у Новом Саду и Правни факултет, тако да се број факултета поново повећава на 19.

Друштвено управљање универзитета и факултета. Општим и републичким законом о универзитетима уводи се први пут систем друштвеног управљања на Универзитету и факултетима. Универзитет и факултет постају самосталне самоуправне установе које све своје послове обављају преко својих органа и тако престаје систем тзв. административног управљања овим установама. Универзитетска скупштина бира ректора, а факултетске управе бирају декане и наставно особље. Наставнике потврђује Универзитетски савет, а сараднике — факултетски савет и, на тај начин, и ово врло важно питање коначно се решава у оквиру Универзитета. Извршно веће Републике задржава само надлежност потврђивања Статута Универзитета и статута факултета и вршење општег надзора над законитошћу рада Универзитета и факултета.

У Универзитетски савет и факултетске савете, као органе друштвеног управљања, поред наставника и сарадника из реда наставно-научних колектива факултета и руководећих функционера факултета и универзитета, улазе и чланови које бира Републичка народна скупштина из реда научних, стручних и других јавних радника, као и представници студената. На тај начин се обезбеђује учешће друштвених заједница у управљању Универзитета и факултета у свим питањима од општег интереса друштва и државе, а питања извођења наставе и научног рада остављају се у искључивом делокругу наставно-научних колективи.

Да би заинтересоване стручне установе и појединци, и шире јавност уопште, имали увид у избор наставног особља, уводи се обавеза за факултете да биографије и библиографије кандидата за наставно особље, затим реферате и предлоге стручних комисија објављују пре избора, тако да се на тај поступак и предлоге могу у року од 30 дана ставити приговори који се морају ценити и узимати у обзир приликом решавања о изборима.

У систему наставе, по новом Закону о универзитетима, у факултетским статутима задржан је принцип о формирању стручњака општег типа уз тенденцију даљег сажимања предмета и одређивања максималне оптерећености студената наставом. С друге стране, и у вези с тим, поклоња се већа пажња настави за научно и стручно усавршавање и специјализацију за кандидате који су завршили редовне студије (постдипломске студије).

Према Закону о универзитетима од 1956. године, трајање редовне наставе на факултетима било је утврђено овако:

— четири школске године на економском, пољопривредном, правном, природно-математичком, филозофском и шумарском;

— пет школских година на архитектонском, ветеринарском, грађевинском, електротехничком, машинском, рударско-геолошком, технолошком и фармацевтском;

— шест школских година на медицинском и стоматолошком факултету.

На основу препоруке Савезне народне скупштине о стварању даљих услова за редовно образовање висококвалификованих стручњака на факултетима и после саветовања Извршног већа НР Србије и Универзитетског савета о непосредним проблемима универзитетске наставе (1958. године) — спроведене су на факултетима Универзитета у Београду значајне измене Закона о универзитетима и факултетским статутима. Те измене односиле су се углавном на трајање и режим студија, наставне планове и програме, као и на извођење наставе.

Трајање наставе на техничким факултетима и на Фармацеутском факултету смањено је од пет на четири године, а на Медицинском и Стоматолошком од шест на пет година. У вези с тим извршене су и одговарајуће измене у наставним плановима и програмима у циљу њиховог усклађивања са временом трајања наставе. С друге стране, на појединим факултетима настава се дели на одсеке и групе уз извесно усмеравање да би могла давати стручњаке који би задовољавали потребе све развијеније привреде и друштвеног живота.

Режим студија се пооштрава, јер се стало на гледиште да ће то деловати стимулативно на студенте. За упис у другу и трећу годину потребно је да студент положи све испите из прве односно друге године студија, а услове за упис у четврту, односно пету годину студија утврђују факултети, с тим да се као услов мора предвидети најмање половине положених испита из претходне године. Поред тога, већ је Законом о универзитетима од 1956. године било прописано да студент губи то својство ако не положи у року од две године од уписа на факултет испите из свих предмета прве године студија и да се такав студент не може поново уписати на исти факултет (губитак права студирања).

Студенти. Положај студената у новој Југославији знатно се мења у односу на стање које је било пре дру-

тог светског рата. Раније је универзитетско образовање, по правилу, било приватна ствар појединца, тако да је студент врло често био остављен само себи. С једне стране, стипендије и друге помоћи биле су малобројне и недовољне и с друге, намењене ограниченој броју студената, уз испуњење посебних услова (сиромашно стање, успех у студијама). Међутим, у социјалистичкој Југославији заједница је и те како заинтересована за образовање високо-квалификованих стручњака и научних радника, који су неопходни за привредни и друштвени развитак земље. Зато се студентима, условима њиховог живота и рада поклања врло велика пажња. За стварање материјалних предуслова за студирање — обезбеђен је пре свега, велики број стипендија, тако да је у појединим годинама 1961/62. стипендију примало и до 33% од укупног броја редовних студената. Поред тога, капацитети студентских дома, пове-

ћавани из године у годину, достижу могућност да у 1962/63. години приме на становање око 10.000 студената, а у студентским ресторанима може да се храни око 15.000 студената. Најзад, студентима је омогућено да под врло повољним условима добијају и кредите за своје школовање, обезбеђена им је здравствена заштита, повлашћена вожња итд.

Као што је напред већ напоменуто, студенти имају право да, преко својих представника у универзитетским и факултетским органима (савети и управе), учествују у управљању. За решавање врло важних питања везаних непосредно за наставу и студирање, на факултетима се обавезно формирају већа година за сваку годину студија, која сачињавају наставници и сарадници предмета године и представници студената, што се у пракси показало као врло корисна установа.

Сл. 25 — Студентски домови у Новом Београду, подигнути 1955.

Преко Савеза студената Југославије студенти су организовани у савезе студената сваког универзитета, односно факултета. Ова јединствена студентска организација има своје секције: стручне, културне, уметничке, спортске, забавне и др. и представља истовремено моћну друштвено-политичку организацију, преко које студенти учествују у разним политичким и другим манифестацијама, великим и значајним јавним радовима (радне акције) и др.

Број студената Универзитета већ у првим годинама после другог светског рата удвоstrучио се у односу на стање уочи рата и прелази 20.000.

Кретање броја студената у последњих девет година види се из овог прегледа:

Школска година	Редов.	Ванр.	Свега
1954/55.	22.482	4.816	27.298
1955/56.	24.189	4.537	28.726
1956/57.	22.760	3.750	26.510
1957/58.	27.030	3.628	30.658
1958/59.	29.081	5.823	34.904
1959/60.	31.068	4.627	35.695
1960/61.	31.206	14.370	45.576
1961/62.	33.104	17.513	50.617
1962/63.	31.931	13.375	45.306

Овим бројевима нису обухваћени апсолвенти, чији број није незнатан и који је променљив.

Број ванредних студената знатно се повећава почев од школске 1960/61. године, када је ванредно студирање уведено на свим факултетима (дотада било је дозвољено само на Филозофском, Правном и Економском факултету).

Поред кретања броја студената, интересантно је погледати и кретање броја дипломираних студената по годинама — од 1946. до 1963.:

1946. год. — диплом. је укупно	330 студен.
1947. ..	498 "
1948. ..	666 "
1949. ..	1.488 "
1950. ..	1.808 "
1951. ..	2.548 "
1952. ..	2.616 "
1953/54. ..	2.555 "
1954/55. ..	2.701 "
1955/56. ..	3.055 "
1956/57. ..	2.913 "
1957/58. ..	3.057 "
1958/59. ..	3.832 "
1959/60. ..	4.503 "
1960/61. ..	5.083 "
1961/62. ..	5.543 "
1962/63. ..	6.158 "

Укупно је дипломирало: 49.444 студен.

Крајем 1963. године број дипломираних студената на Београдском универзитету од ослобођења попео се на пуних 50.000, па је на Универзитету у овој јубиларној години његове стогодишњице одржана мала свечаност, други јубилеј — предаја награде педесетхиљадитом дипломираним студенту.

Тако је Универзитет за последњих седамнаест година свога рада дао привреди и друштвеним службама наше земље 50.000 висококвалификованих стручњака свих струка и достојно се одужио заједници за велика улагања која је у овом периоду рада Универзитета учинила.

Студенти страног држављанства. Почев од 1954/55. школске године на факултетима Универзитета у Београду све је већи број студената страног држављанства, нарочито из азијских и афричких земаља. Тај број повећавао се из године у годину, тако да је на крају школске 1962/63. године био близу 700. Универзитет у Бео-

граду, по својој афирмацији у свету — с једне стране, и због међународног угледа који Социјалистичка Југославија ужива, посебно у групи неангажованих земаља — с друге стране, постао је врло привлачан за многе народе света. Око две трећине ових студената су стипендисти Комисије за културне везе са инострanstвом и других југословенских установа и друштвених организација. Поред редовних студија, страни студенти долазе и на специјализацију, па и на докторат. Универзитет и факултети, са своје стране, пружају разноврсне помоћи студентима страног држављанства да би успешно завршавали студије и вратили се у своје земље као висококвалификовани стручњаци. С друге стране, отворен је и Клуб међународног пријатељства студената у коме се одвија културни, национални и забавни живот страних студената (прославе, предавања, дискусије, разне манифестације културног, спортског и забавног карактера).

Наставно особље. Проблем наставног кадра на Универзитету у послератним годинама постављао се врло оштро. Губици за време рата као и прекид у школовању наставно-научног подмлатка нису могли да се надокнаде. С друге стране, велики пораст броја студената, због сустизања неколико годишта ученика пристиглих за универзитетске студије, отежавали су ситуацију још више, јер је број наставника био у великој несразмери са бројем студената. Зато су факултети стално чинили, и данас чине, велике напоре на припремању наставно-научног подмлатка.

Кретање броја наставника и сарадника показује овај преглед:

У школској 1945/46. години било је 245 сталних и 126 хонорарних наставника — свега 588 наставника и сарадника; а 1955/56. године: 548 сталних наставника, 984 сарадника и 739 хонорарних наставника и сарадника или свега 2.271 наставник и сарадник и, најзад, у школској 1962/63. години на 27 факултета Универзитета у Београду ради: 1.161 стални наставник, 1.547 сарад-

ника и 1.035 хонорарних наставника и сарадника, што значи да наставно-научни колектив Универзитета сачињава 3.743 наставника и сарадника.

Избор наставника и сарадника врше факултетске управе, на основу објављеног конкурса, а потврђују факултетски савети. За наставника на факултету, по правилу, могу се бирати лица која имају докторат наука а изузетно за извесна звања (предавач и виши предавач) могу се бирати лица без доктората наука, која имају потпуну факултетску спрему, високостручне радове и педагошке способности за наставнички рад. Поред тога, за звање наставника може бити хабилитовано и лице са факултетском спремом које има одговарајуће научне или високостручне радове или се својим радовима нарочито истакло у својој струци и има педагошке способности за извођење наставе.

Ванредни професори и доценти подвргавају се поновном избору после сваких пет година, а сарадници после сваке три године од последњег избора (систем реизборности).

Научни рад. Према закону о универзитетима факултети и универзитети су не само наставне, него и научне установе. Уосталом, постало је неоспорено правило — да се настава и научни рад на факултетима узајамно допуњују и не могу се одвајати. За изградњу социјализма у Југославији, научноистраживачки рад је од посебног значаја, па му је за све време од 1945. године поклоњана изузетна пажња.

У циљу што боље организације и координације научног рада, донет је и посебан савезни Закон о организацији научног рада (1957. године) и основани су посебни савезни и републички органи за координацију и фондови за финансирање научноистраживачког рада у земљи. Организована је читава мрежа научноистраживачких установа — самосталних института за научни рад у којима се као саоснивачи појављују одговарајући факултети, па и сам Универзитет. Сарадници у тим институтима претежно су универзитетски наставници и асистенти. Међутим,

Сл. 26 — Гинеколошко-акушерска клиника, подигнута 1960—1963.

наставно особље, поред тога, и даље научно ради у факултетским наставно-научним установама (заводима-институтима, лабораторијама, клиникама, кабинетима и др.) и то како у вези са унапређењем наставе, тако и на проблемима фундаменталних истраживања.

Поред знатног напретка у настави, може се рећи да се и научноистраживачка делатност наставног особља развија из године у годину на нашим факултетима. Све је већи број часописа, годишњака и зборника радова које издају поједини факултети, а велики број наставника и асистената сарађује у бројним часописима ван факултета, у којима се објављују њихови радови. Тако су универзитетски наставници и сарадници само у току 1954/55. године објавили око 1.500 разних научних и стручних публикација, а у школској

1962/63. години наставно особље Универзитета израдило је 1.825 научних радова.

Кад је реч о научном раду на Универзитету, треба имати у виду и полагање докторских испита на факултетима и стицање научног степена доктора наука, као највеће квалификације и признања младим научним радницима за њихов самосталан научни рад. Од 1948. године, до школске 1962/63. године промовисано је на факултетима Универзитета у Београду 929 лица за докторе наука, док је од оснивања Универзитета (1905) па до 1948. године докторирало свега 237 лица.

У времену од 1948—1963. године, највећи број доктората дат је из следећих области: агрономија — 124, право — 114, ветерина — 100, техника — 85, економија — 86, биологија — 50, меди-

цина — 34, фармација — 38, хемија — 30, геологија — 35, историја — 44, књижевност — 31, шумарство — 26, физика — 23, математика — 17, педагогија — 17, филозофија — 13, филологија — 18, географија — 16 итд.

Инвестициона изградња Универзитета. Повећани број студената — с једне стране, и рапидан напредак науке и универзитетске наставе — с друге стране, учинили су постојећи школски простор и недовољним, и несавременим. Отуда је, нарочито после реорганизације Универзитета од 1954. године када су Техничка велика школа и Медицинска велика школа, односно њихови факултети поново укључени у Универзитет — приступљено изградњи неколико великих факултетских зграда. Ту спадају: Технолошки факултет (завршен 1960), Хемијски, физичко-хемијски и минералошко-петро-лошки институт Природно-математичког факултета (завршен 1961), Машински факултет (1962), Гинеколошка клиника Медицинског факултета (делимично завршена 1962), Пољопривредни факултет у Новом Саду (1960), Студентски домови и др.

Даље ширење мреже факултета у Републици Србији и оснивање Универзитета у Новом Саду. Потреба даљег растрећења Универзитета, односно факултета у Београду, као и све већи број студената из свих крајева земље и захтев за равномернијим распоредом високошколских установа у циљу доприноса аруштвеном, културном и политичком развитку свих покрајина — све је то наметало потребу оснивања нових факултета, па и Универзитета у Новом Саду. Тако су у току 1960. године основани и отпочели са радом, поред раније основана четири факултета (Пољопривредног, Филозофског, Правног и Технолошког) још и Машински и Медицински факултет у Новом Саду и Економски у Суботици. Сви ови факултети основани су и отпочели са радом у оквиру Београдског универзитета. Одмах затим донет је и Закон о оснивању Универзитета у Новом Саду (1960) у чији

состав улази седам наведених факултета. Тако се из окриља Београдског универзитета рађа нови универзитет, који ће, иако самостална установа, остати тесно повезан с „матицом“, развијати се, цветати и напредовати користећи њене богате наставно-научне и слободарске тековине.

Истовремено, или одмах за тим долази до оснивања три факултета у Нишу: Техничког (са одсцима: архитектонским, грађевинским, машинским и електронским), Медицинског (са стоматолошким одсеком) и Правно-економског, као и два факултета у Приштини: Филозофског (са групама за математику, физику, хемију, биологију, српскохрватски језик и књижевност и албански језик и књижевност) и Правно-економског и, најзад, Рударско-металуршког факултета у Бору. И ових шест факултета су у саставу Универзитета у Београду. Најзад, под окриљем овог Универзитета основани су још и Економски и Технички факултет у Титограду, чији је оснивач Социјалистичка Република Црна Гора.

Вишестепена настава и даље осамостаљивање факултета. После резолуције Савезне народне скупштине о образовању стручних кадрова, од јуна 1960. године, донет је други Општи закон о факултетима и универзитетима 8. јуна 1960. године. Овај Закон уноси неколико врло значајних новина у живот и рад Универзитета и факултета. Наиме, њиме се предвиђа могућност увођења система вишестепене наставе на факултету, потврђивање избора наставника преноси се са универзитетског савета на факултетске савете, обезбеђује се даља самоуправа и самосталност факултета, а надлежност Универзитета ограничава се на усклађивање рада факултета и решавање питања од заједничког интереса за све или више факултета.

Тако већ од школске 1960/61. године већина факултета уводи вишестепену наставу, тј. наставу првог степена, у трајању од две године, за спремање стручњака са вишом спремом; наставу другог степена такође од две године, од-

носно три ако настава првог и другог степена траје укупно пет година — за спремање стручњака са високом спремом и настава трећег степена у трајању од најмање годину дана, за спремање стручњака са највишом спремом (магистратура и специјализација). Најзад, овај Закон уноси и извесне измене у систем доктората наука: док је, по Закону о докторату наука докторат могло полагати свако лице које има диплому о свршеном факултету и докторски испит се састојао из усменог испита и израде и одбране докторске дисертације — по новом Закону кандидат за полагање доктората мора, поред свршеног факултета имати објављених научних радова или одбрањен магистарски рад на трећем степену студија и да својим радом доказује да може самостално да ради на науци, а докторски испит се састоји из одбране повољно оцењене докторске дисертације.

Вишестепена настава треба да омогући школовање већег броја висококвалификованих стручњака различитих нивоа образовања па, према томе, и различите употребљивости за поједине врсте послова у привреди и друштвеним службама. Сваки степен наставе за себе даје готовог стручњака одређеног нивоа знања, али је свакоме од њих омогућено и да настави студије на наредном, вишем степену, при чему су лица са завршеним првим степеном на факултету и она са завршеном одговарајућом вишом школом изједначена по стручности, а донекле и у настављању студија на другом степену.

Према томе, настава сваког степена студија је самостална, а истовремено и повезана у јединствен систем. Овај систем повлачи и стварање одсека, смерова, група и струка на појединим факултетима на којима се школују стручњаци одређених профиле који ће се непосред-

Сл. 27 — Технолошки и машински факултет (макета), прва зграда подигнута 1960, а друга 1962.

но по завршетку студија укључивати на одговарајућа радна места, дакле, супротно систему спремања стручњака општег типа, који се кроз усавршавање и специјализацију и праксу усмерава према потреби на ужу специјалност.

Трећи степен наставе је, у ствари, редовна настава за усавршавање и специјализацију кандидата са завршеним студијама другог степена, у циљу даљег продубљивања и усавршавања стечених знања, усмерених према одређеној струкцији односно радном месту.

Структура факултета (одсеки, смерови, струкце). После најновијих реформи високошколских установа и универзитета и увођења вишестепене наставе, организациона структура факултета изгледа овако:

1. **Архитектонски факултет** — има три степена студија: први степен траје пет семестара, други четири семестра, а трећи најмање једну годину.

Настава у прва четири семестра је заједничка за студенте првог и другог степена, а настава у петом семестру првог степена обавља се на посебном курсу.

Други степен студија има два одсека: пројектантски одсек и конструктивни одсек.

2. **Ветеринарски факултет** — има наставу другог и трећег степена студија. Други степен организован је као јединствена целина и траје пет година, а настава трећег степена организована је у циљу научног усавршавања за појединачне области ветеринарске делатности и траје најмање једну годину.

Факултет има три наставна одсека:

- Одсек ветеринарске медицине
- Одсек превентивне медицине
- Одсек хигијене и технологије животних намирница анималног порекла.

3. **Грађевински факултет** — има наставу првог, другог и трећег степена студија. Први и други степен трају по две године, а настава трећег степена траје најмање две године.

На оба степена студија постоје четири одсека:

- Одсек за путеве и железнице
- Одсек за хидротехнику

- Одсек за конструкције
- Одсек за геодезију.

4. **Економски факултет** — има два наставна одсека:

- A. — Одсек опште економије
- B. — Одсек економије предузећа.

На Одсеку опште економије настава је јединствена и траје четири године, а на Одсеку економије предузећа настава се дели у два степена: први и други и трају по две године.

На Одсеку економије предузећа на првом степену наставе постоји у другој години један изборни предмет преко кога се врши благо усмеравање кандидата на економику и организацију предузећа (индустријских, пољопривредних, саобраћајних, трговинских, банкарских), а на другом степену настава има два смера:

- Аналитички смер и
- Организаторско-оперативни смер.

Настава трећег степена траје најмање два, а највише четири семестра.

5. **Електротехнички факултет** — има први, други и трећи степен наставе. Први и други степен трају по две године, а трећи, по правилу, две године, а најмање једну годину.

На првом и другом степену постоје три наставна одсека:

- Енергетски одсек
- Одсек за телекомуникације и електронику
- Одсек за техничку физику.

6. **Машински факултет** — има наставу првог, другог и трећег степена студија. Први и други степен трају по две године, а трећи од једне до две године.

Настава првог степена изводи се по следећим одсесцима:

- Конструкторски одсек
- Припремно-производни одсек и
- Термотехнички одсек.

Настава у прва два семестра заједничка је за сва три одсека и студенти се опредељују за један од одсека при овери другог семестра.

Настава другог степена студија дели се на одсеке и одсесци на групе:

- Одсек за енергетику са групама: термотехничком, и хидрауличном;

— Одсек за производњу са групама: производном, за механизацију, за технолошку опрему, за текстилно машинство.

— Одсек за саобраћајно машинство са групама: моторизацијском, жељезничком и бродском.

— Одсек за аеротехнику са групама: за авионске конструкције, за авионске моторе, и за балистику.

Опредељивање за одсек и групу врши се при упису на други степен студија.

7. Медицински факултет — има наставу другог и трећег степена. Настава другог степена је организована као јединствена и траје пет година.

Настава трећег степена траје најмање једну годину.

8. Пољопривредни факултет — има тростепену наставу.

Први степен траје две године и изводи се по одсекима и групама, и то:

Ратарски одсек са групама: производња њивског биља и повртарство.

Воћарско-виноградарски одсек са групама: воћарство, и виноградарство.

Сточарски одсек са групама: говедарство, овчарство, свињарство, живинарство, производња ловне дивљачи.

Одсек технологије пољопривредних сировина са групама: технологија воћа и поврћа, технологија врења, технологија млека, технологија меса, технологија дувана.

Одсек пољопривредне економије (нема група).

Опредељивање за групе врши се после прве године студија на одсеку.

Други степен студија траје две године и то на следећим одсекима и групама:

— Ратарски одсек

— Воћарско-виноградарски одсек

— Сточарски одсек

— Одсек технологије пољопривредних сировина са групама: (у четвртој години): технологија воћа и поврћа, технологија врења, технологија млека, технологија меса, технологија дувана.

Одсек пољопривредне економије (без група).

На другом степену студија постоје још и две самосталне наставне групе:

— Заштита земљишта и мелиорације и

— Заштита биља.

Трећи степен студија траје две године за стицање академског степена магистра, а најмање једну годину за стицање академског степена специјалисте.

9. Правни факултет — има сва три степена наставе. На првом степену нема смерова, а на другом степену студија постоје три смера: правосудни, привредно-правни и политичко-управни смер.

На трећем степену студија има 12 смерова: правно-теоријски, политички, управни, грађанско-правни, привредно-правни, радно-правни, кривично-правни, привредно-управни, економски, међународни, историјско-правни и социолошки.

Први и други степен студија трају по две године, а трећи степен траје четири семестра за стицање академског степена магистра, а највише три семестра за стицање степена специјалисте.

10. Природно-математички факултет — има 9 наставних група: математичка, механичка, астрономска, физичка, метеоролошка, физичко-хемијска, биолошка и географска. Сем механичке и физичко-хемијске групе, на којима нема први степен наставе већ други и трећи, на свим осталим групама постоји тростепена настава која за сваки степен траје по две године.

11. Рударско-геолошки факултет — има два одсека: рударски и геолошки:

а) Рударски одсек има ове групе и смерове:

— Група за експлоатацију лежишта минералних сировина, са смеровима: за експлоатацију минералних лежишта, за експлоатацију нафте и земног гаса, за рударска мерења, за машинство и електротехнику у рударству.

Усмеравања се врше од друге године наставе.

— Група за припрему минералних сировина (без смерова)

б) Геолошки одсек има ове групе и смерове:

— Група за геологију са смеровима: смер за економску геологију, (са пред-

метима за усмеравање у првој и четвртој години); смер за инжењерску геологију и хидрогеологију; смер за минералогију и петрологију (са предметима усмеравања у другој години); смер за геологију и палеонтологију (са предметима за усмеравање у трећој години).

— Група за примењену геофизику (без смерова).

Настава је јединствена и траје четири године.

На факултету постоји и настава трећег степена из свих научних дисциплина и траје четири семестра.

12. Саобраћајни факултет — има тростепену наставу која траје по две године.

На првом степену студија у другој години наставе врши се усмеравање на четири одсека: одсек за жељезнички саобраћај, одсек за друмски и градски саобраћај, одсек за водни саобраћај и одсек за ваздушни саобраћај. Ово усмеравање на одсеке врши се и у другој години другог степена студија.

13. Стоматолошки факултет — има јединствену наставу другог степена (без посебног првог степена) у трајању од пет година и наставу трећег степена студија за стицање академског степена магистра, односно специјалисте из одређених грана стоматологије, која траје најмање годину дана.

14. Технолошки факултет — има сва три степена студија.

На другој години првог степена настава се дели на две струке: технолошку и металуршку, а може се изводити и по следећим струкама: технологија воде, технологија горива и сагоревања корозије и технологија заштите материјала, техничка микробиологија, технолошко-аналитичка струка, механичко испитивање материјала, испитивање текстилних материјала, металуршко-контролна струка.

На другом степену наставе постоје ови смерови: неорганско-технолошки, електрохемијски, органско-технолошки, смер технологије животних намирница, текстилни смер, смер технолошко-аналитичке контроле, смер хемијског инжењерства, смер добијања и прераде

гвожђа и челика, смер добијања и прераде обојених метала.

Постоји и настава трећег степена из области хемије, технологије, металургије и хемијског инжењерства, која траје две године.

15. Фармацеутски факултет — има јединствену наставу другог степена у трајању од четири године и наставу трећег степена која садржи проширену и продубљену материју из предмета другог степена студија или других дисциплина.

16. Филозофско-историјски факултет — има наставу другог и трећег степена.

На другом степену постоје ове наставне групе: филозофска група филозофско-природњачког смера, филозофска група етичко-естетичког смера, социолошка група, педагошка група, група за школску и клиничку психологију, група за психологију рада, група за општу историју и историју југословенских народа, наставничка група историје уметности, музеолошка група историје уметности, археолошка група, етнолошка група, група за класичну филологију, група за балканологију, група за новинарство политичко-предног смера, група за новинарство културно историјског смера.

Настава траје четири године.

На факултету постоји и настава трећег степена у трајању од једне до две године за стицање академског степена магистра.

17. Филолошки факултет — има ове одсеке и групе:

I. Одсек за јужнословенске језике и општу лингвистику

Група за српскохрватски језик и југословенску књижевност

II. Одсек за југословенску књижевност

Група за југословенску књижевност и српскохрватски језик

Група за југословенску и општу књижевност

III. Одсек за славистику

Група за руски језик и књижевност

Група за пољски језик и књижевност

Група за чешки и словачки језик и књижевност

Група за украјински језик и књижевност

IV. Одсек за романистику

Група за француски језик и књижевност

Група за италијански језик и књижевност

Група за шпански језик и књижевност

Група за румунски језик и књижевност

V. Одсек за германистику

Група за немачки језик и књижевност

VI. Одсек за англистику

Група за енглески језик и књижевност

VII. Одсек за општу књижевност и теорију књижевности

Група за општу књижевност и теорију књижевности

VIII. Одсек за класичну филологију

Група за класичну филологију

Група за латински језик и књижевност

IX. Одсек за оријенталистику

Група за оријенталну филологију

Група за арапски језик и књижевност

Група за турски језик и књижевност

X. Одсек за албанологију

Група за албанологију

XI. Катедра за библиотекарство

Група за библиотекарство

На групи за руски језик и књижевност и на групи за енглески језик и књижевност постоји настава првог и другог степена посебно по две године а за остале групе само јединствена настава другог степена у трајању од четири године.

На Факултету постоји и настава за трећи степен студија у трајању од две године и има два смера: књижевноисторијски смер и језички смер.

18. Шумарски факултет — има наставу другог степена која се изводи на одсекима: шумарског, за механичку прераду дрвета, за ерозије и бујице и за озелењавање насеља, и наставу трећег степена која се изводи на

одсекима шумарског, за механичку прераду дрвета, и за озелењавање насеља.

Настава другог степена траје четири године, а настава трећег степена траје две године и обухвата одређене научне области за стицање академског степена магистра или специјалисте.

19. Технички факултет у Нишу — има четири одсека: архитектонско-конструктивни, грађевински, машински и одсек за електронику.

Настава је организована за први и други степен студија.

На Грађевинском одсеку на оба степена постоје два смера: саобраћајно-конструктивни и хидротехничко-конструктивни.

На Машинском одсеку другог степена студија постоје три смера: смер за производњу, смер за машиноградњу и саобраћајни смер.

Настава траје по две године на сваком степену студија.

20. Медицински факултет у Нишу — има два одсека: медицински и стоматолошки. Настава на оба одсека организована је као јединствена (без првог степена) и траје пет година.

Постоји и настава трећег степена у трајању од најмање годину дана за стицање академског степена магистра, односно специјалисте.

21. Правно-економски факултет у Нишу — има два одсека: правни и економски на којима је настава организована у три степена.

На Економском одсеку настава друге године усмерава се по смеровима: за индустријски смер и за трговински смер.

Настава на сваком степену студија траје две године.

22. Правно-економски факултет у Приштини — има два одсека: правни и економски, на којима је настава организована по степенима који трају по две године.

На Правном одсеку постоје на првом степену два смера: општи смер и управни смер, а на другом степену постоје четири смера: правосудни, привредни, политички и управни.

На Економском одсеку, на првом степену студија, постоје три смера: производни, трговински и банкарско-финан-

сијски, а на другом степену постоје два смера: аналитички и организаторско-оперативни.

23. Филозофски факултет у Приштини — има 11 наставних група на којима је организована настава у три степена студија, и то: педагошка, за општу и националну историју, за српскохрватски језик и књижевност за албанистику, за славистику, за енглески језик и књижевност, за математику, за физику, за хемију, за биологију, и за географију.

Настава траје по две године на сваком степену студија.

24. Рударско-металуршки факултет у Бору — има два одсека: рударски и металуршки на којима је настава организована за два степена студија — други и трећи.

На Рударском одсеку настава у трећој и четвртој години усмерена је на три смера: експлоатација минералних лежишта, припрема и концентрација минералних сировина, машинство и електротехника у рударству.

На Металуршком одсеку постоје два смера: смер за екстрактивну металургију и смер за прерадивачку металургију.

25. Висока школа за физичко васпитање у Београду — Настава је организована у три степена и траје по две године за први и други степен студија, а најмање једну годину за трећи степен студија.

26. Економски факултет у Титограду — има тростепену наставу која траје по две године. На првом степену студија постоје три смера: индустријски, трговински и банкарски.

27. Технички факултет у Титограду — Електротехнички одсек енергетског смера — има тростепену наставу која траје по две године на сваком степену студија.

Београдски универзитет, у току 1963. године, има у свом саставу 27 факултета са 60 одсека, 86 група, 50 смерова и 9 струка; на њему ради 1.330 наставника, 2.085 сарадника, 1.720 радника и службеника, сем наставног особља, и студира 45.305 редовних студената.

Према томе, Универзитет у Београду у јубиларној години своје стогодишњице представља највећу радну организацију у нашој земљи, чији колектив има 50.440 радних људи.

UNIVERSITÉ A BELGRADE (1863 — 1963)

B. Djordjević

Dans la Serbie des insurgés encore du temps des combats pour la libération du joug turc (1804 — 1913) le besoin s'est fait sentir de fonder des écoles et d'instaurer l'enseignement. C'est ainsi que fut fondé la Haute Ecole de Karadjordje à Belgrade, vers la fin de 1808. D'après son plan d'enseignement c'était en fait la première école supérieure générale en Serbie et on y enseignait matières diverses: calcul, statistique, langue allemande, art du style, droit public et national, sciences morales etc. Un des premiers élèves de cette école fut Vuk Stefanović — Karadžić, plus tard réformateur

de la langue serbe et père de la littérature serbe. L'échec de la première insurrection serbe (en 1813) a mis fin à cette première grande école en Serbie.

A la suite de la seconde insurrection (1815), le besoin de l'enseignement supérieur a pour suite la réouverture de la Haute Ecole, selon l'ordre du Prince Miloš; d'abord à Belgrade en 1830 et puis en 1833 l'Ecole a déménagé à Kragujevac, où elle a reçu le titre de gymnase. En 1838 le gymnase de Kragujevac devient «Lycée» où, surtout les premières deux années, on enseigne les lettres et les sciences. En 1839 Atanasije Ni-

kolić est nommé recteur du lycée et cette année voit également publier le premier décret-loi réglant l'organisation intérieure du lycée. En 1841 le Lycée revient à Belgrade et l'enseignement s'élargit, il englobe maintenant le droit aussi. En 1844 la première loi sur l'enseignement public est promulguée, elle concerne également le «Lycée ou Grande école». D'après cette loi le Lycée est divisée en deux sections: celle de philosophie (sciences et lettres) et celle de droit. Enfin en 1853 est promulgué le Décret-loi sur «l'organisation du Lycée de la Principauté de Serbie», selon lequel le Lycée a trois sections: section juridique, section des sciences naturelles et techniques, et section générale, qui dix ans après, deviendront de véritables facultés. Entre 1838 et 1863 environ 1200 élèves sont passés par le Lycée dont 250 ont fini leurs études. La plupart de ces élèves étaient des juristes, plus tard des personnalités éminentes de la vie politique et publique. Les professeurs les plus en vue du Lycée étaient: Konstantin Branković, Josif Pančić, Mihajlo Rašković, Vuk Marinović, Kosta Cukić, Isidor Stojanović, Janko Safarik et d'autres.

D'après la loi sur la constitution de la Haute Ecole (Académie) du 24 septembre 1963, le Lycée devient Haute Ecole à Belgrade, «une Institution scientifique pour l'enseignement supérieur et spécialisé». C'est alors qu'apparaît pour la première fois très clairement la distinction et l'organisation de trois Facultés: Philosophie, Droit et Techniques, c'est pourquoi la date de la fondation de la Haute Ecole est considérée comme la date de la fondation de l'Université de Belgrade. Depuis sa fondation jusqu'à la transformation en Faculté, le développement de la Haute Ecole était long et difficile. L'enseignement et les recherches scientifiques dans les Facultés evoluent d'année en année si bien qu'à la fin du XIXe siècle, elles atteignent le niveau des Universités de l'époque. Tandis que du temps du Lycée on a surtout développé la Faculté de Droit, par contre la Haute Ecole a donné l'avantage à la Faculté de Philosophie d'où sortent les premiers membres de l'Académie Royale des Sciences de Serbie, recemment fondée (1884): Dimitrije Nešić, Josif Pančić, Jovan Žujović, dans la section des Sciences Naturelles; puis Stojan Novaković, Milan

Kujundžić, Svetislav Vulović et Svetolik Nikolajević dans la section des Sciences Philosophiques; Čedomir Mijatović, Milan Milićević, Ljubomir Kovačević et Panta Srećković dans la section des Sciences Sociales, et finalement Mihajlo Valtrović dans la section des Arts.

Durant les premières dix années du travail de la Haute Ecole les chiffres des licencié dans les facultés sont repartis ainsi: Philosophie — 43, Droit — 299, Techniques — 38.

D'après la Loi sur les Universités du 27 février 1905 la Haute Ecole est «promue au rang de l'Université en tant que le plus haut corps autonome chargé de l'enseignement supérieur et du développement de la science», c'est ainsi qu'est fondé la première Université de Belgrade qui comportait trois Facultés: Philosophie, Droit, Techniques: les Facultés de Médecine et de Théologie ont également été prévues, mais en réalité la fondation de ces Facultés a été remise jusqu'en 1920. Cette loi promulguée dans les premières années du règne libéral du roi Pierre Ier, a donné à l'Université une autonomie garantie, exprimée par ces principes: «l'enseignement universitaire est libre», «les professeurs sont libres d'exposer leurs sciences» et «les étudiants sont libres de choisir leur cours». Par la définition des organes de l'Université (recteur et conseil) et de la Faculté (Doyen et conseil) a été garantie l'autonomie de ces institutions, et le choix des personnalités y enseignant a été confié au Conseil des Facultés.

Le premier recteur de l'Université a été Sima Lozanić, et le pro-recteur Sava Urošević. Le 2 octobre 1905 l'université a été solennellement inaugurée.

Tout de suite après la Loi sur l'Université un règlement général de l'Université a été promulgué (le 1 octobre 1905) et ensuite ceux des Facultés de Philosophie, de Droit et des Techniques (le 1 février 1905) qui ont précisé les différents points de l'organisation et du travail de l'Université, c'est-à-dire des Facultés.

C'est ainsi qu'on a été créées toutes les conditions nécessaires pour l'époque, au travail de la première Université en Serbie, dont on espérait beaucoup. Et, en effet, elle a continué à se développer et à aller de l'avant à la satisfaction générale. Sa rénom-

mée a été grandissante aussi bien dans le monde. Les noms de professeurs tels que: Sima Lozanić, Jovan Žujović, Sava Urošević, Bogdan Gavrilović, Mihajlo Petrović, Bogdan Popović, Bogdan Gavrilović, Jovan Cvijić, Brana Petronijević, Slobodan Jovanović, Živojin Perić, Nikola Stamenković, Svetozar Zorić, Jefta Stefanović, Andra Stevanović et d'autres ont été déjà connus dans les milieux scientifiques et techniques en dehors de la Serbie. Avec la renommée grandissante de la Faculté et de ses professeurs a augmenté en même temps la renommée et le rôle des étudiants, non seulement dans leur vie et dans leur travail à l'Université, mais aussi en dehors de lui, dans la vie sociale et politique du pays où la voix «de la jeunesse académique, était de plus en plus forte».

Cependant au moment où l'Université de Belgrade était en plein essor de ses travaux scientifiques et d'enseignement les guerres balkaniques, contre les Turcs et les Bulgares ont éclaté (1912—1913) et tout de suite après la Première Guerre Mondiale (1914—1918), les guerres ont interrompu le développement de cette jeune institution d'enseignement scientifique et elle s'est trouvée dans l'obligation de fermer ses portes. Dans ces guerres l'Université a subi les bombardements et les devastations sans vergogne des conquérants autrichiens et allemands qui ont laissé de lourdes conséquences. L'Université, a pris part avec son peuple à la lutte pour la défense de la neutralité de la Serbie, pour la libération et l'unification de la Yougoslavie? Les noms de nombreux professeurs et étudiants gravés dans la plaque de marbre commémorative se trouvant dans le hall de notre Alma mater, rappellent ceux qui ont donné leur vie dans cette lutte pour la libération et une vie meilleure de leurs peuples.

Après la première Guerre Mondiale et la création de la Yougoslavie (1918), l'Université de Belgrade a continué son travail dans des conditions très difficiles, en élargissant son ensemble de cinq nouvelles Facultés, celles de Médecine, d'Agronomie et Sylviculture et de Théologie à Belgrade, ainsi que de Philosophie à Skopje et de Droit à Subotica (fondée en 1920). Malgré les conditions politiques malsaines et de fréquents remous dans le pays, ce qui a dû se refléter sur le travail et le développement de l'Université,

d'enormes progrès ont été faits entre deux guerres dans le sens de l'affirmation de cette haute Institution Scientifique en Yougoslavie et à l'étranger. En plus de perfectionnement des méthodes de l'enseignement aux Facultés, de nombreux bâtiments ont été bâtis pour les Facultés; pour les Institutions scientifiques, des cliniques, des bibliothèques etc.

Dans la lutte contre le régime antinational du pays, des conflits éclataient très souvent entre l'Université (les professeurs et les étudiants) et les organes de l'Etat, tout d'abord pour la défense de l'autonomie de l'Université puis pour la défense de la paix, contre les menaces visant la liberté et la démocratie. Dans cette lutte les professeurs et les étudiants étaient presque toujours unanimes et solidaires. C'est dans cette lutte qu'est né le mouvement des étudiants qui arrive la veille de la Deuxième Guerre Mondiale à son apogée, c'est une organisation ferme et unanime — «La jeunesse universitaire unifiée — dont l'activité politique tend de plus en plus à sortir de l'Université et aller vers le peuple et c'est ainsi préparée qu'elle a accueilli la Deuxième Guerre Mondiale. Elle a pris part à la lutte pour la libération et a joué un rôle très important dans la libération des occupants, et les noms de nombreux étudiants se trouvent parmi les héros nationaux.

En 1936 la Faculté Vétérinaire est fondée à Belgrade et en 1940 la Faculté des Sciences à Sarajevo, ainsi la veille de la Deuxième Guerre Mondiale l'Université de Belgrade avait dix Facultés, 400 professeurs, 250 assistants et environ 12.000 élèves.

C'est dans cette situation qu'éclate la Deuxième Guerre Mondiale (1941—1945). L'Université, ainsi que le vieux Belgrade sont les victimes des bombardements féroces et de la destruction par l'ennemi. Ce qui n'était pas détruit par les bombardements, a été emporté et pillé pendant l'occupation fasciste allemande, notamment les instituts scientifiques, diverses institutions, laboratoires, bibliothèques et autres organismes scientifiques de la Faculté qui restaient vides et abandonnés. Le professeur et les étudiants étaient persécutés et déportés dans des camps, ou exécutés. La majorité de la jeunesse étudiante trempée dans les luttes avant la guerre a répondu à l'appel du Parti Communiste et a rallié le mouvement pour la libération, combattant jusqu'à la libera-

tion (1945). Un grand nombre d'étudiants y a sacrifié la vie, nombreux étudiants figurent parmi les héros nationaux.

Les dégâts matériels que l'Université a subis ont été énormes et se chiffrent, selon des évaluations approximatives à environ 360 millions de dinars d'avant guerre.

Tout de suite après la libération de la Serbie et de Belgrade (fin 1944), des démarches urgentes ont été entreprises pour la remise en état de l'Université, de sorte que dès l'année 1945—1946 le travail a pu recommencer. De nouvelles conditions de travail ont été exigées de l'Université nouvelle, un rythme accéléré, afin de rattraper rapidement tout ce qui a été perdu pendant la guerre et l'occupation. L'industrialisation rapide et les changements sociaux ont exigé des cadres d'enseignement adéquats hautement qualifiés. L'Université est donc passé par plusieurs réformes de son enseignement pour que les cadres formés par elle soient qualifiés et répondent aux besoins de l'économie et des services sociaux du moment. Le système de l'enseignement a traversé plusieurs stades: celui de la préparation des spécialistes du type général, celui de l'orientation de l'enseignement vers des domaines plus spécialisés, jusqu'au l'enseignement du troisième degré (1960) dont sortira un nombre important d'experts hautement spécialisés différant non seulement leurs domaines de recherche, mais aussi par le niveau de leur formation. Durant l'année scolaire 1963—1964 les 27 facultés de l'Université ont eu 60 sections, 86 groupes, 50 domaines et 9 spécialités; ces groupes englobent 1.330 professeurs, 2.085 collaborateurs, 1.720 ouvriers et employé auxiliaires faisant partie du personnel enseignant, 45.305 étudiants inscrits.

En outre durant cette période d'après guerre, l'Université s'est considérablement élargie grâce à une organisation complètement nouvelle. Les sept facultés d'avant guerre se sont multipliés il y en a actuellement 27 (en 1963—1964, dont 19 à Belgrade et 8 hors de Belgrade, Niš, Priština, Bor, Titograd). D'autre part la section de l'Université à Novi Sad, s'est développée en une Université autonome, en 1960, comportant 7 Facultés.

Une telle expansion de l'Université a demandé d'énormes sacrifices à la communauté.

La construction de nouvelles facultés, la construction et l'équipement des instituts d'enseignement et de recherche scientifique ont exigé de très grands investissements. Ce qui a permis de former un grand nombre de techniciens hautement spécialisés, et de réaliser le principe socialiste suivant: donner à chaque citoyen la possibilité d'une éducation allant de l'école primaire jusqu'à l'Université. Et en effet, les portes des Facultés sont grandes ouvertes à tous les citoyens, même à ceux, qui n'ont pas suivi l'enseignement secondaire, à condition de passer un examen d'admission. Durant la période de 1945 à 1964, l'Université de Belgrade a donné à la société plus de 50.000 techniciens hautement spécialisés dans plusieurs domaines.

L'Université et les Facultés sont des institutions scientifiques et de l'enseignement supérieur organisées sur les principes de l'autogestion. Les Facultés sont des organismes autonomes et l'Université est en fait la communauté des Facultés, chargée de coordonner les travaux des facultés et de chercher la solution aux problèmes d'un intérêt commun pour toutes les facultés ou pour plusieurs d'entre elles. Les collectivités de travail de l'Université et des Facultés élisent librement leurs organes (administration, conseil, recteur, doyen etc.) et les Facultés ont le libre choix des cadres d'enseignement.

Illustrations dans le texte:

Fig. 1 — Miša Anastasijević

Fig. 2 — Le plus ancien immeuble de l'Université dit «l'immeuble de Kapetan Miša»

Fig. 3 — Jovan Žujović, recteur de la Haute Ecole en 1896/97

Fig. 4 — Svetislav Vulović, recteur de la Haute Ecole en 1894/95

Fig. 5 — Faximilé de l'information de nomination de premiers professeurs de l'Université (Archives de l'Université à Belgrade)

Fig. 6 — Lettre du Ministre de l'éducation adressée au Président du Conseil concernant la Loi sur les Universités (Archives de l'Université à Belgrade)

Fig. 7 — Sima Lozanić, recteur de la Haute Ecole en 1891/92, et 1904/5 et recteur de l'Université en 1905

- Fig. 8 — L'architecte Andra Stevanović, recteur de l'Université 1906/1907
- Fig. 9 — Sava Urošević, recteur de l'Université en 1907/8 et en 1908/9.
- Fig. 10 — Jovan Cvijić, recteur de l'Université en 1905/6 et en 1919/1920
- Fig. 11 — Bogdan Gavrilović, recteur de l'Université en 1909—1911 et en 1921—1924
- Fig. 12 — Pavle Popović, recteur de l'Université en 1924—7
- Fig. 13 — Bibliothèque universitaire, construite après la première guerre mondiale avec les fonds de la Fondation Carnegie
- Fig. 14 — Institut de Pathologie-amphithéâtre. Inauguration solennelle en 1926
- Fig. 15 — Faculté d'Agronomie à Zemun, construite en 1932
- Fig. 16 — Institut Physio-histologique de la Faculté de Médecine, construit en 1927, démolи par le bombardement de Belgrade en 1941, reconstruit en 1946/47

- Fig. 17 — Le dr. Alexandar Belić, recteur de l'Université en 1933/34. Toile de Uroš Predić, 1940
- Fig. 18 — Le dr. Ivan Djaja, recteur de l'Université en 1934—35
- Fig. 19 — Faculté Technique, construite en 1930
- Fig. 20 — Maison des étudiants «Ivo Lola Ribar», construite en 1927
- Fig. 21 — Faculté de Droit, construit en 1940
- Fig. 22 — Le dr. Dragoslav Jovanović, recteur de l'Université en 1936—39
- Fig. 23 — Institut d'Anatomie de la Faculté de Médecine, construit en 1930
- Fig. 24 — «Nouvel immeuble» de l'Université, construit en 1920. Reconstruit en 1945 Actuellement Faculté de Philologie
- Fig. 25 — Maisons des étudiants à Novi Beograd, construites en 1955
- Fig. 26 — Clinique de gynécologie-obstétrique, construite en 1960—63
- Fig. 27 — Facultés de technologie et de mécanique; le premier immeuble construit en 1960 et le second en 1962

